Yannis Ritsos

her zaman en başta özgürlük

Türkçesi: Özdemir İnce
Herkül Millas
İoanna Kuçuradi

] kırmızı (

YANNİS RİTSOS, 20. yüzyıl Yunan şiirinin büyük ustalarından Ritsos, 1909 yılında Yunanistan'ın Peloponez bölgesinde, Monemvassia adlı, ortaçağ görünümlü bir kasabada doğdu. On yedi yaşında Atina'ya gitti. İlk şiirlerini bu dönemde yayımlamaya başladı. *Yazıt-Mezar Yazıtı* kitabı Atina'da Zeus tapınağında, faşist cunta yönetimi tarafından törenle yakıldı (1936). Siyasal düşüncüleri yüzünden 1948 yılında tutuklandı ve Lemnos, Makronisos ve Ayios İstratis adalarında tutuklu ve sürgün kaldı. 1952'de özgürlüğüne kavuşan Ritsos, üç yıl sonra evlendi. 1955 yılında doğan kızı Elefteria (Eri) için *Sabah Yıldızı*'nı yazdı. *Ayışığı Sonatı* kitabıyla "Ulusal Şiir Ödülü"nü aldı. Albay cuntası döneminde, 1967 yılında ikinci kez tutuklandı. 1972'de Belçika'nın Knokke kentinde düzenlenen şiir bienalinde "Büyük Ödülü" aldı. 1976'da Etno-Taormina Şiir Ödülü'nü, 1977'de Uluslararası Dimitrof Ödülü'nü ve Lenin Uluslararası Barış Ödülü'nü aldı. Atina'da, kronik bronşit ve karın anevrizması tanısıyla kaldırıldığı hastanede 1990 yılında vefat etti.

HER ZAMAN EN BAŞTA ÖZGÜRLÜK

HER ZAMAN EN BAŞTA ÖZGÜRLÜK

SEÇME ŞİİRLER

YANNİS RİTSOS

ISBN 978-975-8855-50-6

HER ZAMAN EN BAŞTA ÖZGÜRLÜK / YANNİS RİTSOS

Birinci Baskı: Haziran 2010, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Genel Yayın Yönetmeni:
Fahri ÖZDEMİR

Kapak Tasarımı:
Serap AKÇURA

Dizgi: Kırmızı Yayınları
Baskı ve Cilt: Can Matbaası
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi Kat: 3 No: 7
Topkapı – İSTANBUL
Tel: (0212) 613 10 77 – 613 15 47

© Eleftheria Ritsou

© Kırmızı Yayınları, 2009, İstanbul
Bütün hakları saklıdır.

Kırmızı Yayınları
Refik Saydam Cd. Akarca Sk. No. 41
Tepebaşı/Beyoğlu – İSTANBUL
Tel: (0.212) 253 53 25

www.kirmiziyayinlari.com

Kırmızı Yayınları bir OPUS LTD. ŞTİ. kuruluşudur.

HER ZAMAN EN BAŞTA ÖZGÜRLÜK

SEÇME ŞİİRLER

YANNİS RİTSOS

TÜRKÇESİ

ÖZDEMİR İNCE
HERKÜL MİLLAS
İOANNA KUÇURADİ

Γιάννης Ρίτσος

YANNİS RİTSOS'TAN ÖĞRENDİKLERİM

13 Eylül 1980'de Sofya'da idik: Aziz Nesin, Kemal Özer, Ataol Behramoğlu ve ben. 12 Eylül darbesinin muhasebesini yapmak için bir süre orada kaldık. Zaten birbirini izleyen üç toplantıya davetleydik: Dünya Birinci Barış Parlamentosu, III. Uluslararası Yazarlar Karşılaşması ve Bulgar Yazarlar Birliği Kongresi.

İşimiz vardı. İşimiz bitti.

Kemal Özer, Türkiye'ye döndü. Aziz Nesin, Moskova'ya gitti. Ataol, İsviçre'ye kardeşi Nihat Behram'ı görmeye gitti. Ben de Atina'ya...

Bekleyecektik. Türkiye'ye dönelim mi, dönmeyelim mi?

Ekim ayı içinde Aliki ve Yannis Goumas'la birlikte Peloponez (Mora) yolculuğu. Onlar gecikmiş balaylarını yaptılar, ben de **"Aliki ve Yannis Goumas İçin Peloponez Notları"**nı yazdım.

Dönüşte, Ritsos baktı ki benim Türkiye'ye dönmem gecikiyor, belki de böyle bir niyetim yok, baş başa bir akşam yemeği sırasında hiç dolandırmadan sordu:

"Türkiye'ye dönmenin senin için bir hayati tehlikesi mi var, var mı?"

Benim cevap vermemi beklemedi:

"Yoksa, Türkiye'nin şu acı günlerinde ülkene dönmelisin!"

Cevap beklemeden konuşmasını sürdürdü:

"Senin için bir hayati tehlike varsa, burada kalırsın, ben sana burada bakarım."

Birkaç gün sonra Türkiye'ye geri döndüm. Bu, ondan öğrendiğim hayat derslerinden biriydi.

* * *

Elinizdeki ***Her zaman En Başta Özgürlük***[1] daha önce Varlık Yayınları'nda ***Şiirler*** adıyla yayımlanmıştı. Kırmızı Yayınevi kendi yapacağı bu baskıda bu seçme şiirler kitabının adının ***Her Zaman En başta Özgürlük*** olmasını istedi. Aşağıdaki **Temel Nesneler** adlı şiiri okuduğunuz zaman yayınevine hak vereceksiniz. Çünkü "özgürlük" Ritsos'un simgesidir, anahtar sözcüğüdür.

Her Zaman En Başta Özgürlük'ü bu yeni baskı için yeniden ve çok dikkatle okurken (çünkü kitabı en azından beş yıldır elime almamıştım) onun çok çarpıcı bir özelliğini fark ettim. Derlemenin içinde yer alan şiirler yirminci yüzyılın en değerli, en anlamlı şiirler toplamıydı. Bu doğruydu ama gözden kaçırılmaması gereken onun kadar önemli özellik ve değerleri de vardı.

Taşlar Yinelemeler Parmaklıklar (Can Yayınları) ilk kez 1978 yılında yayımlanmış ve 1979 yılı Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü almıştı. ***Boyun Eğmeyen Ülke*** (Çark Yayınları) ise 1979 yılında basılmıştı. kitabın içinde yer alan öteki şiirler kitap olarak bağımsız yayımlanmadı, yeni basımlara eklendi. Sanki azık torbası gibi bir kitap.

---

[1] TEMEL NESNELER

Kocaman bir iğne ve kalın iplikle,
Beceriksiz, dikiyor ceketinin düğmelerini.
Konuşuyor kendi kendine:

Yemeğini yedin mi? İyi uyudun mu?
Konuşabildin mi? Avuç açmak mı?
Pencereden bakmayı düşündün mü?
Kapı çalındığında gülümsedin mi?

Ölüm varsa da, her zaman, ikinci gelir.

Çünkü her zaman en başta özgürlük.

Şiirleri okurken, 30-40 yıl gençleştim, Yannis Ritsos'la Atina'da, Karlovassi'de (Samos adası) geçen günlerimizi düşündüm. Düşünürken, elinizdeki kitabın yalnızca bir şiir kitabı olmadığının, aynı zamanda bir **poetika** kitabı olduğunun farkına vardım.

Gerçekten de, kitabın başınd ayer alan **Yannis Ritsos'la İki Gün Daha** basit bir söyleşi değil, üst düzeyde bir şiir kuramı dersi, yetkin bir poetika.

Daha sonra okuyacağınız, Ritsos'un ağzından çıkmış olan **Tanıklar'a Önsöz Yerine** birçok bakımdan yalın ve bireşimsel şiirin temel ilkelerini açıklıyor.

Bir genç şair ya da okur ***Her Zaman En Başta Özgürlüğü*** okuyarak ciddi bir şiir eğitimi yapabilir. Ben bunu bir kez daha yaptım ve kendimi epeyce yeniledim.

Yannis Ritsos'un şiiriyle 1965-1966'da tanıştım. Bu benim için yeni bir evre, yeni bir aşama oldu. 1978 yılında yüz yüze tanıştık. Bu tanışıklık benim için ikinci bir doğuş oldu. Onun varlığında Nâzım Hikmet'i gördüm. Hem kendisiydi, hem Nâzım'dı.

Ritsos'la konuşurken, ona "Baba" ya da "Daskalos" (Hocam, Üstadım) derdim.

Artık onun 1980'li yıllarda sürdüğü yaşlara geldim. O (bu) yaşların ne anlama geldiğini çok iyi biliyorum artık.

Hayatının bu evresinde "Acaba boşuna mı yaşadım?" sorusunu sık sık soruyor kendine insan. Acaba boşuna mı yaşadım?

Büyük bir içtenlikle söyleyebilirim ki Ritsos'tan yaptığım (İoanna Kuçuradi ve Herkül Millas ile birlikte) çeviriler, yaptığım çalışmalar hayatımın boşuna geçmediği duygusunu veriyor bana. Ritsos'un da dediği gibi ***"Ölümün bir tek değeri vardır, o da bize ölümsüzlük duygusu vermesidir."*** Ölüme karşı bir teselli!

Ama vedalaşmadan önce gelin birlikte bir şiir okuyalım:

OLAĞAN TANSIKLAR

Büyük mumları ağaçların altına çıkardılar.
Yıkadılar kiliseyi. Koyu bir nem
yayılıyordu dışarıda, güneşli basamakların,
beyaz döşeme taşlarının üzerinde. Kovadan su
içmek için yaklaşan köpeğe bir tekme
savurdu zangoç. Bu sırada Cebrail göründü kilisenin eşiğinde
iki görkemli kanadıyla bu Baş Melek,
eğilip köpeğe iki avucuyla su içirdi.
Böylece yürümeye başladı beş kötürüm ertesi gün.

Özdemir İnce
Cihangir, 7 Şubat 2010

Üçüncü Baskı Üzerine Birkaç Söz

Elinizdeki derleme kitapta yer alan *Taşlar Yinelemeler Parmaklıklar*'ın ilk basımı 1978 yılında yapılmıştı; *Boyun Eğmeyen Ülke* ise ilk kez 1979 yılında yayımlandı.

Varlık Yayınları bu iki kitaba *Tanık Şiirler*'i de ekleyerek *Şiirler*'i 1983 yılında okurlara sundu.

Yannis Ritsos'un ölümünün (11 Kasım 1990) üzerinden neredeyse on yıl geçti.

Ritsos'un şiiriyle tanıştığımda yaşım henüz otuz bile değildi, şimdi 64 yaşındayım.

Düşünüyorum: İoanna ile Herkül'ün özverileri ve paylaşma bilinçleri olmasaydı bu kitap ortaya çıkmazdı. Gerçek çevirmenler onlar. Ben aracılık ettim onlara. O kadar!

Kendilerine Ritsos adına, kendi adıma teşekkürü borç bilirim.

Varlık Yayınları'nın yaptığı ikinci baskının önsözünün girişine, "Türk ve Yunan uluslarının gerçekleşmesi bir hayal olmayan mutlu ve gerçek dostluğu ve sürekli barış için," cümlesini yazmışım.

Bizler bu umutla 1960'ların ortalarından itibaren çeviri çalışmalarına girişmiştik. Yunan tarafının ne yaptığını bilmeden, bir karşılık beklemeden. Uluslar arasındaki dostluk harcının edebiyatlardan yapılan çevirilerle karıldığına inanıyorduk. Bu inancımız boşa çıkmadı. Çıkmadığı görülecek.

Yıllar önce Yunan müziği dinlemeye bile katlanamayanlar, şimdi bu müzikle kendilerinden geçiyorlar. Ama, bu şarkıların çoğunun Ritsos'un şiirlerinden yapılmış olduğunu bilmiyorlar. Olsun!

Ritsos'un ölümünün ardından yazdığım bir yazı şöyle biter:

"Sevda ve aşk yalın ve çıplaktır, saydamdır; baktığınızda kendinizi değil sevdiğinizi gösteren büyülü, gizemli bir aynadır. Seviyorsanız, elinizi korlaşmış demir ocağına sokun, göreceksiniz (yemin ederim ki) yanmayacaktır. Aziz Yanni, Agios Yannis yakmadı bizi, aydınlattı."

Elinizdeki kitaba, daha önce yayımlanmamış 25 şiirin çevirisini de ekledim. Yayıncı uygun görürse okursunuz bunları.

Özdemir İnce
Cihangir, 7 Şubat 2000

İKİNCİ BASKI ÜZERİNE

Türk ve Yunan uluslarının gerçekleşmesi bir hayal olmayan mutlu ve gerçek dostluğu ve sürekli barış için.

Elinizdeki kitapta yer alan *Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar*[1] daha "1979 yılı Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü"nü almadan tükenmiş bulunuyordu, *Boyun Eğmeyen Ülke*[2] de yayımlandıktan kısa bir süre sonra tükendi. Ve bu iki kitap aradan geçen süre içinde çok aranan kitaplar durumuna geldi. Bu olguda, Yannis Ritsos'un ülkemizde ve yeryüzünde büyük bir hızla artan haklı ününü ve büyük ozan saygınlığını unutmamak gerekir.

Elinizdeki derlemede, bu iki kitabın dışında, ozanla 1981 yazında Karlovassi'deki (Sisam Adası) evinde yaptığımız söyleşi ile *Tanık Şiirler* adlı yeni çevirileri içeren bir bölüm yer alıyor.

"Ritsos'la İki Gün Daha" başlığıyla bir dergide yayımladığım söyleşi, ozanın şimdiye kadar bir gazeteci ya da bir yazarla yaptığı ve yazılı basında yayımlanmasına izin verdiği ilk söyleşi. Bu ayrıcalığın dünya çapında önemli bir olay olduğunu belirtmek isterim.

Başta *Tanıklıklar* dizisi olmak üzere ozanın çeşitli kitaplarından seçilen şiirlerden oluşan *Tanık Şiirler* bölümüne gelince, ülkemizde de etkili olan *yalın şiir*'in dorukları sayılmalıdır.

---

[1] Cem Yayınları, İstanbul, 1978.

[2] Çark Yayınevi, Ankara, 1979. Herkül Millas ile.

Ozanın bu tür şiirleriyle ilgili olarak 1962 yılında Prag radyosunda yaptığı ilginç konuşma da bu bölümün başında yer alıyor.

Kararmış Çömlek ve *Boyun Eğmeyen Ülke*'yi Yunanca asıllarından sevgili arkadaşım Herkül Millas[3] çevirdi; bana ulaştırdığı metinlere pek az katkıda bulundum. Bu nedenle, bu şiirlerin çevirilerinde aslan payının Herkül Millas'ın olması gerekir.

Öteki şiirlerin Fransızca ve İngilizce aracılığıyla yapılan çevirilerini, Yunanca asıllarıyla karşılaştırıp, anlam doğruluğu, sözcük seçimi, dize yapısı, vb., bakımlarından Prof. Dr. İoanna Kuçuradi denetledi; hem de bu yorucu işi üç kez tekrarlayarak. İoanna Kuçuradi, engin bilgisi ve şiirsel duyarlığıyla katkıda bulunmasaydı bu çevirileri gerçekleştirmeye olanak bulamazdım. Bu nedenle kendisine karşı büyük bir gönül borcu duyuyorum.

Bu girişten yararlanarak, Yunan yazınından yaptıkları çevirilerle Türk ve Yunan uluslarının kültürel (belki de politik) yakınlaşmalarına önemli katkılarda bulunan yazar ve çevirmenlerin bu anlamlı çabalarını saygıyla anmak isterim.

Özdemir İnce
Ankara, 1 Mart 1983

[3] Herkül Millas, İstanbul'da doğdu. Robert Kolej ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun oldu. Askerlik görevini çavuş olarak yaptı. 1971 yılından bu yana Atina'da yaşıyor. Ekmek parasını kazandığı "inşaat" işlerinden çalabildiği zamanlarda başta Seferis, Ritsos ve Elitis olmak üzere Yunan ozanlarından Türkçeye çeviriler yapıyor. 1979 yılı Nobel Ödülü'nü alan Elitis'ten yaptığı çeviriler *Üç Kitaptan Şiirler* adıyla 1980 yılında yayımlandı.

YANNİS RİTSOS'LA İKİ GÜN DAHA*

1965 ya da 1966 yıllarından birindeydi, Kemal Özer'den bir mektup aldım. Paris'teydim. Attila Tokatlı ona bir Yunan ozanından söz etmiş, adı Yannis Ritsos'muş. Bu ozanın, Aragon'un yönettiği *Lettres Françaises* dergisinde birkaç yıl önce uzun bir şiiri yayımlanmış. Şiirin yayımlandığı sayıyı bulup kendisine göndermemi, şiiri çevirtip *Şiir Sanatı* dergisinde yayımlayacağını yazıyordu.

Bir Fransız arkadaşımla birlikte derginin yönetim yerine gittik. Eski sayı ciltlerini taradık, sözü edilen şiiri bulduk. Ama görevliler o sayıdan ellerinde iki nüsha kaldığını, bu nedenle dergiyi veremeyeceklerini söylüyorlardı. O sıralarda fotokopi işleri bu denli yaygın mıydı? Anımsamıyorum. Dergiyi almak için direttik. Sonunda, "Verilmesine ancak Monsieur Aragon karar verebilir," dediler. Şanslı bir günümmüş anlaşılan, Aragon'un yanında kimse yokmuş, beni kabul etti. Aragon'un odasına girerken heyecandan dizlerim titriyordu. Aragon, bana:

"Bu sayıyı neden bu kadar ısrarla istiyorsunuz delikanlı?" diye sordu.

"İçinde bir şiir var," dedim, "bizim dile çevirip bir dergide yayımlayacağız."

---

* *Gösteri* dergisinin 13 ve 14. (Aralık 1981, Ocak 1982) sayılarında yayımlanan bu söyleşi Yannis Ritsos'un mirasçısından ve Özdemir İnce'den izinsiz hiçbir yabancı dile çevrilip yayımlanamaz.

"Hangi şiiri, hangi dilde?"

"Yannis Ritsos'un şiirini, Türkiye'de."

Aragon'un yüzündeki şaşkın mutluluğu anlatamam. Aragon, beni içeri getiren kişiye:

"O dergiyi bu delikanlıya verin," dedi, "en iyi böyle bir işe yarayabilir."

Yolda şiiri okudum. Şimdiye kadar okuduğum şiirlere benzemiyordu, eski gibiydi ama yepyeniydi, bir şey söylemek istemiyormuş gibiydi, ama çok şey söylüyordu. Dergiyi Kemal'e istemeye istemeye gönderdim. Şiirin çevrilip çevrilmediğini bilmiyorum, ama hiçbir yerde yayımlanmadı.

Ritsos'un başka şiirlerini okuyabilmek için 1969 yılına kadar bekledim. Ama onun şiir evrenine ancak *Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar*'la girebildim. Böylece, 1971'den itibaren, onun şiirlerini çevirmeyi yaşamımın önemli görevlerinden biri olarak kabul ettim. Hele yaptığım çevirileri Yunanca asıllarıyla karşılaştırıp düzeltmek için benden vaktini esirgemeyen İoanna Kuçuradi'yi tanıdıktan sonra bu kararım kesin bir süreklilik kazandı. Ritsos'un şiirini, yaşamını, onurlu, yenilmez ve örnek varlığını okurlara ve özellikle benden genç meslektaşlarıma tanıtmak, örnek olarak sunmak başlıca amaçlarımdan biri durumuna geldi.

Ritsos'la *Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar*'ın Türkiye'de yayımlanması sırasında mektuplaşmaya başladık. Bana yazdığı ilk mektubunun tarihi 17.2.1978. O yılın ağustos ayında Karlovassi'ye (Sisam Adası) ziyaretine gittim. 79 ve 80 yıllarında ikişer kez Atina'da buluştuk.

12 Ekim 1980 günü, Atina'daki evinden ayrılırken:

"Yazın gelecek misin?" diye sormuştu.

"Evet, Ülker ve Tan'la birlikte Karlovassi'ye," demiştim.

Sonra, nisan ayı içinde bir gün (1981), İlhan Berk'in İstanbul'daki evinde, biraz da içkinin verdiği cesaretle, gece yarısından sonra saat ikide (o saatte genellikle çalışır) Atina'ya telefon ettiğimde de aynı şeyi konuşmuştuk. Benim için, kaç yıldır tatil yapmak, dişimden tırnağımdan artırıp, Atina ya da Karlovassi'ye gitmekti. Onunla birkaç cümle konuşmak, birkaç saat yanında bulunmak, düşüncelerini dinlemek benim için vazgeçilmez bir gereksinim olmuştu. Bunun benim için sakıncaları da vardı: Böylesine büyük bir ozanla dostluk

etmek, şiirlerini çevirmek beni onun uydusu durumuna getirebilirdi. Bunu önlemek için büyük çaba harcadığımı itiraf etmeliyim. Bu kuşkumu kendisine açtığım bir gün:

"Dünyada ozanlar vardır, ozan aileleri vardır. Biz seninle aynı aileden olabiliriz. Başka aileler de vardır. Tedirgin olmana gerek yok, bildiğim kadarıyla senin şiirin *kendi* şiirin. Ama bu aynı aileden olmamızı engellemez," demişti.

Bu yaz da Ülker'le birlikte gene yollara düştük. İlkin Komotini'den telefon ettim, çalışıyordu; Atina'dan telefon ettim, gene çalışıyordu. 28.08.1981 akşamı Hydra adasından telefon edince:

"Planladığım çalışmalarımı bitirdim. Şimdi seninle Ülker'i bekliyorum, 4 ve 8 Eylül tarihleri arasında," demişti.

"İkarus" adlı gemiyle Karlovassi'ye gelince, hemen otelden telefon ettim. Evde konukları vardı.

"Yarın akşam yemeğe gelin," dedi.

"Olur," dedim.

"Oğlundan bir mektup var sana. Amerika'dan göndermiş. Bana da yazmış."

"İyi," dedim, "yarın akşam gelince alırım."

"Hayır," dedi, "yarın akşam birlikte yemek yiyeceğiz ama siz sabah onda gelin. Konuşuruz, kahve içeriz. Ayrıca bir program yaptım: daha sonra bir seramik ustasının atölyesine gideceğiz. Oradan Potami'ye yüzmeye gideriz, öğle yemeğini de orada yeriz."

Ertesi gün otelden saat dokuzda çıktık. Ritsos'un epeyce uzak olan evine yaya gidecektik. Karlovassi epeyce değişmişti. Ama her zamanki gibi yeşildi. Özellikle begonya yaprakları, sırık fasulyeleri devsel boyutluydu. Yolda yürürken daha önceki görüşmelerimizde söylediklerini anımsamaya çalışıyor, konuşmamızı kendi kafamda planlamak istiyordum. Neler söylemişti daha önceleri?

"Bir şiir için ifade ettiği anlama göre bir karar veremeyiz. Önemli olan onun ilkin şiir olmasıdır. Bir metin şiirse bir şey ifade eder; metnin içinde doğru ve haklı düşüncelerin yer alması onun şiir sayılmasına yetmez."

"Durmadan, hiç durmadan çalışmamız gerek, biz ancak çalışarak kendimizi keşfedebiliriz, kendimizi keşfettikçe de evreni keşfederiz."

"Bir şiir için dize yapısı çok önemlidir. Bir sözcüğün yeri rastgele değiştirilemez. Çeviride de buna dikkat etmek gerekir. Hele benim şiirlerimde."

"Bir ozan sadece yapmayı düşündüğünü yaparsa başarıya ulaşmış sayılamaz, yapmayı düşündüğünü aşmalıdır."

"Şiirden para kazanmayı hiç düşünmedim. Bana hep utanılması gereken bir şey gibi gelirdi. İnsan Tanrıya dua ediyor diye ödüllendirilmek isteyebilir mi? Ama 49 yaşımdan bu yana şiirlerimin geliriyle yaşıyorum."

"Bana çok yazdığımı söylüyorlar. Ama Homeros'un kaç dize yazdığını, Aiskhylos'un, Sofokles'in kaç oyun yazdığını düşünmüyorlar. Çalışmak bir Yunan'ın karakteridir, tembel bir Yunan olamaz."

"Kadınların şiirsel içgüdüleri erkeklerden daha güçlüdür."

"Nâzım gösterişi sevmezdi, alçakgönüllüydü. Somutlaşmış bir iyilikti."

"En çok Dostoyevski'yi severim, ondan sonra Proust, Joyce ve Faulkner gelir."

"Fransız dili kemikleşmiştir. Benim şiirime genç Türk dili daha uygundur."

"Denizin içini değil, yüzeyini severim. Doğal bir durum. Su insanın doğası değildir. İnsanın doğası topraktır."

"Yunan mitolojisinde çağdaş öğeler vardır. Zaten bütün evrensel mitolojilerde bu özellik vardır. Böyle durumlarda, şiirde, tarihsel transposition'lar yapılabilir. Bu, şiirin okurla sıcak ilişkiler kurmasını sağlar. Evrensel mitoloji şiiri, sanat yapıtını ne kadar açarsa, yerel mitoloji de yapıtı o oranda kapatır, bilmeceleştirir. Ama evrensel Yunan mitolojisinden yararlanmak sadece bizim tekelimizde değildir, bildiğiniz gibi, yüzyıllardır Batı'ya esin kaynağı olmuştur. Yunan-Roma-Hıristiyan kültüründen gelmeyen uluslar için durum biraz zordur, ama Yunan kültürünün en evrensel değerleriyle Anadolu kültürü arasında bazı ilişkiler bulmanız zor olmasa gerek."

Ritsos'un küçük bir bahçe içindeki bal peteği biçimli küçük evine gelince, bahçe kapısıyla dış kapısının açık olduğunu gördük. Pencereden masanın başında çalıştığı görülüyordu.

"Büyük bir incelik," dedi Ülker, "kapıların böyle açık bırakılması." İlk geldiğimizde de böyleydi. Bütün ışıklar yakılmıştı.

Ritsos, bu arada bizi gördü ve kapıya çıktı. Çalışma odasına girdik. Masasının üzerindeki bütün defterler kapalıydı. Dediği gibi çalışmasını bitirmişti. Şimdi deniz kıyısından topladığı taşlara resim yapıyordu. Taşları gösterip:

"Size on iki taş vereceğim," dedi. Ve hemen seçmeye başladı. "Seramik atölyesine gidince de kendi yaptığım bir tabağı vereceğim."

Huyunu artık öğrenmiştim. Havadan sudan pek konuşmazdı. Ne konuşmamız, ne yapmamız gerekiyorsa, söze hemen oradan başlardı. Ritsos, Ülker'e taşları verirken odaya göz attım. Büyük bir değişiklik gözüme çarpmadı: Orta büyüklükte, alçakgönüllü bir oda; bir çalışma masası, masanın üzerinde özenle üst üste dizilmiş kitaplar, defterler, mürekkep şişeleri, kalemler, sol tarafında yüze yakın taş, bir vantilatör, birkaç ilaç kutusu, mavi renkli bir petrol lambası; uzunca bir sedir, küçük bir kitaplık, kitaplığın gözlerinde gene taşlar, birkaç çiçek saksısı, bir salıncak iskemle, ortada küçük bir masa, üzerinde nefis bir dantela, çiçekler, her vazonun, her tabağın altında gene danteller, bir dolap ve ayaklı bir askı. Ve duvarlarda resimler, küçük bir galeriyi dolduracak kadar ve birkaç büst ve küçük heykel. Atina'daki evi de böyledir. Küçük, sade, sıcak ve müze. Düzenli ve tertemiz.

"Bak," dedi, "benim erotik şiirlerin Fransızca ve İngilizce çevirileri. İncelemem için gönderdi çevirmenler. Yakında Fransa, İngiltere, Amerika ve Almanya'da yayımlanacaklar kitap halinde."

Son yıllarda kitapları artık Yunanistan'da yayımlanmadan yabancı ülkelerde yayımlanıyordu. Fransızca metni bana, İngilizceyi Ülker'e verdi. Fransızca ve İngilizceyi çevirileri denetleyecek kadar iyi biliyor. Bu iki dili de Yunan aksanıyla konuşuyor, ama Fransızlarda bile görülmeyen ölçüde zengin bir sözcük dağarcığı var. İngilizceyi de aynı düzeyde biliyor, ama zorda kalmadıkça konuşmak istemiyor. Yazmanın ilk sayfasını çevirdim:

EROTİKA**
Kırmızı majör küçük süit
Gövdenin çıplaklığı
Etin sözü

Bildiğim Ritsos şiiri biçiminden epeyce değişik üç kitaptan oluşan kocaman bir kitap. Baktım, gözlerinin içi gülüyor, beni şaşırttığı için hoşnut, kendisinden böyle bir kitap beklemediğimden kesinlikle emin:

"Artık kocadım, böyle şiirler yazıyorum," diyerek gülümsüyor.

"Kim kocamış?" diye söze karışıyor Ülker.

"Ben," diyor. "Ama insan, dünya, evren bir bütündür. Bu bütün içinde ozanın şiirine girmeyecek hiçbir şey yoktur. Cinsellik de insanın ayrılmaz bir parçasıdır, öyleyse ozanın ve şiirin de ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak insan gövdesi öylesine derinlikleri, öylesine yücelikleri olan bir evrendir ki insan ancak yaşlanarak keşfedebilir bunları. Derinin gözeneklerini, tek bir kumral kılı, hasta bir yüreği. Çünkü insan, o zaman, sadece güncel gözüyle değil, bütün geçmiş birikimin gözüyle, binlerce gözle görebilir."

O bunları söylerken ülkemdeki konu yasaklamalarını (yönetiminkileri değil; ozanların, yazarların, eleştiricilerin karşılıklı yasaklamalarını) düşünüyorum. Bunları 72 yaşında, yıllarca toplama kamplarında yaşamış, akıl almaz işkencelerden geçmiş, bir özgürlük ve demokrasi simgesine dönüşmüş ozan söylüyordu. Ama ülkemizde, belli konuları, belli bir tavırla ele almayan ozanlar, yazarlar küçümseniyor, aşağılanıyor ve suçlanıyordu. Hele hele reçetelere uygun şiir yazdırmaya kalkışanlar bile vardı.

Ben bunları düşünürken, Ritsos üç yeni defter çıkardı. Ciltli. İkisi büyük, biri küçük. Bir hattat ustalığıyla, kırmızı ve siyah mürekkeple yazılmış. Birinin adı *Buluşma Yeri*, ötekilerin adları Türkçeye ancak yaklaşık çevrilebiliyor. Bu yaz aylarının ürünü.

"Çok pahalı, bir yığın para verdim," diyor Ritsos, defterleri göstererek. "Kâğıt, kalem ve defter tutkumdur benim. En güzellerine yazmak isterim. Bu konuda İtalyanların üzerine

** Herkül Millas - Özdemir İnce tarafından dilimize çevirilen bu kitap Varlık Yayınları'nca yayımlandı. (y.n.) Kitabın yeni basımı Kırmızı Yayınları tarafından yayımlandı.

yok. Bir de Sovyetler Birliği var, kitaplarının baskısı pek iyi değildir, ama defterleri eşsizdir. Şu küçük defterin kâğıdı elle yapılmıştır."

Ben mi açtım, Ülker mi, yoksa kendisi mi?

"Ecevit şiir yazıyormuş, ozanmış öyle mi?" diye soruyor.

"Evet," diyorum.

"Ama bir ozan Kıbrıs için nasıl emir verebilir?"

"Devlet adamı, ozan çelişkisi bu," diyorum. "Tam bir trajik durum. Ozan emir vermedi, devlet adamı verdi. Müdahale kararının başta Kıbrıs olmak üzere Türkiye ve Yunanistan'a yararlı olacağına inandığı için vermiştir bu kararı. Yunan kültürüne büyük hayranlığı, Yunan halkına büyük sevgisi vardır. Ama böyle bir karar almak zorunda kaldı. Klasik trajedilerde görülen bir durum. Ayrıca sizin şiirinize büyük bir sevgisi vardır. İngilizce bir kitabınızı verdim kendisine geçen kış, sizi, sağlığınızı, çalışmalarınızı sordu bana."

"Evet, bir Yunan gazeteci de söyledi bana, beni okuduğunu."

"Hocam Türkiye biraz Yunanistan'dır, Yunanistan da biraz Türkiye... Öyle değil mi? Ben kendimi hep ülkemdeymiş gibi hissediyorum burada. Türk olduğumuzu öğrenen halk bize ailedenmişiz gibi davranıyor."

"Doğru, Yunan ve Türk halkları birbirinden ayrılamaz. Yunan halkı son yıllarda Türk halkı için çok üzülmüştür. Bakma sen politikacılara."

"Son yıllarda benzersiz acılar yaşadık. Binlerce gencimiz öldü, şimdi binlercesi hapisanede. Olanlar olmayabilirdi."

"Bireysel terör insanlık suçudur. Bir toplumcu, bir ilerici kendi halkını asla öldürmez. Bu tür davranışlar uluslararası emperyalizmin, kapitalizmin işine yarar."

"Biz de Yunanistan için acı çekmiştik bir zamanlar."

"Bundan doğal ne olabilir? İki halk gerçek dosttur, kardeştir, tabanda sağlam bir sevgi vardır."

Birden, Ekim 1980'i düşünüyorum. Atina'daki evde genç bir İranlı ozan vardı.

"Yunan ve Türk halkları bunca düşmanken siz nasıl rahatça Ritsos'un çevirilerini yayımlayabiliyorsunuz?" diye sormuştu bana.

Ben yanıtlamadan Ritsos yapıştırmıştı:

"Düşmanlık sözü saçma, iki halk dosttur."

Ben bunları düşünürken avluda tavuklar gıdaklamaya başladı. Müthiş bir şamata. Ritsos'a baktım, sinirleniyor mu? Hayır umurunda bile değil. Derken ayağa kalktı. Ben, tavuklara "kişt" diyeceğini sandım, oysa o önce bahçeye bakıp sonra pencere panjurunu kapattı.

"Bayan Falitsa neredeyse gelir," dedi.

"Bu evde mi gözaltında yaşadınız?" diye sordu Ülker.

"Evet bu evde. Ama toplama kampları bir bakıma daha iyiydi. Orada konuşabiliyordum, tanıdıklarım, dostlarım vardı. Buradaysa evi polisler sarmıştı. Evde radyo, televizyon, telefon yoktu, gazete ve mektup falan yasaktı. Günde üç kez yürüyüşe çıkıyordum, polislerle birlikte. Halkın bana selam vermesi, benimle konuşması yasaktı. Denize gittiğim zaman iki yanımda yüzer metrelik boşluklar oluşuyordu. Karım ve kızımın dışında konuşacak kimse yoktu. Her şeyi göze alıp benimle konuşmaya gelen bir köylünün sağlam yerini bırakmadı polisler."

Birden, Bayan Falitsa'nın bizi seramik atölyesinden, saat ikide alacağını anımsadık. Bayan Falitsa'yı anlatmanın şimdi tam sırası: Tıp doktoru Bayan Falitsa, patoloji, çocuk ve iç hastalıkları uzmanı. Sabahın sekizinden akşamın onuna kadar hasta kabul ediyor, hastalarını dolaşıyor. Evden de o sorumlu: Yemek pişiren o, ustanın sağlığına dikkat eden o, ustayla birlikte gidip onu Atina'daki eve yerleştiren o, üç ayda bir Atina'ya gidip evi düzenleyen o, bize kahve ve reçel sunan o, bizi arabayla plaja götüren o, gece ondan sonra yemek hazırlayan o. Hep o. Nasıl dayanabiliyor böylesine yoğun ve zorlu yaşama? Ritsos'la 1945 yılında tanışmışlar, Bayan Falitsa tıp öğrencisiyken. Ritsos, toplama kampından dönünce 1954 yılında evlenmişler. Ritsos bu dönemle ilgili olarak "duygusal bağlarımızı sürdürdük" diyor. Olağanüstü bir insan Bayan Falitsa, yeryüzünde bir benzerinin bulunabileceğini sanmam. Bunca işi arasında bize imambayıldı yapmak inceliğini gösterdi. Nefisti.

Ritsos odanın öteki panjurlarını da kapattı. Seramik ustasına gitmek üzere dışarı çıktık. O sırada, kim göndermiş bilmiyorum, kocaman bir çiçek getirdiler. Yolda karşılaştıklarımız Ritsos'u büyük bir sevgi ve saygıyla selamlıyordu. Üç yıl önce, ozanın büyüklüğünü tanımlamak için bana dağları gösteren kahve garsonunu anımsıyordum. Denize paralel yolda yürüyorduk.

"Gelin size koltuğumu göstereyim," dedi Ritsos.

Akşamın belli saatlerinde deniz kıyısına gelip oturduğunu gören insanlar, rahat etmesi için ona beton bir koltuk yapmışlar. Ama kışın kabaran deniz ilk koltuğu yerinden sökmüştü. Şimdi yeni yaptıkları daha korunaklı bir yerdeydi, birincisinin kalıntısı da yanında duruyordu. Ozan zaman zaman buraya gelip, denizi, günbatımını seyredip dinleniyor, şiir kuruyordu belki. Tıpkı Vitoşa tepesindeki kayasından Sofya'yı seyredip yurtsever şiirler yazan İvan Vazof gibi. Sofyalılar şimdi bu kayayı bir parka getirmişlerdi.

Gittiğimiz atölyede Vasili (baba), Maria (ana) ve Yannis (oğul) çalışıyorlardı. Ritsos, şiir çalışmaları bitince buraya gelip seramik çalışıyordu. Halk işi seramik. Ritsos bu sanatı tanıtıp desteklemek için kendi yaptığı tabaklarla (tabakları resimliyordu) bir sergi açacaktı. Bu sergiye çalışıyordu. Oğul Yannis hemen boyalarla birlikte bir önlük getirdi. Ritsos, benim elime de bir tabak tutuşturdu. Ama pek beceremedim. Ülker çok iyi şeyler yaptı. Baba Vasili gelip Ritsos'a bir şeyler sordu. Bizi sorduğunu sezinledim. Aldığı cevap yüzünü aydınlattı Vasili'nin. Bana Alaçatı'yı bilip bilmediğimi sordu. Annesi-babası oralıymış.

"Biliyorum," dedim, "İzmir'le Çeşme arasındadır. Çok severim. Dün oradan söz ediyorduk."

Gerçekten de öyle. Olağanüstü bir çarşısı vardır Alaçatı'nın. Mimarisi bozulmamış bir kasabadır. Vasili çok sevindi, kasabasını bilmemiz hoşuna gitmişti. Zaten tanıdıklarımızın çoğu Türkiye kökenliydi. Theodorakis'in annesi Çeşmeli'ydi. Theodorakis "Çeşmes" diyordu. Ressam Yannis Apostolopulos'un babası İzmirli, annesi Foçalı'ydı. Ozan Steilos Geranis'in babası Kuşadalı'ydı. Başka biri Urlalı'ydı. Sökeli, Konyalı, İznikli, Ayvalıklı, vb. Vasili, karısı, oğlu, hepsi, taşıyamayacağımız kadar armağan vermek istiyorlardı.

Saat ikide Bayan Falitsa geldi, bizi arabasıyla Potami kıyısına götürdü. Bizi bırakıp Karlovassi'ye, hastalarına döndü.

Deniz kıyısındaki turistler de tanıyorlardı Ritsos'u, birbirlerine gösterip saygıyla selamlıyorlardı. Ritsos soyundu. Yetmiş üç yaşma karşın çok biçimli bir vücudu vardı. Zorlamasıyla, bu yıl, ben de ilk kez denize girdim. Kalbinden rahatsız olduğu için doktorlar hareket etmesini yasaklamışlardı denizde. Denizin üzerinde sırt üstü duruyor gibiydi, ama yavaş yavaş açılıyordu. Denizden çıkıp kurulanırken bu yaz iki kilo aldığını söyledi. "Kızımı ve Falitsa'yı yemek yerken görünce dayanamayıp ben de yiyorum," dedi.

"Bu sabah kaçta uyandın?" diye sordu.

"Beşte," dedim, "ben uykuyu sevmem, en fazla beş saat uyurum."

"Ben de fazla uyumam," dedi. "Özellikle uzun şiirlerime çalışırken uyuyamam. *Sünger Avcıları*'nı yazarken on beş gün boyunca en fazla yirmi saat uyudum. Şiiri bitirdiğim zaman gözlerim görmez olmuştu, ayakta duramıyordum. Uyumamak doğallaşmıştı sanki. Karımın zoruyla uyku hapı aldım yaşamımda ilk olarak. İçtim ve on iki saat uyudum. Gözlerim iyi görür, iyi anlar. Şiirlerimde de görülür bu. Makronissos'ta işkence sırasında en çok korktuğum şey kör olmaktı. Bütün korkuları yenmiştim, ama bu korku hâlâ içimdeydi. Bir gün kafama vurdular, gözlerim görmez oldu bir süre; o zaman, körlüğe de dayanabileceğimi anladım. Gördüğüm şeyleri tekrar düşünmeme engel olamazlardı ve ömrümün sonuna kadar yetecek şeyler görmüştüm. O zaman körlük korkusunu da yendim."

Bu sırada, Ülker denizden çıkıp yanımıza yaklaştı. Ritsos'un bu sabah ilk kez yaşlılıktan söz etmesi dokunmuştu ona.

"Kendinize haksızlık ediyorsunuz," dedi, "sizi gören kimse inanmaz sözlerinize."

"Bilmem," dedi Ritsos, "ama ben her sabah genç uyanıyorum. Ama sıfır yaşında değil, bütün birikmiş yaşımla, dünyanın bütün yaşıyla genç uyanıyorum."

Lokantaya gitmek için kıyıdan yürümeye başladık. Yolun sağ tarafında, kuyunun başında bir genç kızla bir delikanlı kuyudan su çekip birbirlerini yıkıyorlardı, ikisi de çırılçıplaktı. Gösterdim onları.

"Çıplaklık güzel şeydir," dedi.

Lokantada bamya ve makarna ısmarladık. Bize şarap, kendisine Pepsi söyledi. Ben Ülker'e on beş günlük uykusuzluğu anlatıyordum. Çünkü o konuşmayı dinlememişti. Ritsos, nereden anladı bilmem:

"Evet," dedi, "ilaçla vücuduma egemen olmak istemem. Kendi vücudumu irademle yönetmek isterim. Kendi gövdeme bir araç, bir ilaç vasıtasıyla egemen olmak istemem. İki kez prostat ameliyatı oldum. Albaylar döneminde Atina'ya gitmeme izin çıkınca, bir hastaneye telefon edip yer ayırttım. Kan işiyordum. Dört gün ilaç alıp sakinleşmem gerekiyormuş ameliyattan önce. İlaca karşı tepkim nedeniyle profesörün verdiği sakinleştirici hapı içmiyordum. Doktor son gün sordu: 'Bay Ritsos verdiğim hapı içiyorsunuz, öyle değil mi?'

Ben daha yanıtlamadan, yanımızda duran hemşire: 'Hayır efendim içmiyor,' dedi. Bunun üzerine profesör: 'Sağlıklı bir ameliyat yapabilmemiz için hiç olmazsa sonuncusunu içmelisiniz,' dedi. Onu da içmedim. Ertesi gün ameliyathaneye götürdüler, lokal anestezi yaptılar, belimden aşağısı uyuştu. Çalışmalarını film seyreder gibi seyrediyordum. Doktor: 'Kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Bir isteğiniz var mı?' diye sordu. 'Gayet iyiyim,' dedim, 'Bir isteğim var ama söylemeye çekiniyorum.' Doktor, 'Çekinmeyin, çekinmeyin, söyleyin,' dedi. 'Mümkünse bir sigara içmek istiyorum,' dedim. 'Bir sigara verin Bay Ritsos'a,' dedi, 'hiç olmazsa ameliyat sırasında sigara içen ilk hastamızı da görmüş oluruz.' Sigarayı yakıp verdiler, sigara içe içe ameliyat oldum."

"Hocam, ilaç içmiyorsunuz, peki hiç sarhoş oldunuz mu hayatınızda?" diye sordum.

"Kalbim hasta," dedi. "Bir onun için ilaç kullanıyorum. Sarhoşluğa gelince, hayatımda birkaç kez gerçekten sarhoş oldum. Ama şiir yazmak için, bazı engelleri aşmak için, bir şeyi kutlamak için içki içip sarhoş olmaya gereksinim duymuyorum. Şiir yetiyor. Şiiri yirmi dört saat yaşamak gerek. İçki araya kesinti sokar. Kırk sekiz yaşıma kadar 24 saatimi bölen engeller vardı: avukat yanında yazmanlık, sanatoryum, tiyatro, toplama kampları, sürgün, bir yayınevindeki işim. Kırk sekiz yaşımda, telif ücretlerimle yaşayabilmek olanağı çıkınca, bir çekingenlik duydum. Acaba çalışma odama çekilip dünya ile ilişkim kesilince esin kaynağım kuruyacak mıydı? Kuşkularımın boşuna olduğunu anladım bir süre sonra. Tam aksine çalışma odam bütün evreni kapsadı, esin kaynağım derinleşti ve çoğaldı, çünkü artık bütün zamanım şiire aitti. Çalıştığım sürece, odamdan çıkmadıkça kimse rahatsız etmez beni. Telefonlara cevap vermem. Süre önemli değildir, çalışmam bitince odamdan çıkarım."

"Buraya oranla Atina'da daha az vaktiniz vardır."

"Yok canım! Orada da öyle. Sinema, sergi, tiyatro ve davetlere gitmem. Beni ziyarete gelenlerin de sayısı sınırlıdır. Sabahları erken kalkarım, yılda birkaç kez üniversitede konferans veririm, evet erken kalkarım sabahları. Bir kahve içerim. Öğleye kadar çalışırım, saat 14'e kadar falan. Öğle yemeğini yerim. Saat 16'ya kadar gazete, dergi okurum. Ondan sonra birkaç saat uyurum. Uyanınca sabahleyin yazdıklarımı düzeltirim. Akşam yemeğinden sonra ya okurum, ya da gene çalışırım. Yazmıyorsam gece yarısına doğru uyurum. Yazıyorsam, sınır yoktur."

"Bayan Falitsa çoğu zaman Karlovassi'de. Atina'da yemeklerinizi kim hazırlar?"

"Ben. Sabahları sadece kahve. Çalıştığım sürece sigara. Sol elimde sigara. Ayrılmaz parçamdır. Sağ elimdeki kalem gibi. Daktilo ile yazı yazmam. Öğle yemeğim meyvedir ya da domates, peynir. Akşamları yumurta ya da çorba. Bunları yapmayı beceririm. Cuma akşamları dostlarım gelir alır. Onların Pire yakınlarındaki evlerine gideriz. Hafta sonunu orada geçiririm."

Dikkat ettim, yemek yerken konuşmayı sevmiyordu. Ciddileşiyordu, yani yemek yemeyi ya yük sayıyor ya da çok ciddiye alıyordu. Belki de toplama kamplarının etkisiydi bu. Bu işi fazla uzatmak istemiyormuş gibiydi. Ama bu konuda soru sormadım.

"Hocam," dedim, "tiyatrodan söz ettiniz, dansör müydünüz, bulvar tiyatrosu muydu çalıştığınız yer?"

"Hayır tam öyle değil, hem komedi, hem klasik tiyatro oynuyorduk, tabii bulvar da oluyordu."

O gün gece saat ikiye doğru bizi otelimize bıraktılar. Mutluydum. Ama içimde bir eksiklik vardı. Bu kaçıncı kez bir arada oluyor, şiirden, sanattan, az da olsa politikadan söz ediyorduk. Konuştuklarımız bir süre sonra belirsizleşmeye başlıyordu belleğimde, üstelik bu konuştuklarımızı başkalarına aktarmak, başkalarıyla paylaşmak istiyordum. Ama Ritsos'un yazılı ya da ses makinesiyle röportaja kesinlikle izin vermediğini biliyordum. Konuştuklarımızı aklımda tutup kâğıda dökebilirdim, belleği bir fotoğraf makinesine benzeyen Ülker de bu konuda bana yardımcı olabilirdi. Bunları ilerde yayımlayabilirdim. Ama böylesine bir davranış pek dürüstçe gelmiyordu bana. Yaptığım şeye Ritsos'un izin vermesini, bilmesini istiyordum. Kafamda bazı sorular vardı. Bunları Ritsos'a sormam gerekiyordu, soracaktım. Razı olmazsa, izin vermezse, herkesin başına gelen benim de başıma gelmiş olacaktı. Çünkü bütün ömrünce bir kez, 1962 yılında, Prag radyosunun röportaj yapmasına razı olmuştu. Ama gene de denemekten başka bir çare yoktu. Ertesi gün bütün cesaretimi toplayıp:

"Hocam," dedim, "size sorulacak birkaç sorum var. Beni tedirgin eden birkaç soru. Bunlara vereceğiniz yanıtları Türkiye'de yayımlamak istiyorum, izin verirseniz. Şiirlerinize, dü-

şüncelerinize büyük değer veriliyor ülkemizde. 1962 yılında Prag radyosunun sizinle yaptığı konuşmanın yayımlanması, düşünceleriniz, büyük yankılar yaptı. Yol gösterici, öğretici bir konuşmaydı. Ama asıl şu anda neler düşündüğünüz ilgi konusu, bu bakımdan..."

Sözümü kesti.

"Ne soracaksan sor bakalım," dedi.

Kulaklarıma inanamadım, tarihsel bir andı, 30 yıllık duvarı yıkıyordu Ritsos. Elim titreyerek defterimi açtım, elime kalemi aldım, Ülker'e de "Aman dikkatli dinle," diyerek ilk sorumu sordum:

"Nesnel gerçekten (réalité) büsbütün bağımsız bir şiirsel, daha doğrusu sanatsal bir gerçek var mıdır? Sanatsal yaratıda nesnel gerçek ile sanatçının öznel gerçeğinin rolleri nelerdir?"

"Gerçek sadece duyduğumuz, gördüğümüz şeyler değildir," dedi, "aynı zamanda düşleyebileceğimiz şeylerdir, fantastik duygulardır. Gerçeği adlandırmak, tanımlamak çok güçtür, içten dışa, dıştan içe, nesnelden öznele, öznelden nesnele bir ilişki, bir etkileşim söz konusudur. Karşılıklı etkileşim vardır. Düş ve fantezi gerçeği ile elle tutulan gerçek aynı şeydir. Düşlediğimiz, düşleyebildiğimiz gerçek tarihsel gerçekten ayrılamaz. Öte yandan, sanatsal heyecan, doğa karşısında, yaşam karşısında duyduğumuz heyecanın aynısı, benzeri değildir. Çünkü yaşamın gerçeği sanatın gerçeği olurken, sanatsal gerçek olurken, bir *değişim, bir metamorfoz geçirir.* Bir nesnede sanata özgü niteliklerin bulunması için bu değişim baş koşuldur. Bu nedenle, bizim estetik heyecanları gerçekten tanımamız oldukça güçtür; bu heyecanı saptamamız da güçtür. Bir bakıma, 'şu estetik değere sahiptir', 'şu estetik değere sahip değildir' diyebilmek de epeyce güçtür. Estetiğin soyut niteliğine karşın, onu anlamak'tan, onu duymak'tan kuşku duyamayız. Estetik alan çok geniştir, çok derindir, aynı zamanda çok yüksektir. Bu uçsuz bucaksız estetik gerçekte yasaklanmış duygu, düşünce ve sözcük yoktur. Bu estetik gerçek her şeyi içine alır, her şeyi kapsar. Yani tarih, sosyoloji, felsefe, aynı zamanda insan gövdesi, ruh ve zekâyı bir bütün içinde, mutlak bir birlik içinde kapsar."

"Mitolojiyi, günceli ve sonsuzu ekleyemez miyiz bu saydıklarınıza?" dedim.

"Mutlaka! Mitolojiden nasıl yararlandığımı, tarihsel gerçek ve mitolojik öğelerden şiirlerimde nasıl yararlandığımı biliyorsun. Dini de unutma, din de ozanın bilgisine girmesi

gereken toplumsal bir gerçektir. Duyumları, izlenimleri, nefis hazlarını, cinsel hazları da, cinselliği de ekle..."

"*Erotica*'da olduğu gibi mi?"

"Evet, *Erotica*'da olduğu gibi. Estetik gerçek sadece bunları değil, bütün duyguları, duygusallıkları ve hatta en katı mantığı da içerir. Eğer bunların tümü yoksa estetik gerçek tamamlanmış değildir. Bu açıdan bakınca üstgerçekçiliğin (sürrealizmin) bir eksiği, bir suçu olduğunu görürüz, bir yanlışı: Mantık'ı yadsıdı üstgerçekçilik. Ve mantığı yadsırken daha katı bir mantık yarattı, sınırlı bir mantık yarattı; mantıksal olmamanın mantığını yarattı. Bununla birlikte ve bu nedenle, üstgerçekçilik dünya şiirine birçok kapı açtı, büyük bir anlatım (ifade) alanı açtı, büyük olanaklar sağladı; ama gerçek bir yapıt, büyük ve özgün bir yapıt yaratamadı. Çünkü yaşamın önemli bir yetisini, mantığı bir kenara bırakmıştı. Sadece düş gördü. Ama başkalarının büyük yapıtı için gerekli hazırlığı yaptı. Bu yapıtlar üstgerçekçiliğin deneyim ve birikimlerinin üzerine kuruldu."

"Yani hocam, masanın dört ayağı da yere basmış oldu."

"Evet, öyle diyebiliriz. Artık masanın üzerine bir çiçek, bir defter koyabiliriz. Çünkü toprak ve gökyüzü arasında ilişki kuruldu. Bak sana bu yaz burada tamamladığım şiirlerimden birinin bir bölümüyle bir örnek vereyim:

Nice nice kara sayılar var, yadsımalar,
çıkarmalar, bölmeler var,
ve aşağıda şiirin köşesinin altında güncel mavi."

(Burada, son dizedeki "şiirin köşesinin altında"yı pek iyi kavrayamadığımı görünce açıklamaya çalıştı: burada bir aritmetik işlemi söz konusuydu: bölünen, bölen ve sonuç. Bunun üzerine kalkıp masasına yaklaştım ve bir boş kâğıt aldım, aşağıdaki şekli yaptım:

A..... | B.....
(M.A.V.İ.)

Baktı. "Evet, doğru," dedi. "Mavi işte oradadır."

Gene de pek iyi anlamadığımı düşünerek dizelerin Yunancasını defterime yazmasını istedim. Yazdı.)

Soruma verdiği yanıtın yeterli olduğu kanısına vardım. Daha fazla yormak istemiyordum. Arka pencere ve yandaki pencereden gelen diri ışığın aydınlattığı, yaş, acı ve baskı tanımayan yüzü yorgun değildi, dipdiriydi. Şiir üzerine konuşmak heyecanlandırmıştı onu. Doktorların yasaklaması üzerine günde elliden ona indirdiği ama bizim gelişimizle on beş, yirmiye çıkardığı yassı sigaralarından birini ağızlığa geçirip yaktı ve başka sorun var mı? gibilerden yüzüme baktı.

"İzin verirseniz bir sorum daha var," dedim. "Bugün 7 Eylül 1981, saat 2. Sanatsal ve toplumsal sorumluluklarının bilincinde olan çağdaş ozanı tanımlar mısınız?"

Bu sırada çalışma odasının kapısı çalındı. Kızı. Atina'dan telefonla arıyorlarmış. Ritsos odadan çıkınca Ülker'e:

"Tarihsel bir olaya tanık oluyorsun," dedim heyecanla. "1962 yılından bu yana hiçbir yerde, hiçbir zaman, hiçbir kimseye böyle bir şey yapmasına izin vermedi. İlk kez 1962 yılında Prag'da yaptılar, ikincisi bu bizim yaptığımız."

Bu sırada gülümseyerek içeri girdi Ritsos:

"Biliyorsun," dedi, "otuz yıldır ilk kez senin sorularına cevap veriyorum..."

"Biliyorum," dedim, "siz telefonda konuşurken Ülker'e söylüyordum bunu."

"Ne sormuştun?"

"Sanatsal ve toplumsal sorumluluklarının bilincinde olan çağdaş ozanı tanımlar mısınız?" demiştim.

"Benden isim vermemi isteme."

"İsimler söz konusu değil, ozanın, sanatsal ve toplumsal sorumluluklarının bilincinde olan çağdaş ozanın niteliklerini soruyorum. Sizce neler olmalıdır?"

"Çağdaş ozanın kesinlikle sahip olması gereken bütün özellikler, her zaman, her dönemde, bütün çağlar boyunca, bir gerçek ozanın sahip olması gereken niteliklerdir. Yani, bir insan, sadece kendisininkilerle değil, herkesle kardeş olan, bütün insanlarla kardeş olan, herkes olan bir insan. Çok incelmiş bir duyarlığa sahip olmalı, son derece incelmiş.

Her hareketle, en uzaktakilerle bile en somut ve aynı zamanda en tanımlanmaz ilişkiler kurabilen biri. Bilincine ve yazısına geçen dünya ile en ince, en kesin, en karmaşık ilişkileri kurup sürdürebilecek sürekli dikkat ve uyanıklığa sahip biri. Geleceği önceden sezebilmek, önceden gerçekleştirebilmek, önceden kurabilmek için dünyanın bütün uygarlıklarını (geçmiş ve şimdiki) bilen, kavrayan biri. Bütün bunlara sahip olabilmek için sabahın erken saatlerinden en derin geceye kadar süren günlük çalışma gereklidir; bu günlük çalışma gerekli ve zorunludur, çünkü dil, anlatım, sözcükler, fiil ve söz, son derece, son derece karmaşık ve ince bir aygıttır. Ve bir sözcüğü başka bir sözcüğün yanına ve bir sözcüğü bir dizeye yerleştirmek başlı başına bir keşiftir. Örneğin çok yalın, çok yalın bir sözcük alalım: 'Masa'. Ama masa sadece masa mıdır? İlkin bu masanın ağacı vardır, bu ağacın geldiği orman, çırılçıplak ya da çiçek açmış ağaçlar, kesici, oduncu vardır, balta vardır, ağacı taşıyanlar, işçiler vardır, başka işçiler vardır... Masanın yapıldığı atölyenin atmosferi, onu masalaştıran marangozlar, mobilyacılar vardır. Marangozun başına sıçrayan yongalar vardır. Biraz daha uzak ilişki olarak, tekne vardır, kürek vardır; hatta istersek Argonotlarla bile ilişki kurabiliriz, öyle değil mi?"

"Yani kocaman bir evren var her sözcükte?"

"Doğal olarak vardır. Bir kuşağın deneyimini öteki kuşağa aktarmak; dahası insanların yaşamlarını kolaylaştırmak, güzelleştirmek için yararlı nesneler hazırlayan insanların ortak çabaları söz konusudur. Bunların dışında ve bunların üzerinde masanın biçimi söz konusudur. Bu noktada estetik alana gireriz. Yuvarlak masa, kare masa, dikdörtgen masa, büyük masa, küçük masa, bahçe masası, yemek masası, güzel bir kadının uyumadan önce üzerine çiçek koyduğu masa, ellerimizi, tabaklarımızı koyduğumuz masalar, su ve şarap bardaklarımızı koyduğumuz, defterlerimizi koyduğumuz, üzerinde şiir yazdığımız masalar. Bu masanın çevresinde, dostlarla birlikte, nice mutlu, nice coşkulu, kavgalı, içkili, tartışmalı anlarımız vardır; aile acıları, yitikler, yenilgiler, dünya acıları, savaşlar, öldürmeler, silahlı saldırılar, çığlıklar ve büyük susuşlar, suskunluklar. Geceleyin bir adam başını ellerinin arasına almış dünyanın karşısında, dünya ile baş başa. Görüyorsun, basit bir sözcük: masa! İşte bu nedenle nesneleri severim, nesnelere taparım. Bu nedenle şiirlerimde bol bol nesne adları vardır."

"Hocam, ya bağlanmanın sınırları?"

"Benim için angaje şiir diye bir şey yoktur. Şiir vardır ya da yoktur. Bir ozan şiirsel kaynağını herhangi bir partinin programından, bir ideolojiden almaz. Ozana, kendi duygularını açıklamak gereksinimi yol gösterir. Bu yüzden bağlanma sınırı diye bir şey olamaz. Ozan, herkesin düşleriyle, duygularıyla buluşmak ister. Ama senin de tanık olup söylediğin gibi PASOK ve Yeni Demokrasi partileri benim bestelenmiş şiirlerimden, özellikle *Rumluk* (Yunanlıların Öyküsü) adlı şiirimden yararlanıyorlar seçim kampanyalarında. Bu ozanın suçu değildir. Aksine ulusal oluşunun, başlı başına bir kurum oluşunun belgesidir. Çünkü ozan herkese, insanlığın geleceğine seslenir. Ozanın savaşı budur. *Yalnızlığın Anlamı* şiirimi anımsarsan, ne demek istediğime örnek bulursun. Şiir yakalanmayanı, dile gelmeyeni, görünmeyeni ele geçirmektir. Halktan yana olmak için partili olmak gerekmez, gerçek ozan ise kendiliğinden partilidir, ilericidir. Biz bu yüzden çok çalışmalıyız ve çalışmayı da çalışarak öğreniriz. Şunu kesinlikle aklından çıkarma: bir ozanın en önemli özelliği 'sürekli olan'la 'güncel'i bağdaştırmaktadır."

"Hocam, 15 Ekim 1962 günü Prag radyosunda yaptığınız konuşmada, 'Şiirsel dil bireşimseldir (synthetique), oysa eleştirinin dili çözümseldir (analytique)' diyorsunuz. Ayrıca, bana buradan, Karlovassi'den yazdığınız 15.07.1981 tarihli mektubunuzda da 'Plan yaptım, bu yaz üzerinde çalışıp çok mısralı iki bireşimsel şiire son şeklini vereceğim' diyorsunuz. 'Bireşimsel' kavramıyla neyi anlatmak istiyorsunuz?"

"'Bireşimsel'i 'kompoze', 'bileşik', 'birçok parçadan oluşmuş' anlamlarında düşünmek gerekir. Söz konusu iki mantıktır. Birincisi bireşimsel. İkincisi çözümsel. Çözümsel olan sadece eleştiriye özgü değildir. Çözümsel anlatım düz bir anlatımdır; düzdür, engebeli değildir, derinlikleri, inişleri-çıkışları, yükseklik ve dorukları yoktur. Bir ozan öyle bir dili kullanmaz. Halk da kullanmaz, en azından duyar. Örneğin bir avukat evinden çıkıp iş yerine varıncaya kadar yaptıklarını, gördüklerini tek zaman'la anlatır, örneğin 'di'li geçmiş zaman' kullanır, söylediklerinde duyguları, ilişki kurduğu gerçeğin harekete geçirdiği düşleri yer almaz. 'Bugün saat yedide kalktım. Yedi buçukta evden çıktım. Trafik çok sıkışıktı, buraya gelinceye kadar canım çıktı' der. Bu cümlede geçmiş ve gelecek yoktur. Oysa ozanın işi matematiksel ilişkiler kurmak değildir. Ozan bütün zamanları birbirine karıştırır.

Cümlenin devinimlerinden yararlanır. Aynı süre içinde ve aynı mekânlarda havanın sıcaklığını duyumsar, penceresini açınca yeni açmış çiçekleri, ağaçlardaki tomurcukları görür, bunlar ona güzel bir kadını anımsatır, güzel kadın sürgündeki kocayı anımsatır, sürgündeki koca da dünyayı, dünü, bugünü ve yarını düşündürür. Duygu ve düşünceleri katmanlıdır. Bu katmanlar arasında gözle görülmez, duyumsanabilir ilişkiler vardır. Bu nedenle kuracağı cümlede, soru işaretleri, ünlemler, üç nokta, sıçramalar, atlamalar, beyaz alanlar, söylenmeden geçilen ama sezinletilmek istenen gerçekler vardır. Bu nedenle dili hareketlidir. Halkın çok boyutlu dilidir. Dediğim gibi, ozan, nesneler, olaylar ve gerçekler arasında matematik ilişkiler kurmaz. Onun işi 'dissimulation'dur (duygu ve düşünceleri saklama), metamorfoz'dur."

"Yani iki kere iki dört etmeyebilir."

"Etmeyebilir. Ozanın yaşam karşısındaki durumu önemlidir. Ozanın ve şiirin görevi yaşamın doğrulanmasıdır, olumlanmasıdır, yani 'affirmation'u. Bütün bu acılardan sonra, işkencelerden sonra 'hayat ne güzel' deriz, demeliyiz. Bu nedenle bu 'olumlama' için savaşırız. Ozan ölümü seçmez, ölüme karşı ölümsüzlüğü, hayatın ve uygarlığın ölümsüzlüğünü seçer. Ölümün bir tek değeri vardır, o da bize ölümsüzlük arzusu vermesidir.

"Yaşamımı biliyorsun. Yaşamımda sadece dostlarıma değil, düşmanlarıma da minnettarım. Onların, düşmanlarımın işkenceleri, haksızlıkları, sömürüleri sayesinde kendi varlığımın derinliklerinin bilincine vardım; orada sondaj yaptım, petrol sondajı, su sondajı gibi, sadece kendi varlığımın değil, bütün evrenin. Dış baskıya karşı koyabilmem için bütün uyuyan iç güçlerim seferber oldu, başkaldırdı. Baskı oranı arttıkça karşı koymam da çoğaldı, yoğunlaştı ve baskının düzeyini, yüzeyini aştı, aşıp geçti ve doruğa doğru yükseldi. Goethe'nin dediği gibi, 'dipte doruğun bilincine varırız'. Doruğun dipteki insan için bir önemi vardır, doruğa yakın biri için doruk birkaç metreyle ölçülebilen bir mesafedir. Ama unutma bu program değil bir gerekliliktir. Günlük yaşamın peşine düşen insanlar bu dorukların ve çukurların farkında değildir. Ozanın görevi bunları, yani dorukları, derinlikleri ve çukurları bu insanlara göstermektir.

"Karanlıkta gülümsedi bir adam,
belki çünkü karanlığı görmüştü,
belki çünkü karanlıkta görmüştü.

"Bu dizeleri anımsıyor musun?"

"Anımsıyorum hocam."

Eline Yunanca bir kitap aldı:

"Bu kitapta dostlara seslendiğim şiirler var. Şimdiye kadar hiçbir kitaba girmemiş olan şiirler. Nâzım için yazdığım şiir de bu kitapta yer alıyor. Yıllar önce Pablo Neruda için yazdığım bir şiirde şöyle bir dize var: *En büyük yük sırtımızda taşıyıp da başkalarına veremediğimiz ışıktır.* Çünkü önemli olan aydınlığa sahip olmak değil, onu dağıtmak, sunmak ve paylaşmaktır. Ozanın politikası işte budur, bir başka politikası yoktur. Bu görevi ozan içtenlikle, 'familiarité' (içtenlik, teklifsizlik, senli-benlilik, içli-dışlılık) ile sağlayabilir. 'Familiarité' şiirimin en önemli öğesidir. En olmayacak, en ciddi şeyleri hiçbir şey olmamış gibi 'familiarité' içinde söylerim. Belagat yok, tumturaklılık yok, basitlik ve yalınlık var."

"Hocam bir Fransız gazetecisine en büyük Fransız ozanının kim olduğunu sormuşlar televizyonda, o da sizin adınızı vermiş, doğru mu?"

"Doğru. Orada otuzdan fazla kitabım yayımlandı."

"Fransa'ya, Paris'e gittiniz mi?"

"Gitmedim."

"Ama İtalya'ya gidiyorsunuz?"

"Gidiyorum, çünkü orada Yunan uygarlığının uzantısını görüyorum. Yunanistan'la İtalya, iki kültür arasında, bir kan nakli söz konusu. Yunan kanının İtalyan damarına nakli. Yunan mimarisini, Yunan heykelini daha büyük boyutlarda gerçekleştirdiler. İtalya ayrıca Akdeniz'dir. Sana işin doğrusunu söyleyeyim. Saklamaya gerek yok. Şiir üzerine seninle dilimden başka bir dilde konuştuğum için üzgünüm, canım sıkılıyor, acı çekiyorum."

"Ama hocam isterseniz yayımlamam bunları."

"Yayımla, yayımla. Artık bir kere ok yaydan çıktı. Seni böyle coşku içinde görünce ben de sana uydum. Ama ben, ne yapayım ki, ancak kendi dilimde duygu ve düşüncelerimi

açıklayabilirim. Kendi toprağımda, kendi gökyüzümün altında bu duyguları yaşayabilirim. Albaylar döneminde, istesem şu ya da bu şekilde yurt dışına çıkabilirdim. Albaylar döneminde İngiltere hükümeti Albaylar hükümetine resmi bir mektup yazarak 'Yunan sanatı ve düşüncesi' konulu bir toplantıya katılmamı sağlamalarını istedi. Beni Atina'ya çağırdılar. Buradan mevcutlu olarak, polislerle birlikte Atina'ya gittim. İçişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Patagos bana pasaport vereceklerini, gerekeni yapacaklarını söyledi. Ben de ona kendilerinden bir şey istemediğimi, bana pasaport verecek yetkileri bulunmadığını söyledim."

"O da size 'Siz bir ozansınız niçin politikayla uğraşıyorsunuz?' dedi. Siz de 'Bir ozan halkanın en has evladıdır, bu nedenle politikayla uğraşmak zorundadır' dediniz."

"Evet. Ben ozanım, ilerici bir ozanım, Yunanistan'ı severim. Yunanistan'ı hümanizmanın vatanı olduğu için severim. Kendi dilimle konuşmadığım zaman, bir yabancı dilde konuştuğum zaman, ahmaklaşır gibi olurum, duygu ve düşüncelerim yoksullaşır. Her ozan bu tedirginliği duyar. Nâzım da öyleydi. Yazabilecek kadar iyi Fransızca ve Rusça bildiği halde Türkçeden başka bir dil kullanmamıştır. Ancak çevirmenlerine bir yardım söz konusu olduğu zaman Rusça ve Fransızca bilgilerini kullandı."

"Hocam bana günde 8, 10, 12 saat çalıştığınızı yazdınız. Komotini'den size telefon ettiğim zaman da öyle söylediniz?"

"Ozanın işi çalışmaktır, eser yaratmaktır. Başka bir işe doğrudan doğruya karışmaz. Onun işi çalışmak ve eser yaratmaktır. Bunu en iyi başardığı zaman kendisinden beklenen bütün hizmetleri yerine getirmiş olur. Bu evdeki gözaltı sırasında beni umutsuzluktan ve delilikten şiir ve resim çalışmalarım kurtarmıştır."

"Zaten şiirlerinizde 'umutsuzluk'a rastlanmaz."

"Rastlanmaz, çünkü umutsuzluğa yer yoktur şiirde."

"Ustalık için ne düşünüyorsunuz?"

"Yani olgunluk dönemi demek istiyorsun. Ozanına bağlı. Benim sevdiğim ozanların başında gelen Kavafis, önemli şiirlerini 50 yaşından sonra yazdı, daha önce yazdıkları çok önemli şiirler değildir. Nâzım kaç doğumluydu?"

"1902."

"Romanya'da yanında çok güzel bir Rus kadını görmüştüm, delicesine âşıktı ona? Adı neydi?"

"Vera. Son karısıydı. *Saman Sarısı* diye olağanüstü güzellikte bir şiir yazdı onun için. Ona başka şiirler de yazdı."

"Son karısı dedin, kaç kez evlendi?"

"Üç ya da dört kez. Kadınlar çok severdi onu. Ama onun büyük bir sevda ve saygıyla sevdiği eşi Piraye Hanım'dı. Onun için de olağanüstü güzellikte şiirler yazdı."

"Biliyorum. Nâzım'dan çevirdiğim şiirler altı-yedi baskı yaptı. Prag karşılaşmamızı hiç unutmam onunla. Radyoda karşılıklı bir konuşma yapmamızı söylediler. O, 'İlkin Ritsos'a sorun soruyu,' dedi, 'hem yaşı benden küçük, hem de şiiri benden büyük.' Onun bu alçakgönüllü davranışı büyüledi beni, hayranlığım daha da arttı. O sırada ününün doruklarındaydı, bense onun kadar tanınmış bir ozan değildim. Hayatımda rastladığım en yüce gönüllü, alçakgönüllü, kıskançlık nedir bilmeyen biriydi. Başka ozanlara karşı hiç kıskanç değildi. Beğeniyorsa, seviyorsa hiç sakınmazdı bu duygularını belli etmekten. El değmemiş, çocuksu bir yanı vardı. Çağımızın en büyük ozanlarından biriydi."

"Çağımız şanslı bir çağ, dedim, büyük ozanlar çağı, Nâzım gibi, sizin gibi, Neruda gibi, Nicolas Guillen gibi..."

"Nicolas Guillen'in şiirlerini Yunancaya çevirdim."

"Başka kimleri çevirdiniz? Ozan?"

"Alexandre Blok, Attila Jozef, Mayakovski, Nâzım Hikmet, İlya Ehrenbourg, bunlar çok baskı yaptılar. Bu yakınlarda Bagriana ile Ho Şi Minh'den çevirdiğim şiirler yayımlanacak. Ayrıca Romen ve Çek/Slovak şiirleri antolojisi hazırladım. Bir de Dora Gabe'nin *Ben, Annem ve Evreni*'ni çevirdim çocuklar için, on bir baskı yaptı."

"Dora Gabe'nin kitabını ben de çevirdim. *Ufacıktım* adıyla yayımlandı, henüz birinci baskıda."

"Olsun, önemli olan o güzel kitabı çevirmen."

"Bir gün bütün şiirlerini çevirmek istediğim, sizin dışınızda, iki ozan var: Antonio Machado ile Rafael Alberti, ama önce ya İspanyolca öğrenmeliyim ya da iyi İspanyolca bilen bir ortak bulmalıyım."

"Ben Alberti'nin ilk şiirlerini severim."

"Hocam ABD'deki Beat Generation için ne düşünüyorsunuz, Avrupa şiiri için?"

"Ginsberg ve Ferlinghetti ilginç ozanlar, ABD'de ilginç gelişmeler var. Ama ben gene de İngiliz şiirini tercih ederim. René Char ve Henri Michaux'dan sonra ozan çıkmadı Fransa'da. Büyük bir düşüş var Fransız şiirinde. Michaux'un karısının ölümünden sonra yazdığı şiirleri çok severim. Evet Özdemir, ozan karanlıkta görebilen insandır. Şiir ise, yani ozanın serüveni, yakalanmayanı, dile gelmeyeni ele geçirmektir. Şiire erişmek için, çok, çok çalışmalıyız. Çok!"

Usta "çok" derken, saat gece yarısından sonra biri vurdu. Seçim kampanyası için köyleri dolaşan kızı (İngiltere'de okuyor) çok yorgun olduğu için özür dileyip yatmaya gitmişti. Bayan Falitsa yorgun görünmemeye çalışıyordu. Ritsos da öyle. Ama ertesi gün onlar Atina'ya gideceklerdi, bizi de epeyce uzun bir yol bekliyordu: Karlovassi, Vathi, Kuşadası, İzmir. Ülker'e "Haydi, anacığım" dedim. Tartışmaya girmenin bir yararı olmayacağını bildiğim için bizi otele götürmelerine ses çıkarmadık.

Otelin önünde onlar da arabadan indiler. Sarıldık, ikisinin de elini öptüm. Ritsos:

"Unutma," dedi, "ikiniz için her zaman iki sandalye ve iki tabak var masamızda."

"Unutmam," dedim. "Nasıl unuturum?"

"Ne zaman geleceksiniz?"

"Yazın Karlovassi'ye. Ama ben haziranda Atina'ya gelebilirim. Önemli olan bütün ayak bağlarından kurtulup, ozan özgürlüğüne kavuşmam. Bu o zamana kadar gerçekleşecek."

"La liberté est toujours première" dedi.

Temel Nesneler adlı şiirinin son dizesiydi: *"Her zaman, en başta özgürlük."*

"Evet," dedim, "öğrenmek ve bedelini ödemek gerek."

Bir kez daha sarıldık. Arabaya döndüler. Çok mu usta yoksa çok mu acemi sürücü olduğunu bir türlü kavrayamadığım Bayan Falitsa arabayı, denize doğru, karanlığa sürdü:

Karanlıkta gülümsedi bir adam,
belki çünkü karanlığı görmüştü,
belki çünkü karanlıkta görmüştü.

"Sanırım," dedim Ülker'e, "ozan'ın en iyi tanımı bu üç dizede yatıyor."

TAŞLAR, YİNELEMELER, PARMAKLIKLAR

Türkçesi: Özdemir İnce - İoanna Kuçuradi

(1979 Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü)

ÖNSÖZ

Nâzım, Aragon, Neruda ve Guillen'le birlikte çağımızın en büyük ozanlarından biri hiç kuşkusuz Yannis Ritsos'tur. Onun şiirlerini ilk kez okuduğunda gözlerinin dolduğunu yazan Aragon, onu, yüzyılımızın yaşayan en büyük ozanı sayar: "Başlangıçta onun yaşadığımız çağın en büyük ozanı olduğunu bilmiyordum; yemin ederim ki bilmiyordum bunu. Zamanla, evre evre öğrendim, şiirden şiire, bir gizden ötekine geçerek." Pablo Neruda ise şiirlerinin sadece Ritsos'unkilerle karşılaştırılmalarına izin verir.

Yannis Ritsos, Yunanistan'ın Peloponez bölgesinde, Monemvassia adlı, ortaçağ görünümlü bir kasabada doğdu: 1 Mayıs 1909. O doğduğu sıralar ailesinin geniş toprakları vardı, ama sonra, birdenbire yoksullaştı. Bu sırada erkek kardeşi öldü, veremli annesinin yaşamı sanatoryumda sona erdi. Ardından, ilkin, ailenin çökmesine neden olan kumar düşkünü babası, daha sonra da iki kız kardeşinden biri delirdi. Ritsos da geri kalmadı, o da on yedisinde vereme tutuldu, sanatoryumlara girdi, çıktı. Bu yıkımların, ozanın özel yaşamında ve şiirlerinde derin izleri vardır.

Ortaöğrenimi sona erince, 1926 yılında, Atina'ya geldi ve böylece ozanın büyük serüveni de başlamış oldu. Yaşamını sürdürebilmek için, sağlığının izin verdiği zamanlar, sayısız işlere girdi çıktı, horlanma ve sömürüyü yakından tanıdı. Yoksul düşmüş bile olsa, bir taşra soylusunun tanımadığı, bilmediği, acımasız ve düşman bir evrendi bu. Bu sıralar

kendine kıymanın eşiğinde dolaştı durdu, ölüm sanki gözaltına almıştı onu. Ama onun direnmek ve yaşamak için iki büyük desteği vardı: şiir ve devrimci ülkü! İlk dizelerini on sekizinde yazan, bunun yanı sıra resim ve müzikle de ilgilenen ozan, inatçı bir direnişle şiir yazmayı sürdürdü. Yazmaya başladığı sıralar edindiği çalışma disiplini, onun kişiliğini belirleyen etken ve niteliklerden biri oldu yaşamı boyunca. Şiir, onun için bir boşalmadan, bir kurtuluştan daha çok, varlığının tek amacıydı sanki. Öte yandan bağlandığı devrimci eylemde kişisel olduğu kadar evrensel bir kurtuluş umudu da buluyordu.

Yannis Ritsos, ilk iki kitabını, *Traktörler* (1934) ve *Piramitler*'i (1935), işte bu öznel ve nesnel koşullar altında yazdı. Ritsos, bu dönemde, içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulma çabası içindedir. Şiirlerinde kişisel ve ailesel sorunların yanı sıra, kokuşmuş toplum düzeninin değişmesi, suçlanması ve bir toplumsal devrimin gerçekleştirebileceği mutlu bir dünyanın özlemi ve övgüsü yer almaktadır.

İlk iki kitabından sonra, güncel olaylara ve Yunan mitolojisine dayalı bir şiir kurmaya başlayan ozan, 1935'ten başlayarak hemen hemen her yıl bir şiir kitabı yayımladı: *Epitaphios* (1936), *Kız Kardeşimin Türküsü* (1937), *İlkyaz Senfonisi* (1938), *Okyanusun Yürüyüşü* (1940), *Yağmur Ritimli Eski Mazurka* (1942), *Sınama* (1943).

Yannis Ritsos, ülkesinin tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Alman işgali boyunca, ulusunun faşist baskılar altında çektiği acıları dile getiren şiirler yazdı. Yunan direnme hareketini övdü, yürekten destekledi:

"Aynı gece, tutukladılar Aleko'yu.
Kimseyi ele vermedi Aleko. Üç gün
üç gece asılı kaldı. Kimseyi ele vermedi.
Bir militan gibi öldü Aleko.
Gerçek bir yoldaş gibi öldü. Son anında
haykırdı: 'Binlerce yıldız var içimizde bizim.
Öldüremezsiniz ki onları.'
Ve Aleko yıldızları savaş bayrağına verdi."

Daha sonra, kurtuluşa (Ekim 1944), İngiliz müdahalesine (Aralık 1944), iç savaşa (1947-1949), devrimci hareketin uğradığı acı yenilgiye ve göğüs gerdiği acımasız baskılara tanıklık etti. 1948 yılında, siyasal düşünceleri yüzünden tutuklandı, 1952 yılına kadar, Lemnos, Makronisos ve Ayios İstratis adalarında tutuklu ve sürgün olarak kaldı. Bu yıllarda yazdığı şiirleri toprağa gömüyor, *"gün doğsun diye yazıyorum"* diyordu. Şiirleri sürgünlere, ezilenlere, işkence görenlere umut ve direnme gücü veriyordu.

Dört yıl süren sürgünlükten sonra, 1952 yılında özgürlüğüne kavuştu. 1954 yılında evlendi. 1955'te doğan kızı için *Sabah Yıldızı*'nı yazdı. 1954-1966 yılları arasında, ikisi oyun olmak üzere, hemen hemen her yıl en az bir kitap yayımladı; bu süre içinde, on kadar kitabı da yayımlanmadan elinde kaldı.

Ayışığı Sonatı adlı kitabıyla 1956 yılında "Ulusal Şiir Ödülü"nü kazandı. Ünü gittikçe büyümekteydi, kitapları Yunanistan'da basım üstüne basım yapıyor; şiirleri, başta Fransızca olmak üzere yabancı dillere çevriliyordu. Mikis Theodorakis'in bestelediği şiirleri dünyanın dört bir köşesinde şarkı olarak söyleniyor ve müziğine uyularak dans ediliyordu. Her zaman olduğu gibi durmadan yazıyordu. Bu yeni dönemde amacı gerçeği haykırmak değil, betimlemek ve çözümlemekti.

1967 yılında, her zamanki gibi Atina'da yaşıyordu. 1967 Albaylar Cuntası yılıdır. Ozan, ikinci kez, 21 Nisan 1967 gecesi tutuklandı. Şaşırmadı, alışkındı. Bavulunu hazırladı ve polislerin peşinden gitti.

"Buyurun, baylar" dedi. "Hiç rahatsız etmiyorsunuz. Her yere bakın."

Binlerce devrimci ve aydınla birlikte Hipodrom'a kapatıldı. Daha sonra: Leros, Yaros ve Sisam adaları; tutukluluk ve sürgünlük. 1970 yılının sonunda, sağlık nedenleri dolayısıyla Atina'ya gelmesine izin verildi.

Yannis Ritsos, şiir serüvenini zamansal olarak dörde ayırıyor: İlk dönem: 1934-1937; ikinci dönem: 1937-1940; üçüncü dönem: Alman ve İtalyan istilası, iç savaş ve sürgün yılları; dördüncü dönem ise 1952'den sonraki yılları kapsıyor. Ozanın, bu dört dönemin üçünde en belirgin özelliği, mitoloji ve güncel yaşamdan kaynaklanması. Ritsos, tıpkı Yorgo Seferis

gibi, mitolojiden kendi özel yorumuna göre yararlanır. Mitolojik öykü onun için çağdaş trajediyi üstüne oturtacağı bir temeldir, ama antik mitosun tekrarı ve yeniden yazılması söz konusu değildir. O, öykünün konusunun, kişilerinin dışına çıkar, bazen antik olguları ve kişileri eleştirir, trajediyi tersine çevirir. Elinizdeki kitabın ikinci bölümünde de görüleceği gibi, Yunan tanrılarının yanı sıra Helene, Philoctete, İsmene, Orestes gibi trajedi kahramanları da girerler Ritsos'un şiirine, ama dokunulmazlıklarından, değişmezliklerinden sıyrılarak, tüm sorunların ortasında güncel kente gelirler. Ritsos için bunlar taşlaşmış kişilikler değildir, gelirler boğularak ölen sünger avcısının başında konuşurlar. Nesnelerin tümü, insanlar (ölü ya da diri), doğa ve doğa güçleri onun şiirinin vazgeçilmez öğeleridir.

Ritsos'un hemen hemen çoğu şiirlerinde yer alan temalardan biri de "hayat" ve "ölüm" dür. Yaşamın bir sonu vardır, bu kaçınılmaz, ama aslında bu bir son değil yeni bir başlangıçtır: tıpkı Adonis mitosunda olduğu gibi, tıpkı maddeci dünya görüşüne göre her varlığın kendi özünde kendi karşıtını taşıması gibi. Ona göre, ölümle hayat arasında eytişimsel bir bağlantı vardır.

Öte yandan Ritsos'un yapıtı bize sayısız kadın yüzleri sunar. Kadın, onun şiirinin temel taşlarından biri gibidir; her şeyden önce annedir kadın, doğurgandır, üretkendir, yaratan güçtür, topraktır. Ama bu kadın görüntüsünün karşısında, yoksun bırakılmış, kısır ve ebedi bakire kadın görüntüsü yer alır. Güncel bir kadının mitolojide bir karşılığı vardır, herhangi bir köylü kadın yaşlı bir Elektra ile özdeşleşebilir.

Bütün bu özellikler, son yıllarda, Ritsos'u çağımızın en önemli ozanlarından biri durumuna getirdi. 1972 yılında, Belçika'nın Knokke kentinde düzenlenen şiir bienalinde "Büyük Ödül"ü, 1977 yılında da "Uluslararası Dimitrof Ödülü"nü almış olması ve gene son yıllarda Nobel'e (Nobel, verilişi açısından kuşku uyandıran bir ödül bile olsa) aday gösterilmesi, onun, uluslararası şiir ortamında taşıdığı saygınlığın tanıtlarıdır. Bu saygınlığın başka bir örneği de, Fransa'da, son yedi yıl içinde, beş-altı kitabının yayımlanmış olması.[1]

[1] 1982'de bu sayı kırka yaklaştı. (Ö.İ.)

Elinizdeki kitap, Yunanistan'da yayımlanmadan önce, Albaylar döneminde, Fransa'da, 1971 yılında Gallimard Yayınevi tarafından Fransızca ve Yunanca yayımlandı. Bazı bölümlerin altındaki notlardan anlaşılacağı gibi Leros ve Sisam adalarındaki tutukluluk ve sürgünlük aylarında yazıldı.

Bu şiirlerde, bir yandan Ritsos'un bildiğimiz, alıştığımız sesini bulurken, öte yandan, yepyeni bir sese de tanıklık ediyoruz. Eski sese oranla daha derinden, daha yumuşak ve sevecen, daha açık bir ses. Ama bu iki ses birbirini destekleyip geliştiren bir dayanışma, bir uyum içinde. Bu yeni şiirlerde, eskinin yüce gönüllü ve kolayca tatmin olmayan Ritsos'u bütün şiirsel ve insansal tutkularıyla var; bu yeni Ritsos biraz daha sert, daha amansız, ama kendisi gibi baskı deneylerinden geçmiş olanlara karşı çok daha yakın, çok daha dost. Bu deneyler üç adada yaşanan iki yılın acılı ve zor dayanılır deneyleri:

"Ve bir gün eğer
beceriksiz gibi gelirse size dizelerimiz
bir şunu hatırlayın:
gardiyanların burunları dibinde yazıldılar
ve böğrümüzde süngü uçları."

Bu bir özür araştırması değil hiç kuşkusuz: Açık ve alçakgönüllü bu itiraf, savaşımın başarısızlığına, eylemlerin yetersizliğine ve eski trajedilerin tekrarlanmasına karşın, ozanın ve yandaşlarının yenilmezliklerini belgeliyor.

Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar'ın öz ve biçim olarak yeni olduğunu söylerken, Ritsos'un bu tür şiirlerine *Tanıklıklar* (1963), Cevat Çapan'ın dilimize çevirdiği "Umarsız Penelope" sinde yer alan "Kavafis İçin On İki Şiir"le başlamış olduğunu eklememiz gerek.[2]

Elinizdeki kitapta yer alan şiirlerin çoğunu "teslim olmamanın şiirleri" olarak nitelendirebiliriz. Sürgün ve tutukluluk yıllarının maddi ve manevi koşulları içinde bulduğu bu yepyeni ses hayranlık uyandırmalı. Örneğin, *Yinelemeler* bölümünde, eski Yunan kentleri

[2] Bkz. *Tanıklıklar* bölümü. Prag radyosunda yaptığı konuşma. (Ö.İ.)

arasındaki bölücü çatışmaları, yanıltıcı Tanrı sözcüklerini, tiranların utanç verici bir biçimde ve sessizlik içinde iki bin yıl önce öldürmüş oldukları demokrasiyi tekrar ele alıp irdeliyor, ama koyu bir umutsuzluk içinde değil, kaynağını tarihten ve topraktan alan bir umutla... Her şeye rağmen ne Leros'u, ne Yaros'u, ne de Sisam'ı umutlarının mezarı olarak görüyor.

Başta Heraklitos ve Eflatun olmak üzere, eski Yunan tarihçi ve filozofları için tarih "tekerrür eden" bir zamandır. Ritsos da İsparta ile Atina arasındaki ayrılıkçı savaşlarla 1945 iç savaşı arasında bir koşutluk kuruyor; bozgun ile yengi ve ikisinin de yüklendiği dehşet aynı boyutlarda. Burada, hiç kuşkusuz, basit ve ilkel bir koşutluk yaratmak için *şimdi, dün*'e yamanmıyor, tarih benzer ve trajik bir zaman dilimi olarak kabul ediliyor. Aynı başarısızlıkların ve aynı güçsüzlüklerin tarihi çünkü.

Bu tarih içinde geriye dönüş şiirlerinin yanı sıra *Parmaklıklar* bölümünde yer alan şiirlerde büyük bir acı seziliyor ve şiirler saptayıcı bir aydınlığın güçlü bir ustanın elinden çıkmış ürünleri. Ritsos, anlatımındaki kesinlik ve aydınlıkta doruk noktasına çıkıyor. Haydi, Ritsosca bir benzetme yapalım: Yaz günü, bir pencere kıyısında ısınmış bir testinin dış düzeyi gibi yakıcı şiirler bunlar.

"Kaşık ağıza yaklaşıyor,
masanın altında bir dilim ekmek var."

"Dişleriyle sert bademleri kırıyorlar,
çatırtısı duyuluyor ağızlarında."

"Dışarda, sokaklarda, silah sesleri duyuluyordu.
Ay vardı."

"Diş fırçasını da iç cebine saklamıştı."

Yalın ve yakıcı dizeler! Kendi toprağının yaşanmış yalın gerçeği! Bu dizelerde binlerce ses gizli: Tutuklular, sürgünler, işkence görenler ve sokaklar. Her şiir hemen hemen bir olayın, bir olgunun, bir eylemin, bir bekleyişin öyküsü, özeti. Şiirlerin yazıldığı koşullar içinde nesneler nesnelikten çıkıp bir tanık, bir haberci oluyorlar:

- *Diş fırçasını da iç cebine saklamıştı.*
- *Kim?*
- *Ölüme giden biri.*
- *Dişleriyle sert bademler kırıyorlar.*
- *Kimler?*
- *Geceleyin zeytin çekirdeklerinden tesbih yapanlar.*

Şiirler böylece birer bellek oluyorlar, yaşanan utancın belleği!

Türlü acılarla yaralanmış 70 yıllık bir ömür, sayısı belki de altmışı çoktan aşmış şiir kitapları, incelemeler, A. Blok, Attila Jozsef, Mayakovski, Dora Gabe ve Ehrenbourg'dan yapılan çeviriler, şarkıları dillerden düşmeyen plaklar, yabancı dillerde yayımlanan kitaplar, sarsılmayan bir irade ve direnme gücü! Bunlar özenilecek bir ozanın, örnek bir insanın doğal başarıları. Ama bizce Ritsos'un en önemli özelliği, ülkesinin eski kültürü ile çağdaş kültürü, geleneksel şiir biçimleriyle yeni şiir biçimlerini barıştırıp, kaynaştırıp toprağına ve halkına yakın ve onları anlatan şiirler yazmış olması; halk ancak böylesine şiirleri türküleştirir ve müziğine uyarak dans eder.

"Şiire, aşka, ölüme inanıyorum, dedi,
işte bu yüzden ölümsüzlüğe inanıyorum.
Bir dize yazıyorum,
dünyayı yazıyorum; ben varım; dünya var."

Evet Yannis Ritsos var!

Özdemir İnce
Ankara, 5 Ekim 1977

I
TAŞLAR

DAĞILMA

Dağılan, devinen biçimler; katmerli tedirginlik
ve aldatıcı akışkanlık – çevrende suyun sesini duymak,
tartıya gelmez, derin, denetlenmez; sen de denetimsiz,
özgür hemen hemen. Az sonra kadınlar geldiler,
ne yapacağını bilmeyen,
onlarla birlikte yaşlı adamlar, ellerinde testiler, tenekeler, tencereler,
su aldılar evleri için. Duruşlarını aldı su.
Irmak sustu boşalmış gibi. Gece iniyordu. Kapanıyordu kapılar.
Yalnız bir kadın, testisiz durdu öyle dışarda, bahçede,
saydam, su gibi, ay ışığında, saçlarında bir çiçek.

15.V.68

HAYIR, HAYIR

O güzel, o kahramanca şeyler (belki de saf
–ama güzel ne olursa olsun)–
büyük beyaz taşlar ve çekiçler, ve soyunanlar
işliklerde (pazulu güreşçiler daha çok, boksörler)
başkalarının davranışlarını öykünmek için, –kalkmış bir kol, tumturaklı,
açılmış bacaklar sağlam basabilmek için alabildiğine; –hayır, hayır,
gülünecek bir şey yok –diyor–; hüznün çok ötesinde; –
ve şu bir deri bir kemik köpek, kene ve yaralar içinde,
pis su içen, yarı çıplak heykellerin, bu ölü
kahramanların yanına bırakılmış temizlik kovasından.

17.V.68

KUŞATILMA

Deniz durgun belirtisiz çatlaklarla; yapmacık ışık
alçak bulutları düzgünleyen. Ansımamak,
unutmamak. Şimdi –diyor;– hangi şimdi? Gece,
dilsiz ulaklar geldiler, taş merdivene oturdular,
mendillerini çıkardılar, dizlerine serdiler,
tekrar katladılar mendillerini sonra. Gittiler. Birinin
bir yara izi vardı şakağından çenesine kadar. Durdu,
denize doğru işaret etti ve ipi sıktı belindeki.
O zaman yağ lambalarımızı yere bıraktık ve gördük
beyaz duvara tırmanan gölgemizi tüylü, kocaman, kemiksiz.

18.V.68

YANITSIZ

Nereye götürüyorsun buradan beni? Nereye çıkıyor bu yol? Söyle bana.
Bir şey görmüyorum. Bir sokak değil bu. Taşlar sadece.
Kara kalaslar. Bir sokak feneri. Hiç olmazsa
benim olsaydı şu kafes, –şu, kuşlarınki değil, öteki,
büyük demir parmaklıklı, içinde çıplak heykeller olan. Ölüleri
taraçadan attıkları zaman, konuşmadım ben,
o heykelleri topluyordum – acımıştım onlara. Şimdi biliyorum:
en son ölen vücuttur. Konuş benimle.
Nereye götürüyorsun buradan beni? Hiçbir şey
görmüyorum. Ne iyi hiçbir şey görememem.
Ündür sonuna dek düşünmeme en büyük engel.

19.V.68

SONRADAN

İşlerin tersine dönmesinde kimsenin suçu yok, diyoruz. Biri gitti,
biri öldürüldü; ötekiler –nerede hesap yapacaksın şimdi.
Mevsimler birbirini izliyor düzenli. Zakkumlar çiçekleniyor.
Gölge ağacın çevresinde dönüyor. Kımıldamayan testi
kızgın güneşte kaldı, kurudu; su bitti. Oysa
değiştirebilirmişiz testinin yerini az şu tarafa az bu tarafa,
saate göre, gölgeye göre ağacın çevresinde, döne döne
hızı buluncaya dek, oynarken, unutarak
testiyi, suyu, susuzluğu, –hiç susamadan, oynarken.

20. V. 68

KABUL EDİLMEYEN ADAM

Yavaş yavaş çekildi aramızdan, biraz üzüntülüymüş gibi,
tuhaf bir şekilde dinginlik içinde, bulmuş gibi
büyük, dile getirilmez bir şey –başsız bir heykel, bir yıldız, bir doğru,
son ve biricik doğru; –hangisini?– Ona sorduk. O
konuşmadı, sanki öğrenemeyeceğimizi ne de öğrenmek isteyeceğimizi
biliyormuş gibi.
İlk taşı
biz attık ona, dostları. Düşmanlarının canına minnet. Duruşmada
sordular ona, bir daha sordular. Tek sözcük çıkmadı ağzından.
O zaman başkan hızla çaldı zili, bağırdı, öfkelendi;
sessizlik olsun diye,
sanığın sessizliği duyulmasın. Oy birliğiyle verildi yargı.
Teker teker geri döndük ve alnımızı duvara dayadık.

24.V.68

Basit ve Anlaşılmaz Şeyler

Yeni bir şey yok – diyor, insanlar öldürülüyorlar ya da ölüyorlar,
daha çok da
yaşlanıyorlar, yaşlanıyorlar, yaşlanıyorlar – dişler, saçlar, eller, aynalar.
O camı kırık lâmba – gazeteyle yamadık.
Ve en kötüsü: biraz değdiğini öğrendiğin her şey – geçmiş bile.
O zaman büyük bir dinginlik oluyor. Yaz geliyor. Ağaçlar
büyük ve yeşil – son derece kışkırtıcı. Ağustosböcekleri bağırıyorlar.
Akşam dağlar mavileşiyor. Oradan yukardan iniyor
karanlık adamlar. İnerken topallıyorlar (topallarmış gibi yapıyorlar).
Ölü köpekleri ırmağa atıyorlar, ve sonra, üzgün ve kızgınmış gibi
keten torbalarını katlıyorlar, oralarını kaşıyorlar
ve sudaki aya bakıyorlar. Yalnız
tek bir şey var yaptıklarında açıklanamayan: kimse kendilerini
görmediği halde topalcılık oynamak.

25.V.68

İYİMSERLİK YÖNTEMİ

Hınçlı – hep karanlık noktaları ansıyordu – bunların altını çiziyordu,
genelleştiriyordu da, keyfince biraz ve inandırıcı aynı zamanda –
bir yöntem
derin, karanlık ve kuşkusuz önsezili. Her şey – koyu,
karanlık neredeyse –
mobilyalar, yüzler, pencereler, zaman. Ama hep aynı kalıyordu
gizli bir mutluluk yayılmış yüzü – belki de ayrıcalığı sayesinde
karanlıkta görmenin, karanlığı görmenin, üstelik
o dipte parlayan dört bronz yuvarlağı, büyük yatakta
iki güzel ölünün dinlendiği sevişme durumunda.

26.V.68

YAŞLANMA

Cumartesi, pazar, gene cumartesi – pazartesi de geçti.
Sakin alacakaranlık tümüyle renksiz, ağaçlar, sandalyeler.
Hiçbir şey harcamadık. Yoksul, akşam yemeğinin yoksul testisi;
tabaklar, bardaklar, kederli eller, yüzüstü bırakılmış; –
kaşık yükseliyor; buluyor öteki ağzı – hangi ağzı?
Yemek yiyen kim? Susan kim? Açık pencerede
tükrüğünü yutuyor unutulmuş küçük bir ay.
Doymamış değiliz artık, aç değiliz şimdi.

4.VI.68

GENİŞLEME

Şurada kalacaktık – kimbilir ne kadar. Yavaş yavaş
unuttuk zamanı, ayrımları yitirdik – aylar, haftalar,
günler, saatler. Böylesi de iyiydi. Aşağıda en aşağıda,
zakkumlar vardı; daha yukarda serviler; taşlar daha yukarlarda.
Kuş sürüleri geçiyordu; gölgeleriyle kararıyordu toprak.
Tıpkı böyleydi işte – dedi yaşlı adam – benim zamanımda da.
Demirler
oradaydılar, pencerelere takılmadan önce, görünmeseler bile. Şimdi
o kadar çok gördüm ki onları yoklar sanıyorum – görmüyorum onları.
Ya siz görüyor musunuz? Gardiyanları çağırdılar o zaman.
Açtılar kapıyı,
içeri aldılar içi karpuz dolu iki arabayı. Ve tekrar konuştu yaşlı adam:
Ah – dedi – gözler arındıkça hiçbir şey göremez olursun,
dedikleri gibi hiçi görürsün – kireç, güneş, yel, tuz –
eve giriyorsun: – ne sandalye, ne yatak; – toprağa oturuyorsun,
küçük örümcekler geziniyor saçlarında, giysilerinde, ağzında

5.VI.68

KARŞI AĞIRLIKSIZ

Tiksinti, diyor, tiksinti; kapat kulaklarını, burnunu, gözlerini.
Neyi dinlemek? Neyi görmek? Yedi kurşun, sekiz kurşun.
Ve öldürülen katil, ve öteki de aynı şekilde,
burada da orada da. Hangi tarafa bakmalı? Ne koyabilirsin karşısına?
Tüm bayraklar yırtılmış bütün zamanlar boyunca,
ve bir tek olsun yok bir balkona dikilmiş yarıya indirmek için.
Suyun üzerinde eski gazeteler yüzüyor, boğulanların yanı başında.

5.VI.68

ÇAN

Kimdi asan (ve ne zaman) tam masanın üzerine
tam orta yerine tavanın bu kara çanı? – aylar mı oldu?
yoksa yıllar?
Tabağımıza eğilmiş, görmemiştik onu. Hiç kaldırmamıştık
biraz daha yukarı başımızı, – neden zaten? Ama şimdi,
biliyoruz – oradadır, yeri değişmez. Peki kim gördü onu
ilkin? Kim söyledi bize,
hiç birimiz konuşmadığımıza göre? Belki de bir gece –
şaraplarımızın son damlasını boşaltırken –
bardağı izlerken bakışımız, boş ve bulanık bardağın içinden
ilişti gözümüze. Hemen daha çok eğildik.
Açız, aç değiliz, yemek yiyoruz; hep bekleyerek
her an büyük, görünmez bir elin çanı çalmasını
dokuz ya da on iki kez ya da bir tek kez, sınırsızcasına tek,
söz dinlemezcesine tek,
oysa içimizden sayıyoruz bile – hiç olmazsa vuruş sayısını
denk düşürebiliriz.

14.VI.68

Gece Yarısı

Tüy gibi, karalar giyinmiş – hiç duyulmadı adımı.
Sundurmayı geçti. Fener sönmüş. Çıkarken
taş merdiveni, bağırdılar ona: "Dur". Yüzü
bakıyordu karanlıkta, bembeyaz. Önlüğünün altında
kemanı saklamıştı kadın. "Kimsin?" Konuşmadı.
Durdu, kımıltısız, elleri havada; sıkarak
dizlerinin arasında kemanı. Gülümsüyordu.

15.VI.68

KANSER

Ve birden uzaklaştı her şey – yüzler, ağaçlar, deniz,
nesneler, olaylar, şiir – ötede, daha ötede,
bir karşı kıyıda – onları ha görüyor ha görmüyordu. Onlar mı
bırakıp gittiler onu, yoksa o mu? Ölüm
kımıltısız, yerleşmişti onların tırnaklarının ucuna kadar. Geceleri
o kocaman devinimsizliği duyuyordu içinde. Yine de,
uyumadan önce ve uyanınca, sürdürüyordu
eski, dökülmüş fırçasıyla düzenli bir şekilde dişlerini yıkamayı,
beyaz, güvenli, temiz göstererek son gülümsemesini.

27.VI.68

GECE

Ulu okaliptüs geniş bir ayla.
Bir yıldız titriyor suda.
Gök beyaz, gümüşten.
Taşlar, soyulmuş taşlar taa yukarıya kadar.
Yanda, sığ sularda duyuldu
ikinci, üçüncü sıçrayışı balığın.
Şaşakalmış, büyük yetimlik – özgürlük.

21.X.68
Partheni siyasal tutuklular kampı, Leros Adası.

II
YİNELEMELER

Kuraklıktan çekmediğimiz kalmadı kocaman iki yıl boyunca; – ne bir yeşil yaprak,
ne bir kuş, ne de bir çekirge Biôtïa'da. "Başvurun – diye salık verdiler bize –
başvurun Pythia'ya." Aradık, bulduk onu, kendisine başvurduk. O:
"Trophonios'un tapmağına başvurun," dedi. Ama biz bilmiyorduk
var mı böyle bir tapınak, yok mu, ne de nerededir. Ve en kötüsü
yoktu günümüzde Tanrısal bir aydınlanmanın yön verdiği Saon,
ki arı oğulunu izleyebilsin, öğrensin ve öğüt versin
çözülmezin, açıklanamazın gizli yasasını, sorunları yumuşatacak olan.
Herkes kılgın öğütler istiyordu şimdi. Beklemiyorlardı. Aceleleri vardı.
Yine de yeni bir Trophonios tapınağı mutlak gerekiyordu bize,
böylece, bağış toplamalar, koşuşmalar ve söylevlerle biz
uyduruverdik onu çabucak.

17.III.68

ORADA OLMAYANLAR

Başkaları karar veriyor, başkaları konuşuyordu onların hesabına. Onlar,
orada değildiler sanki, sanki yasa dışıydılar
(gerçekten de yasa dışıydılar),
adlarını, suçlanmalarını, hüküm giymelerini
ses borularından dinliyorlardı,
üst üste yığılmış plâkalar görüyorlardı –nice geveze gözdağları
ve yasaklamalar–
madeni plâkalar, okunaksız. Uzaklara, uzaklara gitmişler alıp başlarını,
kendi ülkelerine yabancı, kendilerine yabancı, kayıtsız – onlar ki
bir zamanlar sorumluluklarına inanmışlardı,
sorumluluğuna genellikle yurttaşın,
onlar ki geniş bilgileri vardı (bazen ezberlenmiş),
güzeldiler, kolayca inandırılırlardı. Ve artık
tek bir Amphiaraos tapınağı yok; ve çiriş otu kaplı küçük taş tepede,
tek bir kara koç yok, kurban edilmek için, ve sonra da
boğazlanmış hayvanın sıcak postuna uzanıp gecelemek için,
bir sanrıda bile olsa bir çıkış yolu çaksın,
ülkelerini, (o zaman dedikleri gibi) tüm dünyayı iyileştirecek ot
bulunsun diye bekleyerek,
sonra da kaynağa kocaman altın paralar atsınlar
minnet borcunu ödemek için. Aklımızda kaldığına göre, eskiden beri,
bakır metelikten başka bir şey bulamazdı
Amphiaraos kaynağında zangoçlar.
Doğaldı aslında; – unuturdu insanlar, hep gerekliydi çünkü altın.

19.III.68

DEĞİŞİM

Böyle oyuna geldiler onlar da, o imansızlar, o atılganlar, o güzeller,
o yüksekten bakanlar, zekâlarına, el hünerlerine bunca güven duyanlar,
tıpkı Epikürоscu olmasına karşın bir gün bir azatlıyı
mühürlü bir zarfın içine koyduğu yazılı bir soru ile
Mopsos'un tapınağına göndermeye (bilinmez nedenlerle)
karar veren Kilikya valisi gibi. Azatlı
tapınakta geceledi – gelenek böyleydi. Uyku ile uyanıklık arasında
iri-yarı bir adam göründü, çok yakışıklı, ve
tek bir sözcük söyledi: "Kara."
O zamandan beri,
büsbütün değişti vali. Kurbanlar sunuyordu hiç aksatmadan;
görkemle onurlandırıyordu Mopsos'u. Sık sık, ilkbahar akşamları,
sulanmış bahçe kokuları saldırırken pencerelerden,
kendi kendine mırıldandığını duyuyorduk: "Kara, kara,
kara" diye, sanki boğuşuyormuş gibi
bir şeyle kendi içinde. Ve sonra, birden, gülümsüyordu.
Biz, onun çevresinde
özgürlüğümüze kavuşmuş hissediyorduk kendimizi.
Yenilmişti Epikürоscular artık. Bu "kara"
hem elverişli hem sevimliydi bizim için. Kurtardı bizi
(biraz geç, doğrusu)
sıkıntılardan, zahmetlerden ve hayal kırıklıklarından.
Pencerenin dışında, bahçede, ince bir ay,
ağır ve serin, parıldayarak bakıyordu bize arkasında kavak ağaçlarının.

20.III.68

ATALARIMIZIN GÖMÜTLERİ

Korumamız gerekiyordu ölülerimizi ve güçlerini, bir gün hasımlarımız
topraktan çıkarıp onları birlikte götürmesinler diye. Ama o zaman
onların koruyucu güçlerinden yoksun kalıp iki kat
tehlikede olurduk. Nasıl yaşardık sonra,
evsiz, eşyasız, tarlasız, hele hele gömütleri olmaksızın
savaşçı ya da bilge atalarımızın? Anımsayalım bir
Ispartalıların Orestes'in kemiklerini nasıl çaldıklarını Tegea'dan.
Düşmanlarımız hiç bilmemeliydi onları gömdüğümüz yeri. Ama
nasıl bilebilirdik kimdir düşmanlarımız
ya da ne zaman, nereden görünecekler? Öyleyse
görkemli gömütler gerekmez,
ne de gösterişli süslemeler – bunlar dikkat çeker
kıskançlık uyandırır. Ölülerimizin
gereksinmesi yok bunlara, – azla yetinirler, ağırbaşlı ve sessizler şimdi,
umursamıyorlar bal şerbetini, sunguları, boş ünleri. En iyisi
sade bir taş ve sardunya saksısı, gizli bir işaret,
ya da hiçbir şey. Daha güvenlisi içimizde taşımak onları,
elimizden gelirse,
ve daha iyisi, bizim bile bilmememiz yattıkları yeri.
Günümüzde öyle oldu ki durum, –kimbilir–
Bir gün, belki de biz çıkarırız onları topraktan, fırlatıp atarız.

20.III.68

YENİLGİDEN SONRA

Atinalıların Aigos Patamos'ta uğradığı bozgundan sonra, ve biraz sonra
kesin yenilgimizden, – özgür çene çalmalar bitti artık,
göz kamaştırıcılığı Perikles'in,
bitti sanatların gelişmesi, jimnastik alanları, şölenleri bilgelerimizin.
Şimdi
ağır bir sessizlik var Agora'da kaşlar çatık, ve
utanmazlıkları Otuz Tiran'ın.
Her şey (en bizim olan işlerimiz bile) gıyabımızda yapılıyor,
bir başvurma, bir savunma, bir hesap verme,
hiç olmazsa biçimsel bir karşı çıkma olanağı tanımadan.
Kâğıtlarımız, kitaplarımız ateşe verildi
ve çöplüklere atıldı yurdumuzun onuru. Ve eğer
izin verilseydi göstermeye
eski bir dostumuzu tanık olarak – o kabul etmezdi tanıklığı, korkarak
uğradığımız belâlara uğramaktan – haklıydı adam! Bunun için
iyi burası, – belki de doğayla yeni bir ilişki kurabiliriz,
bakarak tellerin arasından bir parça denize, taşlara, otlara,
ya da günbatımında bir buluta, derin bir buluta, mor
ve duygulanmış. Ve belki
bir gün yeni bir Kimon bulunur, gizli kılavuzluğunda
aynı kartalın, kazıp çıkarmak için kargımızın demir temrenini,
paslı, çürümüş durumda, törenle götürmek için
bir yas ya da kutlama alayı önünde, çalgı ve çelenklerle, Atina'ya.

21.III.68

VE BUNLARI ANLATARAK

İnsanlar, fikirler, sözcükler öylesine düştüler ki, ilgilenmiyoruz artık
eski zamanların ya da son zamanların şanlarıyla, yaşam öyküleriyle
Aristeides'in; ve bazen biri
anımsayacak olsa Üçyüzleri ya da İkiyüzleri, birden ötekiler
durdururlar onu küçümsemeyle, en azından kuşkuyla ya da.
Ama kimi saatler, tıpkı şu saatler gibi,
havanın açtığında, bir pazar günü, bir sandalyede okaliptüsler altında
şu insafsız ışıkta, – gizli bir hasret bastırır içimizi
eski görkemler için –ucuz desek bile onlara. Şafakta
yola çıkan tören alayı –
borozancı önde ve arkada, hepsi de mersin dalları ve
çelenkler dolu arabalar,
sonra kara boğa, daha da sonra şarap ve süt kaplarıyla delikanlılar
ölülere sungu olarak, ve güzel koku ve yağ şişeleriyle –

Ama en göz kamaştırıcısı, alayın en sonunda erguvan kırmızısı giyinmiş,
bütün yıl boyunca demire dokunmaya hakkı olmayan,
beyazdan başka giyinemeyen, şimdi erguvan kırmızıları içinde,
Plataiai'nin efendisinin belinde uzun kılıç, görkemle geçmesi kenti,
kamu malı bir kap taşıyarak kahramanların gömütlerine kadar. Ve
mezar taşlarının yıkanmasından ve zengin kurbanlardan sonra
kupasını kaldırıp dökerken gömütlerin üzerine şarabı:
"Bu kupayı Yunanların özgürlüğü için şehit düşmüş en yiğitlere
sunuyorum" derken – bir ürperti geçiyordu
çevredeki defneliklerin arasından,
bugün de geçen bir ürperti hâlâ şu okaliptüs yaprakları arasından
ve yamalı renk renk giysiler arasından şu çamaşır ipine serilmiş.

22.III.68

HERAKLES VE BİZ

Anlı şanlı derler, bir Tanrı çocuğu, ve üstelik bir yığın öğretmen; –
yaşlı Linos, Apollon'un oğlu, okuma yazma için; Eurytos
okçuluk için; Philammon'un oğlu Eumolpos,
şan ve lir için; ve en önemlisi, Hermes'in oğlu Harpalykos,
kalın ve korkunç kaşları alnının yarısını kaplayan,
iyice öğretti ona sanatını Argosluların: –çelme atmasını;
ki işte en çok bu sayede
kazanılır yumruk döğüştü, güreş ve hatta edebiyatta.

Oysa biz, biz ölümlü çocukları, öğretmensiz, sırf kendi istemimizle,
inatla, seçerek ve dertler çekerek olduk ne olduysak. Hiç de
aşağı hissetmiyoruz kendimizi, gözlerimizi yere indirmiyoruz.
Biricik belgemiz: Üç sözcük: Makronisos, Yaros ve Leros. Ve bir gün
eğer beceriksiz gibi gelirse size dizelerimiz, bir şunu hatırlayın:
gardiyanların burunları dibinde yazıldılar, ve böğrümüzde süngü uçları.
Ama özür aramak da gereksiz: –çırılçıplak alın onları, oldukları gibi,–
kuru Thoukydides size çok daha fazla söyleyecektir
ustalıklı Ksenophon'dan.

23.III.68

HATIRLATMA

Niye böyle kurcalayıp duruyorsun bunları (niçin? suç kimde?
böyle miydi?
başka türlü olamaz mıydı?), – içinden çıkamazsın. Hep aynı şey.
Anımsa bir kez Pholos'u,
Seilenos'un oğlu, o ince ay gecesinde, mağarasında,
kırımdan sonra, tek başına, şaşırıp kalan, çekerken ölülerin
böğründen okları: "Nasıl olur da böylesine beş para etmez
bir şey yok edebilir şu bunca güzel, bunca iyi bedenleri." Ve birden
ok düştü elinden, ayağını deldi ve cansız yere yıktı onu.
Ve belki de senin için bir Herakles bulunmayacak biraz sonra
gelip gömmeye,
öyle ki hiç değilse adın O'nun adına bağlansın
ve dördüncü İşine, en ünlüsüne, Erymanthos'un yaban domuzu işine,
ki bir yerde, bir köşede, bir Attika vazosunda çizilsin yüzün,
silik bile olsa, düşüncesiz Kahramanın ve Dionysos'un küpünün yanına.

24.III.68

LAKEDAİMONYALILAR İLE ATİNALILAR ARASINDAKİ ANTLAŞMANIN BOZULMASINDAN SONRA

Thoukydides'e göre

Korinthos, Argos, İsparta, Atina, Sikyôn, ve öteki (nice)
küçük kentler –
bin parça oldu Yunanlar; bozuldu büyük antlaşma;
herkes herkese kızgın; –yeni kurullar, görüşmeler, toplantılar;
daha dün dost ve komşu olanlar artık selamlaşmıyorlar sokakta –
eski kin tutmalar ortaya çıktı; nabız yoklanıyor
yeni bağlaşmalar için, hazırlık yapılıyor, ilk bağlaşmalara tümüyle karşıt.
Heyetler
gizlice geliyor gece yarıları; gidiyor başkaları. Serçeler kirletiyor,
alanlarda, bahçelerde savsaklanan heykellerini kahramanların.
Agora'da arkadaş toplulukları heyecan ve tutkuyla konuşuyor
bizim işleri, konuya hâkim bir biçimde, –kim seçti bunları, kim atadı?

Biz, kendi payımıza, seçmedik onları, (nasıl zaten? ve ne zaman? –
Yeni efendiler mi gene? –eksik olsunlar!) Nisan geldi;
süs biberleri tekrar yeşillendi kaldırımlarda –
soylu, körpe, çocuksu bir yeşil (dokundu bize), epeyce tozlanmış
olsa bile; – belediyeciler şaşırmış gibi, çıkmıyorlar
öğleden sonraları sokakları sulamaya. Ama bugün
ilk kırlangıç göründü, beklenmedik, Meclis'in çevre sütunlarında.
"Bir kırlangıç, işte bir kırlangıç, bir kırlangıç", diye bağırdı
herkes tek ses halinde, en zıtlar bile bağırdı: "Bir kırlangıç" diye.
Ve birden
hepsi sustu, kendilerini yapayalnız ve ötekilerden
kopmuş hissederek, özgürmüş gibi,
süreyle birleşmiş gibi, herkesin olan bir yalnızlıkta. Ve o zaman
anladılar ki yalnızlıklarıdır biricik özgürlükleri, ama o da
(gözle görülmese de) korunmasızdır, yaralanabilir,
binlerce tuzak ortasında, yapayalnız.

4.IV.68

ALTIN POST

Ne yapacaktık altın postu, –yeni bir sınama– en büyüğü belki;
ölümler, Symplegaslar, kırımlar; ve Herakles Mysia'da, unutulmuş,
ve pınarda boğulmuş güzel Hylas; ne yeni bir kürek var ne de
dinlenme. Kolkhis, Aietes, Medeia. Bakır bacaklı boğa.
İksir ve yararsız boğuşmalar. Ve sonra Apsyrtos; parça parça,
o, babasının denizden topladığı.
Ve o post–
çoktan erişilmiş amaç, bir başka korku: bir ölümlü ya da
Tanrı çalmasın diye senden,
bazen elinde tuttuğun, altın tüyler aydınlatsın geceni,
bazen omuzlarında, tepeden tırnağa aydınlatsın seni,
göstersin diye seni – hedefini
hem onların hem bunların; ve bırakmayan seni bir an olsun gölgede,
senin olan küçücük bir köşede gizlenmeye, soyunmaya ve var olmaya.

Ama bu altın (dediğimiz gibi) işkence olmasaydı ne olurdu hayatımız?

5.V.68

PENELOPE'NİN UMUTSUZLUĞU

Tanımamış değildi onu ocak ateşinin ışığında;
dilenci giysileri değil, değiştirilmiş kılık değil, –hayır; apaçık belirtiler:
Diz kapağındaki yara izi, gücü, gözündeki kurnazlık. Korkmuş kadın
yaslayarak duvara sırtını bir özür arıyordu,
bir mühlet, biraz daha zaman, yanıtlamamak için,
kendini ele vermemek için. Demek bu adam için yirmi yıl tükenmişti,
bu adam için miydi bekleyiş ve düşlerle dolu yirmi yılı,
bu sefil, kanlara bulanmış ak sakallı için?
Sessizce bıraktı kendini iskemleye,
yavaşça baktı ölü taliplerine yerde, kendi ölü arzularına
bakarmışçasına tıpkı. Ve "Hoşgeldin", dedi ona,
duyarak kendi sesini uzaktan, yabancı. Tezgâhı, köşede,
dolduruyordu tavanı kafesli gölgelerle; ve dokuduğu kuşlar
parlak kırmızı ipliklerle yeşil yapraklar arasına, birden,
bu dönüş gecesinde, külrengi ve kara kesildi,
alçaktan uçarak son sabırlı bekleyişinin düz göğünde.

2.IX.68

DODONE'NİN SONU

I

Sunaklarımız, kiliselerimiz, kehanet yerlerimiz vardı. Kendi gözlerimizle
görmüştük altın güvercini ve oduncunun baltasını
yere düşerken. Gizli sesler –yapraklar, kuşlar ve pınar–
söylüyordu ne yapmamız ne yapmamamız gerektiğini, iyi destek,
kazanlarıyla büyücü kadınlar ve kahve fincanıyla. Ayrıca
boğuk sesli meşe ağacı.
Bizim de yerlerimiz vardı başvuracak, bizim de
soru soracak
koyunlarımız, çocuklarımız, nar ağacı, tek gözlü inek,
eşek, bostan, tencere hakkında. Ve yanıt, her zaman,
(nice değişse de her defasında, her defasında aynı tonda):
emin, yüksek sesli, buyurgan, değişmez. Tasalarımız dağılırdı biraz –
başkalarınındı karar sorumluluğu başarı ve başarısızlık konusunda.
Bizimse boyun eğmek sadece ve söyleneni yerine getirmek
göz kapaklarımız inik. Şimdi,
her şeyi alt üst ettiler –sunakları, kiliseleri, mezarları. Kemikler
sokağa atılmış. Kutsal meşeyi de kestiler– danışmanımızı,
soru soracak kimsemiz yok artık, sırlarımızı açacak kimsemiz. Arkes
dolaşıyor pazar yerinde, kuşanmış beline kanlı baltayı,
ve tek bir altın tüy bile yok öldürülmüş, uzgören güvercinden,
mutfak aydınlığında titreşen, ya da tozlu zakkumlarda;
yalnız yadsımanın suyu damlıyor, geceleyin geç saatte, boş ahırda,
ve bir dinginlik var ortalıkta – bir kalleş dinginlik, ilki gibi,
sonuncusu gibi.

II

Ve böylesine yıkılınca Tanrılar, kime başvuracağını bilemiyor insan.
Hastalar yataklarında kalıyordu gözleri kapalı.
Ayakkabılarının içinde çürüyordu çorapları, ve bardakta iki çiçek.
Kurnazlar çabucak uydular. Yine giydiler bayramlıkları
gidip geliyorlar çarşıda, tartışıyorlar, ticaret yapıyorlar. Üstlendiler
savunmasını işgalcinin. Adlarını değiştirdiler sokakların
ve tapınakların –gelip geçici değişiklikler. Zeus ve Dione
yerlerini İsa'ya Meryem'e bıraktı. Her şeyi tamamladı
Theodosios – ne sımaklar kaldı, ne tapınaklar, ne de o koca ağaç
bunca sunguyla bezenmiş olan. Ama gene de var hâlâ bazıları
(ve en iyileri) uslanmamış olan. Yine bekliyorlar
başka daha iyi Tanrılar ve insanlar; hoşnutsuzluk gösteriyorlar,
karşı çıkıyorlar,
düşleri var, umutları var. Biz, azlar (ki ne de olsa
bir şeyler düşünüyoruz),
vazgeçtik böyle lüksten, düşünceden bile;
kendi küçük tarlamızı sürüyoruz; bazı bazı bulutlara bakıyoruz
yatışmış, güvenlik içinde hemen hemen. Bir gün bir hendekte bulduk
atılmış o heykelciği, sopasıyla madeni avadanlıklara vuran
kâhince sesler vererek. Bir an heyecanlandırdı bizi. Bir yerlere
saklayalım dedik onu. Niye? Kutsal kalıntılar mı saklayacağız şimdi?
Ya bulurlarsa onu? Olduğu yere bıraktık. Üzerine iki avuç toprak attık.
Acele ediyordu köpek. Ağaçları kokluyordu. Düşüyordu bile
kocaman su damlaları.

7.X.68

YALNIZ SABAN

Her şey yerleşikti, güvenceliydi, mantıkla işlenmiş,
insancaydı diyebilirsin hatta. Kendine düşeni yapıyordu Halk Kurulları;
Athena adaleti koruyordu; kendisi orda, görünmese bile, her zaman
başkanlık ediyordu Areios Pagos'un toplantılarına: ve oylar
eşit dağıtıldığı zaman, hep sanıktan yana çıkıyordu
adaletin terazisi.
Güzel günler geçirdik –
sanki hayalmiş gibi; oldu mu o günler? Olmadı mı yoksa? –
yoksa sadece düş mü gördük? – sakın sık sık anımsamak
yağmurlu gün batımlarında değiştirmiş olmasın onları?
Tarlaların sürülmesini kutladığımız zaman,
eğilmiş rahip Akropol'ün eteğine ilk su yolunu çizerken,
güzel sözler söylüyordu: "Geri çevirme sakın ateş ve su isteyeni.
Yanlış yol gösterme sakın senden yol sorana. Mezarsız bırakma sakın
hiçbir ölüyü. Öldürme sakın sabanı çeken boğayı."
Güzel sözler, gerçekten; – ama sadece söz; ve eylemde,
bugün gibi o zaman da,
ateş komşunun ekini için, su baskını sel için su,
kırmızı kurdeleli boğaya gelince, hırsızın kazanında kaynamak için.
Yalnızca saban, yapayalnız, (belki de görünmeyen bir elle sürülen)
sürüyor hâlâ ebegümeçli ve yaban zambaklı çorak tarlayı.

18.X.68

SEPTERİA VE DAPHNEPHORİA

Bu yıl artık burada kalacağız, dedik. Artık yeter.
Ne aptalca çıkışlardı onlar.
İnsanın tek bilgeliği: Yalnızlık. Öyleye neden koşmalı şimdi,
geceleyin, elde meşaleler, taşlara tökezleyerek, hem bilmeksizin
anlamını böyle amaçsız simgelemelerin – tahtadan kulübe kurmanın,
başında bir çocuk olan gizemli tören alayının,
kulübe ateşe verildikten sonra
kapıya saplanan okun, milletin Tempeler'e doğru kaçmasının
bir kez olsun başlarını çevirmeden. Ve, kurbanlardan sonra,
tekrar geriye neden dönmeli defne dalları yüklenmiş.
Aynı şeyler, hep aynı şeyler
her dokuz yılda bir (belki de bu arada unutmak için; –
ve unutuyoruz gerçekten). İşte hayır,
yerimizden kımıldamayacağız bu kez; öyle, dedik işte.
Ama duyulunca sesleri
çok uzaklardan gece davullarının ve geçince evin önünden
gürültüsüz meşale taşıyıcılar,
dayanamadık, yine sokağa fırladık, kalabalığa karıştık ite kaka,
ateşe katıldık, kaçışa, kurbanlara, ve geri döndük
Delphoi'ya doğru Pythias yolundan, gece yarısından sonra,
defne dalları taşıyarak, kucak kucak defne dalları, her
ne kadar (yıllardır) taçlandıracağımız kimse olmasa da–

ve hem acı, hem de gurur verici bir şeydi bu –
kimsenin bilmemesi ve herkesin
bizi kendinden sayması. – Kulübe hâlâ tütüyordu tan vaktinde.
Eve dönerken,
gökyüzüne bakıyorduk, tertemiz, süt rengi, mavi, gül rengi;
bakıyorduk yere;
ayaklar altında ezilmiş küçük bayraklara, bir çocuk sandaletine,
meniye bulanmış bir mendile;
sakin bakıyorduk, kendimizden geçmiş, belli belirsiz bir incelik
ve mide bulantısıyla,
büyük uykusuzluğun mutlu yorgunluğu ve göz kamaşmasıyla,
güzel bir oyundan sonra boyaları silinmiş oyuncular gibi,
uykulu kulaklarında
alkışların boş uğultusunu birlikte götüren ve belli bir tedirginliği,
Oidipus ya da Prometheus'un o gece taşıdıkları görkemli
sakallardan çenelerinde kalan bir parça zamk gibi.

23.X.68

FLÜTÇÜ

Güzeldir delikli kamış – güzelim sesini sunar bize
özlediğimiz pınarın ve rüzgârın. Şu *ah* sözcüğü, söylenmiş olan
avuntu ve gülümseme.
Ama kamışı üfleyen
çok çirkinleşir; yanakları şişer, kısılır gözleri;
sevgi çağrısı; başkaları duyar onu, başkalarına verirler
flütçünün istediği sevgiyi
Ve o zaman
atar kamışını suya; arkasını döner; – kimse yok.
Yüzüne bakar kaynakta, yalnızlıklı, dipte titreşen
flütün çizdiği, bıçak gibi parlayan flütün.

29.X.68
Siyasal sürgünler kampı, Partheni, Leros Adası

KARDEŞLİK

Aragon için

Birbirlerini kolayca tanır ozanlar – sıradan insanların
gözlerini kamaştıran büyük sözlerden değil,
tumturaklı el hareketlerinden değil, çok basit
gizemli boyutlu bir şeyden sadece, tıpkı İphigeneia'nın
hemen tanıması gibi Orestes'i, ona dediği zaman:
"Sen değil misin avluda, söğüdün altında.
beyazlatılmış bir dokuma üzerine işleyen
güneşin yol değiştirmesini güzel renklerle?" Sonra da:
"Saklı durmuyor muydu odanın köşesinde
eski mızrağı Pelops'un?" Ve o zaman o
başını koydu omuzuna adamın, yumarak gözlerini
derin ve yumuşak bir ışığa, sanki kanlı sunak, kendisinin,
kavağın altında, sıcak öğlelerde, memlekette
işlediği beyazlatılmış dokumayla örtülüymüş gibi baştan başa.

30.V.69

Bir Zamanlar ve Şimdi

Hep, son anda, araya girerdi Tanrılar
ve önlenirdi en kötü şeyler; – daha bitirmeden
sözlerini haberci ve kral daha tasarlarken
çarpışmayı ve durdurulmasını geminin, Athena
tapınağın tepesinde ayakta, seslenirdi bile
Barbarların kralına ve elli kürekli tekneyle uzaklaşan
Yunanlara: "Yazgı, –diye haykırırdı –
aynıdır hem Tanrılar hem de ölümlüler için. Bu yüzden
haksızdır öfken, Thoas. Ve sizlere, iyi yolculuklar." Ama şimdi
Tanrılar olmayınca, daha kötü şeylerden korkuyoruz –
o öfke, yani o haklı öfke
kayalıklarda, aşağıda Orestes'in teknesi parçalanmış bile olsa
ve üzerinde "Sessizlik" yazılı bir tahta parçası yüzse bile.

2.VI.69

YİTİK HYPERBOREİOS ÜLKESİ

Hiç var olmadığını iyice öğrendik Hyperboreios'un
ötesinde Rhipaia sıradağlarının, her ne kadar mavi sınırları,
en yeni bulgularına göre coğrafyacıların,
her gün daha uzaklara uzanıyorduysa da.
Bugün doğrulandı:
saf kuruntudan başka bir şey değil, bize
kuğuların, bıldırcınların geldiği ülke.
buğday saplarına ve ince kâğıda özenle sarıp
hasadın ilk meyvesini Tanrılar için hazırlayan
Laodike'nin, Hyperokhe'nin, bu ağırbaşlı kızların ülkesi.
Ve şimdi kendi kendimize soruyoruz
nereye göç eder peki Apollon, her kış,
parlak kuğuların ve akbabaların çektiği arabasıyla,
çalarak altın lirini, biz aylar boyu
boşuna marta doğru dönüşünü beklerken,
onun için soğukta bayram türküleri yakarak.
Yoksa ne Apollon ne de liri mi var artık?

Ama yine de sürdürüyoruz yarı kalmış bayram türküsünü,
isim yerini boş bırakarak, belki
yeni bir isim çıkar ve son anda ekleriz onu,
hep korkarak hece sayısının daha çok ya da
daha az olup ölçüsünü bozmasından türkümüzün.

7.VI.69

GERÇEK NEL

Hayır, Apollon'un sözünü geri almasından değil,
tükürerek Kassandra'nın ağzına, değil
etkisiz kılmasından sözlerini, böylece hem onun için
hem de başkaları için geçersiz kılarak kerametini, – hayır.
Doğruya inanmak istememesindendir hiç kimsenin. Ve sen
görünce banyoda ağı, sanırsın ki senin için hazırladılar
yarınki balık avına, ve hiç duymazsın ne kendi içinde
ne de dışarda, mermer merdivenlerinde sarayın,
yükselen karanlık haberi çığlıklarıyla mutsuz Kassandra'nın

7.VI.69

ANTİGONOS'UN MADALYONUNDAKİ APOLLON

Bütün büyük heykellerinden daha çok, hepsi görkemli gerçekte,
küçük madalyonu heyecanlandırmıştı bizi Antigonos'un; –
orada, Apollon, dingin oturmuş bir kadırgaya,
daha içe dönük görünüyor ve aynı zamanda dalgın,
ve çok daha az beğenir kendini; – belki de dar alan
daha iyi gösterdiğinden onun gizemli güzelliğini; belki de böyle
çıplak, lirsiz, senlibenli bir duruşta, izin veriyor
daha içten bir karşılaşmaya, bir okşayışa hatta,
sanki, biz de çıplakmışız gibi onunla birlikte, gizlenmişiz
donuk, sınırlı yuvarlaklığına madenin –
uzaklaşan güzel kadırga da yardım ediyordu buna.

10.VI.69

PHARES'TEKİ HAYATIMIZ

Boş inançlı yaptı bizi başımıza gelen bunca belâ –
dikkat ederiz gölgelerine kuşların, yaprakların,
duyulmaz seslere kulak kabartıp geri geri gideriz,
tapmağa gireriz, geç saatte akşamüstü, basarak ayak uçlarımıza,
günnük yakarız ocakta, kandillere yağ koyarız,
sunağa bırakırız bakır paramızı,
yaklaşıp kulağına Tanrının sorarız fısıltıyla:
"ne zaman?", "nereden?", "ne ile?". Sonra hemen
tıkarız iyice kulaklarımızı, gideriz. Agora'nın
dışına varınca, birden açarız kulaklarımızı –
gönderdiği yanıttır Tanrının bize ulaşan ilk sözcük.
Hiç de beklediğimiz söz olmuyor duyduğumuz
– belki de iyi duymadık. Ve yeniden
başından başlarız o aynı can sıkıcı işlere –
tapınak, kandiller, bakır para, agora, dükkânların
kapandığı karpit lambalarının söndüğü saate kadar,
ve biz sokakta, yalnız, duvar duvar yürüyüp,
o sözcüğü harf harf yoklayarak, yerlerini değiştirerek
hecelerin, ama istediğimiz şeye hiçbir zaman ulaşamadan.
İşte, sözün kısası, böyle harcıyoruz Phares'te hayatımızı
bomboş agora ile şom ağızlı kehanet yerleri arasında.

17.VI.69

Hiç unutmayalım –dedi– iyi dersleri, derslerini
Yunanların sanatının. Her zaman yan yana gökselle, kutsalla
gündelik olan. İnsanın yanında, hayvan ve nesne –
kolunda bilezik çıplak Tanrıçanın; bir çiçek
yere düşmüş. Anımsayın bir şu güzelim tasvirleri
pişmiş toprak vazolarımız üzerindeki – Tanrılar kuşlarla, hayvanlarla,
ve lir de var, bir çekiç, bir elma, sandık, kerpeten;
ha, o şiir de, Tanrının işini bitirdikten sonra
körüğünü ateşten çıkardığı, tek tek atıp aletlerini
gümüşten büyük bir sandığa koyduğu şiir sonra, bir süngerle,
siler yüzünü, ellerini, kaslı boynunu, kıllı göğsünü.
Böylece, temiz, düzenli, çıkar akşamları yaslanarak
pırıl pırıl delikanlıların omuzlarına – ellerinin ürünü,
gücü olan ve düşüncesi ve sesi; – sokağa çıkar,
herkesten daha görkemli, topal Tanrı, işçi Tanrı.

23. VI.69

ORPHEUS'A

Lir takımyıldızının altında düşünceli duruyoruz yazın bu yıl.

Neye yarar Hades'i ve Persephone'yi şarkınla büyülemen,
geri vermeleri sana Eurydike'yi? Sen kendin, gücünden kuşkulu,
dönüp baktın emin olmak için, ve yitti gitti o yine karanlıklar ülkesinde
kavakların altında.
O zaman başarılamaz olandan beli bükülmüş,
haykırdın lirinde yalnızlığı en son doğru gibi. Ne insanlar
ne de Tanrılar bağışladı bunu sana. Mainaslar parça parça ettiler
vücudunu Hebros kıyısında. Yalnız lirin ve başın ulaştı Lesbos'a
sürüklene sürüklene akıntıyla
Nasıl haklı çıkarılır öyleyse senin şarkın?
Acaba bir anlık (o da danışıklı) birliğiyle mi ışıkla karanlığın?
Yoksa Musaların senin lirini yıldızların tam ortasına asmış olmasıyla mı?

Bu takımyıldızının altında yazın bu yıl düşünceli duruyoruz.

27.VI.69
Karlovassi, Sisam Adası

III
PARMAKLIKLAR

Son Metelik

Zor saatler, zor saatler ülkemizde. O, gururlu da,
çıplak, korunmasız, güçsüz, bıraktı kendini yardım etsinler diye onlar;
rehin yaptılar onu; haklar aldılar; istemlerde bulunuyorlar;
onun hesabına konuşuyorlar; soluğunu, adımını ayarlıyorlar
sadaka veriyorlar, bol giysiler giydiriyorlar, gevşek giysiler,
ip bağlıyorlar beline. O,
başkasının giysileri içinde, ne konuşuyor ne de gülüyor artık
görünmesin diye dişleri arasında (uyku saatlerinde bile)
sıkı sıkıya tuttuğu son meteliği (elinde kalan tek şey),
çıplak, ışıldayan, kandırılmaz: Ölümünü.

7.XI.68

ÖLÜLER VE BİZ

Mumyaladılar ölüleri. İkide bir giysileri değiştiriyorlardı.
Gezmeye götürüyorlardı arabalarla kasaplara kadar,
fırına, postaneye kadar. Geri götürüyorlardı akşamüstü.
Alıştık onlara. Çok kez selamlıyorduk onları. Bilmiyorduk doğrusu,
ölü kimdi, onlar mı, biz mi? Bize dokunan yalnızca,
bükülmeyen, kırışıksız pabuçlarıydı onların, ve bir gün
çekirdek ve portakal kabukları görmemiz dizleri üzerinde.
O zamandan beri,
öğleyin onları gezmeye çıkardıkları zaman, hiç dönüp bakmıyoruz artık.

31.01.69

KARNAVAL KABUL TÖRENİ

Yüzünü karaya boyadı kadın; kuyruğu, boynuzları ekledi.
Kırmızıya boyadı ellerini. Yakışıyordu. Gecikmemişti.
iki kapıcı karşıladı onu, girişte. Tuhaf –
neyi eksik bırakmıştı acaba? – Gülümsemeleri kuşkulu. Ve neden
yedi kez vurdu gonga yaldızlı sakat asası taşıyan perdedar?
Ya ışıklar? Girerken,
gördü kendini camlı kapıda tepeden tırnağa. Yüzü kıpkırmızıydı şimdi,
ve elleri kara. Birden duvara döndü yüzlerini
konuklar, giysileri altında bir şey saklayarak –
kuşkusuz eski fotoğraflarını onun: – Morgda çıplak.

1.II.69

BİLİNMEYEN EŞİTLİK

Bir nesne, bir anı, ilgisiz bir sözcük –
tek sözcüklü manzara – hepsi bu. Direğin çevresinde,
çolak dönüyor durmadan, bacağından iple bağlanmış,
yalınayak, yarı çıplak, hanm camlarından,
bakarken ona öteki çolaklar, dingin, gülümseyerek,
masalara bağlı yataklara – onlar
portakal rengi terlikli, beyaz çoraplılar.

2.II.69

HAZIR CEVAPLILIK

İzin vermiyorum, diyor, bu gölgenin evi doldurmasına;
avizeleri yakıyorum, yakıyorum petrol lambalarını;
her odada kibritler var elimin altında, lambalar var,
yeni ve eski mumlar. Birer şamdan
merdivenin her iki yanında. Duvara vuruyorum bastonumla –
bu benim bastonum diyorum, bu da duvar; belirtiyorum;
tele geçiriyorum makbuzları; ve en önemlisi,
dört köşesinde yatağın, hazır tutuyorum –işte –
dört dik mum ile beyaz kurdele* eller için.

3.II.69

* Beyaz kurdele ile ölülerin elleri bağlanır. (Ö.İ.)

O VE ESKİ DUVAR SAATİ

Çoktandır kırılmıştı camı ve çarkı.
Parmağıyla çeviriyordu akrebi, yelkovanı. Zaman
boyun eğmişti ona. Sandalyenin üzerine çıkmış
gülümsüyordu; –saat yedi mi, dokuz mu olsun istiyordu –işte–
saat on iki mi olsun – o da oldu. Yalnız bilemiyordu,
belirleyemiyordu bu on bir, sekiz, dokuz,
gündüzün mü, gecenin mi, – daha çok gecenin olsa gerek,
şu iki sarı kemik siyah tahtanın içinde
ve küçük elmaslı tarağı ölü kadının, masanın üzerinde.

4.II.69

HABER BÜLTENİ

Akşam bulutları; Katedralin aydınlanmış saati;
saçı başı karışmış ağaçlar, soğuk; çöpler. Tepelerin üzerinde.
silah sesleri duyuluyordu hâlâ. Biraz sonra,
Yorgis geldi bisikletle. Yere
telleri kopuk bir gitar bıraktı. "Ölüleri, dedi,
depoya taşıdık. Nerede ilahiler, bayraklar.
Hiç değilse saklayın şu listeyi, unutmayalım yarın
adlarını, yaşlarını – ayak ölçülerini de yazdım.
Üç mermer işçisi de öldürüldüler. Yalnız
o taş melek kaldı, başsız – ona istediğin başı takabilirsin,"
Böyle dedi ve gitti. Gitarı almadı.

4.II.69

ARAMA

Buyurun, baylar – dedi. Hiç rahatsız etmiyorsunuz. Her yere bakın;
saklayacak bir şeyim yok. Burası yatak odası, burası çalışma odası,
yemek salonu şurası. Orası mı? –Ambar, eski eşyalar için; –
her şey eskiyor; baylar; tıka basa dolu; her şey eskiyor, eskiyor,
hem de öylesine çabuk, baylar. Bu mu? –Bir yüksük–
annem kullanırdı;
şu mu? –annemin lâmbası, annemin şemsiyesi– çok severdi beni; –
ama şu sahte kimlik kartı? yabancı mücevherler? şu kirli peçete?
şu tiyatro biletleri? şu delik gömlek? şu kan damlaları?
şu fotoğraf mı? Hiç kuşkusuz o, çiçekli kadın şapkasıyla –
bilinmeyen birine sunulmuş –onun yazısı –
Kim koydu bunları buraya? Kim koydu buraya? Kim koydu buraya?

5.II.69

UYKUYU CANLANDIRMA

Geceleri, kocaman sıva parçaları düşüyordu tavandan yatağın üzerine.
Yer yoktu uzanacak. Ayna da kırıktı, o da.
İs içindeydi koridordaki alçı heykel. Sevişmek şöyle dursun,
ona dokunamazdın bile, – kara izler vardı
baldırlarda, dizlerde, dudaklarda, avuçlarda. Aylardır kesmişlerdi
suyu, telefonu, elektiriği. Mermer masası üzerinde mutfağın,
sigara izmaritlerinin yanında, çürüyordu kocaman iki marul.

5.II.69

Kısa Bir Gözden Geçirme

Gazeteler: Başlıklar, ölümler, doğumlar, savaşlar, ölümler, evlenmek –
geçen yıl da okumuştuk bunları. Orada, içinde
ameliyat gereçleri olan çanta;
uzun bir mermer masa; öteki yeşil, bilardo masası.
Güzel oğlan, elinde tepsi, kapıları dinliyor.
Anatomi öğretici, yorucu. Değişmez olan. Ve öfke boş.
Gecenin geç saatinde, bir ay yükselir delik deşik.
Tepelerde bulutlar koşar.
Halk bahçesinin sıralarında oturuyor yaşlı baca temizleyicileri,
sakin, bronşitli, emekli ihtiyarlar. "Kara bir delik, diyorlar,
kara bir deliktir dünya." Sakindirler. Öksürüyorlar. Kızmıyorlar.
İşin ayrışımı, erime, siyahın yeniden oluşması. Karşıda,
perdelerin arkasında bir ışık yandı. Piyano çalıyor küçük bir kız.

5.II.69

İŞTE BUNLAR

Geceleyin kocaman kamyonlar geçiyor hızla karayolundan,
dikenli tel yumakları ve gaz maskeleri yüklü.
Gün ağarırken, taş binanın altında motosikletleri çalıştırıyorlar.
Bir adam, çok solgun, kırmızı harmanili, taraçaya çıkar,
kapalı pencerelere bakar, tepelere, zayıf parmağını uzatır
ve tek tek sayar çoktandır terk edilmiş güvercinlik deliklerini

5.II.69

KAPALI SİRK

İlk ay, ulaşımı ve eğlence yerlerini yasakladılar.
Tek bir gemi görünmedi.
En çok kapalı sirk sıkıntı çekti doğal olarak aramızda. Bir gün,
iki küçük palyaço çıktı dışarı, her zamankinden daha bol,
renk renk eşkenar dörtgenler dolu giysileri, pudralı burunları ve
gözyaşı makyajlarıyla;
gösteri yapıyorlardı sokak ortasında, tefleriyle para topluyorlardı,
ama kimse gülmüyordu. İşte o zaman ağlıyorlardı gerçekten,
gözyaşları yüzlerine bulaştırıyordu boya gözyaşlarını.
Bir akşamüstü, tutukladılar onları, ellerini bağladılar ve çektiler
büyük yapının içine. Ertesi gün,
uyandığımızda bulutlar vardı, alandaki yerlerinde yoktu çadırlar,
kafesler, arabalar.
Yalnız, ağaçların altında, ıslanmış bir takma sakal buldu bir çocuk.
Çenesine taktı çekine çekine: "Noel Baba için
saklayacağım bunu", dedi.

6.II.69

SORUŞTURMA BÜROSU

Uzun bir koridor. Sağda solda, kapalı kapılar.
Boruları görünmeyen bir sobanın – biraz tütüyordu. Dipte,
karalar giyinmiş beş adam, hepsinde aynı maske, bakıyorlardı ona.
Çaldı kapılardan birini. Çıt yok. İkinciyi, üçüncüyü çaldı,
çaldı bütün kapıları.
Cevap yok. Tekrar öte baştan başladı, çaldı sırayla
bütün kapıları. Gene çıt yok. Kımıltısız maskeli adamlar.
E peki? Eşiği geçip sıvışmaya kalkışınca,
kendiliğinden kapandı kapı. Hava karardı. Yağmur yağıyordu dışarda.
Çinkoda, avlunun taşlarında duydu sesini. Tutmayı başardı
belleğinde: – camdan, yüksek mavi koltuklu
yeni berber dükkânının yansıdığı ıslak asfalt.

7.II.69

Dökülen Panjur

Marangozlara söyledim, duvarcılara söyledim, elektrikçilere söyledim,
söyledim bakkal çırağına: "Onarın artık şu hurda panjuru;
düştü düşecek, gece boyu çarpıp duruyor rüzgârda; bir an
uyutmuyor beni. Ev sahibi yok burada. Yıkılıyor ev. On iki yıldır
kimse açmadı kapısını. Onarın şu panjuru.
Ben ödeyeceğim masrafları."
"Yetkimiz yok," dediler. "Bu işe karışmayız," dediler.
"Ev sahibi yok burada. Ev başkasının." Benim istediğim de
buydu aslında:
Öyle demeleri, hiçbir yetkileri olmadığını kendi ağızlarından duymak;
ve çarpıp durmasıydı panjurun aynı şekilde rüzgârda,
bahçenin üzerinde,
sümüklü böcekler, kertenkeleler, akrepler, cam kırıkları dolu
boş sarnıçların üzerinde. Bu gürültü
bir kanıt sağlıyor bana, uyuyabiliyorum.

10.II.69

Bir şey daha; – Ne? O da bilmiyor. Eklesin diye.
Nereye eklesin? Ne olsun diye? Bilmiyor. Bilmiyor.
Ancak bu istem var – onun istemi. Bir sigara alıyor. Yakıyor.
Rüzgâr var dışarda. Kırılacak kilisenin palmiyeleri. Rüzgâr
işlemiyor içine saatlerin. Saat şaşırmıyor. Dokuz, on,
on bir, on iki, bir. Öteki odada sofrayı kuruyorlar,
tabakları getiriyorlar. Haç çıkarıyor yaşlı kadın. Kaşık
ağıza yaklaşıyor. Bir dilim ekmek var masanın altında.

11.II.69

DEĞİŞİKLİKLER

"Aşılamaz olan –diyor– değişmez olan." Hiç de korkmuş görünmüyor,
daha çok rahatlamış, Kravatını bağlıyor. Aynaya bakıyor.
Oyun kâğıtları yere yayılmış. "Ölüm değildir, dedi; –
o en kolayı." Buluştuğumuz kahve kapanmıştı,
tabelasını indirmişler, depoya götürmüşler,
arasına atmışlar boyası dökülmüş kapıların, parmaklıkların,
kırık panjurların
"YARENLİK KAHVESİ" yazılıydı tabelada. Sağ köşesine çizilmiş
bir fincandan sahici buhar çıkıyordu sanki,
ve kahve kokuyor sanırsın. Gitmiş güzel tabela, gitmiş yarenlik;
artık hiç kimse konuşmuyor; ancak şunun gibi bir şey;
"değişmez olan" diyor;
o da fısıltıyla ama, birini avutmak istercesine, artık ölmüş birini.

12.II.69

TAŞRADA

Bulutlar koşuyor. Kuşlar geçiyor çatının üzerinden.
Çocukları topladılar; bir koro kurdular. Akşamları
eski tabakhanede çalışıyorlar karpit lambasının ışığında.
Kırık camlardan ıslak sokağa taşıyor şarkı.
İlerde mahallenin köpekleri toplanmış kulak kabartıyor.
Atlı geliyor; yere atlıyor; bir sepet indiriyor;
bırakıyor sıraların arasına. Gidiyor. Duruyor şarkı.
İpleri kesiyorlar; açıyorlar sepeti: Bir eşek kafası,
güzel bir biçimde taçlanmış sigara paketlerinin gümüşlü kâğıtlarıyla.
Sonra çocuklar çıkıyorlar sokağa, hüzünlü ve yabanıl.

13.II.69

Beş Kollu Yıldız

Nice nice şeyler, yıllar yıllar arasında,
özellikle bizim ve yabancıymışçasına
bekliyorlar sessizce şiire geçmek için, güzel, arınmış,
(bu gösterişsiz şeyler, kemirgen, bilinmemiş, yıpranmış,
bizi bunca yıpratmış şeyler ve unutulmuş, bağışlanmış). Birden
içlerinden biri kopup gelir dipten, kapalı, gururlu, etli ağzıyla,
alnında yaldızlı beş kollu yıldızı ölümsüzlüğün. Kaldırır
öpülmemiş elini ve kutsar günahı, boşunalığı, pişmanlığı,
bilinmeyeni ve kederini tüm yaşamın, tüm ölümün.

15.II.69

YANILTICI İTİRAF

Havaya savuruyordu saçlarını, güzel, dimdik;
koşuyordu kıpkırmızı, güneşli koridorda. "Hayır, diyordu,
hiç de gerekli değilsiniz bana. Heykellere âşığım ben."
Koşuyordu, sarılıp kucaklıyordu gözümüzün önünde taş delikanlıları;
birini ağzından öpüyordu, birini göğsünden, dizinden ötekini,
bir başkasını ayak parmaklarından. Gülüyordu. Dişleri parlıyordu.
Koşuyordu havadanmış gibi, dans ederek. Yere çöktü sonunda.
Gülüyordu hâlâ. Örttü yüzünü saçlarıyla. Ağlıyordu.
Altın kemeri sarkıyordu bir heykelin omuzunda.

17.II.69

ALIŞILMIŞ BEKLENMEDİKLER

İki takıma ayırdılar onları; şunları birine, bunları ötekine;
kimseyi bırakmadılar ortada. Kendi giysilerini alıkoydular
üniforma verdiler – hiçbiri ölçülerine uymuyordu. Onlar da
değiştirmeye koyuldular giysilerini, her takım kendi içinde kuşkusuz.
Sürüp giderken
bu değiş-tokuş kargaşası, o korkusuyla birlikte
yabancı, bilinmeyen, uyumsuz giysinin, birdenbire
gümbür gümbür çan sesleri duyuldu kentte.
Öldürülmüştü vali. Muhafızlar
kaçmıştı. Kilitli bütün kapılar. Asansör çalışmıyor.
Onlar, çıplak, sallıyorlardı pantolonlarını pencereden
sokaktan bayraklarla geçenlere. Sonra bağlayarak kemerlerini birbirine,
ve öylece, çıplak, birer birer, kayarak indiler avluya, kilitli avluya.

18.II.69

VASİYET

Şiire, aşka, ölüme inanıyorum, dedi,
işte bu yüzden inanıyorum ölümsüzlüğe. Bir dize yazıyorum,
dünyayı yazıyorum; ben varım; dünya var.
Bir ırmak akıyor ucundan serçe parmağımın.
Gök yedi kez mavi. Bu arılık
ilk doğrudur yine, son dileğim benim.

3.III.69

SONUÇ

Bütün zor sözleri öylesine yalın, öylesine incelikle
söylüyordu ki hor gördüğü belli oluyordu bizi. Hatta kimi zaman
garip şeyler söylemeye vardırıyordu işi, altın bir leke gibi
beyaz bir kuşun sol kanadında. Kırılıyorduk;
öfkeleniyorduk bazen de. Ellerimizi tutardı, o zaman,
gözlerimizin ta derinlerine, bakardı, sanki sorumlu değilmiş,
daha çok suç ortağıymış gibi,
sonra bize sırtını dönüp duvara dayardı alnını
sanki dayarmış gibi camlarına büyük bir pencerenin, bakarak
açık, aydınlık bir manzaraya, bizim de sanki görmüş olduğumuz.

I.IV.69

KENDİNİ YAKALAMA

Duvardaki o delik; –yıllardır kitaplarına eğilmiş,
gözlerini kaldırırdı bir an, ona bakardı ve sorardı kendi kendine:
gizli bir gömünün belirtisi mi Türklerden kalma, yoksa
yuvası bir yılanın, bir akrebin ya da? Onu bir araştırıp
karıştırsam, derdi hep,
ya da alçıyla kapatsam ağzını, ama erteliyordu durmadan. Bir gün,
ilerledi, parmağını soktu, durdu. Bir sıkışma.
Geri çekmeyi denedi parmağını.
Olmadı. Sanki biri tutuyormuş gibi parmağını; sanki bir şey
çekiyormuş gibi onu içerden, gömmek için duvara. Yarı döndü
bir yerden yardım istemek için. Karşıda ayna. Yüzü
solgun, değişmiş, korkmuş – hiç hoşuna gitmedi. Bir tutam saç
kapatıyordu sağ gözünü – çirkinleştiriyordu onu;– tek gözlü. O zaman,
hızla itti perçemini kuşkusuz o parmakla.

12.V.69

Hazır Olan

Ha, muhakkak, bir hileydi ölümü de; – ölmüş gibi yapıyordu
kurtulmak için karşı koymalarımızdan. Uzanmış oraya, yatağa,
o iyi giysileri içinde, elleri kavuşmuş, gözleri kapalı,
öylesine kapalı ve unutulmuş, kulağı kirişte. Ama
çalsa biri kapı zilini, ya da bir kuş gagalasa camı,
ilk o fırlardı açmak için; titriyordu parmakları
ayakkabının içinde, tam hazırlık içinde (görülüyordu)

DENİZDE GÜNBATIŞI

Küçük bir balıkçı kulübesi yolun kıyısında. Pencerede
bir perde dallı basmadan. Sardunya saksıları,
dışarı çıkarılmış duvarın dibine. Aralık kapıdan
sandalyeler görünüyordu, masa, lamba, hamur teknesi,
çarmıha gerilmiş İsa işlemesi, sepetler, testi, iki kişilik yatak,
alacalı kilimler. Şişman kadın, kanepenin üzerinde,
ağır, ter içinde, kımıltısız, gözleri kapalı
bir yumak sarıyordu –siyah yünden kocaman bir yumak–
kör bir hareketle, eski mi eski, bağımsız. Ve dışarda,
deniz vardı, altın günbatımı, bir sürü kırlangıç.

16.V.69

KAPANMA GECELERİ

Kaç gündür çivilemişlerdi otelin kapılarını.
Otelci dolaşıyordu geceleri uyur gezer gibi odalarda
gecelikle, elinde şamdan. Ne yapacaklarını bilmiyordu müşteriler.
Sağda, duvarda, çıkarken büyük tahta merdiveni,
oyuk vardı heykel için –hiçbirimizin yetişmediği bir heykel.
Listeler hazırladılar alfabetik sıraya göre. Her gece,
soyunup içlerinden biri heykelin yerini alıyordu. Ötekiler,
bakıyorlardı merdiven sahanlığından, hesap ediyorlardı sessizce,
susuyorlardı.
Dışarda sokaklarda silah sesleri duyuluyordu. Ay vardı.

16.V.69

KAN

Sonra kan lekesi belirdi asfaltın üzerinde;
büyüyordu leke, yayılıyordu, yutuyordu
avluyu, sandalyeyi, kuyuyu, kovayı;
bir metre ip sarkıyordu dışarda –o kadar sadece–,
Kırmızıya kesti Katedralin saati;
Postahane de öyle. Yayılıyordu elek,
yutuyordu evleri, telgraf direklerini, güneşi,
yutuyordu bizi de, gizliyordu bizi kırmızıda.
Ama boyutlarını görür görmez, kendimizi
güzel, sade, doğru ve aklanmış hissettik.

17.V.69

PAZARTESİ

"Şeylerin tam anlamını bilmek – dedi–
tüzedir." Ve birden çekti ipini çanın.
insanlar toplandı. Durdular. Bakıyorlardı.
"Ben çaldım," dedi. Onlar bakıyorlardı. Konuşmuyorlardı.
Omuz silktiler sonra. Gittiler. O zaman,
bir parça ip kesti çakısıyla
ve sıkıca beline doladı,
orada, Kilisenin önünde, bir pazartesi öğleyin.

17.V.69

YEDEKTEKİLER

Donatımsız kaldıklarından değil. Kırık kapıyı,
ahıra taşıdılar, atın yanına. Eski testiyi
üzerinde çıplak okçular, serviler olan, tavan arasına sakladılar.
Geceleri tespih yapıyorlar zeytin çekirdeklerinden. Tane tane
sayıyorlar dertlerini. Bir şeyler söylüyorlar – bağ, harman;
dişleriyle sert bademler kırıyorlar, çatırtısını duyuyorlar ağızlarında
tıpkı taş ocaklarındaki gibi – sağlam dişleri var, süt beyaz,
ve kendi köşesinden cırcır böceği çok eski mezamir söylüyor.

17.V.69

YUNANİSTAN

Kırık bağ çubukları, taşlar, dikenler, bir testi.
Küçük tarla perişan. Yıllardır kapalı ev;
O zamandan beri dönmedi Vangelis. Ahırın arkasında
bir deniz parçası görünüyor, koyu mavi. Atı,
satmıştı atını başı sıkışınca – kırmızı bir at,
sol gözünde beyaz bir leke. Bir martı tüyü
düştü üzerine kuru dalların. Kapıda, karşıda, yaşlı kadın:
"Oğlum, diyor, işte böyle ıvır zıvır şeylerle
idare ediyoruz." Konuşmadı öteki. Uzaklara bakıyordu;
istavroz çıkardı ve ilerledi sanki öpmek istiyormuş gibi
yaşlı kadının elini ya da o tüyü.

19.V.69

YÜRÜYÜŞ

Günler boyu, yürüdük taşlar, kavrulmuş ağaçlar arasında
Sonunda erişince kıyı yoluna, çarptı bize suyun
gürültüsü, parıltısı; genişledi burun deliklerimiz; soluk aldık.
Burasıydı sınır. Tekne görünmüyordu. Bekledik
üç gün üç gece. Tükendi azıklarımız. Bir kez daha topladık
örtülerimizi. Dönüş yoluna koyulduk
daha iri taşlar, daha kavruk ağaçlar arasında. En gencimiz
bir an durdu tepenin üzerinde: "Gemi! Gemi!" diye haykırdı.
Yakıyordu güneş –tam öğle vakti– kuş uçmuyordu.
Bir örtüye sardık onu, iki kişi kaldırdık ve yolumuza gittik.

21.V.69

DOYMAZ BİRİ

Doymaz vermede – ve kimi zaman kendinin olmayan
şeyleri bile – şu dağ gibi, örneğin,
günbatımında mavi, zümrüt ağaçlı, yazılı
üzerine altın renkli bir buharın, ya da kırlangıcın
gölgesini başaklar üzerinde,
ya da düşmüş bir firketeyi, geceleyin, önüne bahçe kapısının,
"hayır" derken güzel kadının saçlarından.
Kendi mallarına gelince –ama hangi malları?– hiçbir şey tutmazdı,
verdikleriyle beslenirdi. Ve bazen hiçbir şey
kalmayınca elinde avucunda, kapardı gözlerini,
bekleyerek kendinden daha büyük bir şeyi bulmayı, vermek için.
İşte o zaman duyardı *kendi* olduğunu.

22.V.69

Bir Sözcük

Tüketince artık her şeyi, çevresinde ve kendi içinde,
ve batıyormuş gibi hissedince kendini, – o zaman dile getirecek
tek bir sözcük anımsadı: *heykel* (ve doğal olarak
bir Yunan heykelini anlardı, çıplak). Hemen, çevresinde,
açılırdı adalar – adalar; denizin karşısında
bir diz parlardı; ok kılıfı seçilirdi
küçük okçunun ince kum tepeciğinin altına gömülmüş.
Giyinip Agora'ya giderdi. "Günaydın", derdi.
Kasaplar, çömlekçiler, manavlar. Üzüm satın alırdı,
salıverip derin, dingin, tükenmez el hareketini
kesik bir mermer kolun.

24.V.69

TAMAMLAMA

Tamamlandı yapıt konan sürede. Doya doya bakıyor
kitleye, çizgilerin tamlığına, tutarlılığa,
kesinliğe, özgürlüğe. Ve durdu birden:
"Konan sürede" mi? –Kim koydu onu?– Kendisi mi?
Hangi kendisi? – Ve neye? İçeri girdi, başı eğilmiş,
aynaya kaldırdı gözlerini koridordaki,
karşılaşmayı bekleyerek o yüzüyle delikanlının
işe başlamadan önce (öylesine güzel, –anımsıyordu)–
daha önceki yıl mı? Geçen yıl mı? Dün mü? – Kimdir
bu karşısındaki yabancı? – Bu dişleri sıkılı hırçın adam
güler gibi yapan, güzel delikanlıyı taslayan,
ki bir zamanlar öyleydi ve olması gerekir.
Boş bir beyazlık, kör edici, aldı gözlerini –
bir kireç, boya ve taze ağaç kokusu.

27.V.69

YENİDEN DOĞUŞ

Yıllardır kimse bakmadı bahçeye. Ama işte
bu yıl –mayısta mı, haziranda mı?– yeniden çiçeklendi kendiliğinden,
parmaklıklara kadar dirildi – binlerce gül,
binlerce karanfil, binlerce sardunya, binlerce kokulu burçak–
mor, turuncu, yeşil, kırmızı, sarı,
renk renk kanatlar; –öyle ki eski süzgeçli kovasıyla
yeniden sulamaya çıktı kadın – yine güzel,
dingin, belirsiz iyilikli bir güven içinde. Ve bahçe örttü kadını
omuzlarına kadar, kucakladı onu, tam kazandı onu,
havaya kaldırdı. O zaman gördük, güpegündüz,
bahçe ile süzgeç kovalı kadının ağdığını gökyüzüne
ve böyle yukarlara bakarken biz, süzgeçten birkaç damla su
damladı usulca yanaklarımıza, çenemize, dudaklarımıza.

3.VI.69

BOYUN EĞMEYEN ÜLKE

Türkçesi: Herkül Millas - Özdemir İnce

RİTSOS'UN UZUN YÜRÜYÜŞÜ

1978 Ağustos ayıydı, yazlarını geçirdiği Karlovassi'deki (Sisam adası) evinde konuşuyorduk.

– Üstadım, demiştim, gördüğüm kadarıyla ülkenizde bir "Ritsos mitosu" var, bu şiir'in mi, yoksa insan'ın mı mitosa dönüşmesi sizce?

Kısa bir süre düşündükten sonra, bu soruma şöyle yanıt vermişti:

– Benim yaşamım, politik yaşamım şiirim kadar önemlidir. Sözünü ettiğin gibi bir "Ritsos mitosu" varsa, bu sadece şiirden oluşmamıştır.

Büyük bir ozanın yeryüzü varlığına ilişkin ilginç bulduğum, o oranda da doğru ve gerçek bulduğum bir saptamadır bu. İkincisi de şu:

Albaylar Cuntası 21 Nisan 1967 günü Yunanistan'da iktidara el koymuş ve aynı gün saat beşte Ritsos'u tutuklayıp Yaros adasına göndermişti. Gene aynı gün, kitapları, şiirlerinden yapılan besteler ve plakları yasaklandı. Tutuklanışından beş ay sonra Leros adasındaki Siyasal Sürgünler Kampı'na aktarıldı. 1968'in Ağustos ayında, Leros adasının askeri doktorları kanser kuşkusuyla Ritsos'u Atina Kanser Merkezi'ne gönderdiler. Doktorların bu kuşkuları doğrulanmadı ama ozan çok hastaydı; bir değil, birçok hastalığı vardı, ama buna karşın Leros adasına geri gönderildi. Bunun öğrenilmesi üzerine, dünyanın birçok ülkesinde aydınların, yazar ve sanatçıların, politikacıların imzaladığı bildiriler yayımlandı;

baskıya dayanamayan Cunta, ozanın Karlovassi'deki evinde gözaltında yaşamasına karar verdi: evinde yaşayacak ama kimseyle görüşmeyecek ve yazışamayacaktı. Kendisine "günaydın" denilmesi bile yasaktı.

Ritsos, 1970 yılında Spoleto'da yapılacak olan *İki Dünya Festivali* ile Londra'da yapılacak olan *Büyük Britanya Sanat Kurulu Şiir Kongresi*'ne konuk olarak çağrıldı. Bu iki çağrı üzerine Cunta'ya tekrar dış baskı başladı. "Kimmiş bu adam?" diye merak eden Cunta'nın başkan yardımcısı Stelios Pattakos, ozanı Sisam adasından Atina'ya getirtti. Ritsos'la Pattakos içişleri bakanlığında karşılaştılar, ikisi de birer cümle söyledi.

Pattakos: Siz bir ozansınız. Niçin politikaya karışıyorsunuz?

Ritsos: Bir ozan ülkesinin en büyük vatandaşıdır, işte bu yüzden de politikayla ilgilenmek onun görevidir.

Konuşma bu iki cümleyle sona erdi ve Ritsos "mevcutlu" olarak Sisam adasına geri gönderildi. Fakat uluslararası baskının daha da artması üzerine kendisine pasaport verildi. Ritsos artık yurt dışına çıkıp bu iki toplantıya katılabilir, iyi bir hastaneye yatabilir, bireysel özgürlüğüne kavuşabilir, isterse Yunanistan'a dönmeyip bir başka ülkede bir "kahraman" gibi yaşayabilirdi; ama o, özgürlüğünün yurt içinde sınırlandırılmasını ve faşist cunta yönetimini protesto etmek amacıyla ülke dışına çıkma olanağını geri çevirdi.

Yannis Ritsos'un kişiliğine ilişkin önemli ipuçları veren bu iki küçük öyküden sonra, yetmiş yıl öncesine dönebiliriz artık: Ritsos, 1 Mayıs 1909'da Monemvassia'da doğdu. Yarı feodal toprak düzeninin egemen olduğu o yıllarda, babası geniş topraklara sahipti. Ama bu bey'lik durumunun bozulmasına Eleftherios Ritsos'un aşırı kumar tutkusu neden oldu. Ardından hastalıklar ve yaslar: ağabeyi Dimitri ile annesinin veremden ölümleri, babası ve iki kız kardeşinden birinin delirmesi. Verem ve delilik! Yaşanmamış ve bir daha yaşanmayacak olan çocukluğun üzerine bir dağ gölgesi gibi çöken bu yıkımlar, bir süre sonra, ozanın en verimli temalarını oluşturdu: "Çocukluk, yaşamamış çocuk", "Yıkılan, dağılan aile ocağı", "Baba'nın korkunç sesi ve sessizce ağlayan kadınların suskunluğu."

On altı yaşında Gytheion lisesini bıraktığı zaman, yoksul düşmüş bu taşra soylusunun önünde tek çıkar yol vardı: Şansını Atina'da denemek. Ama belalı bir yıldır 1925: büyük bir ekonomik bunalımın ilk belirtileriyle karşı karşıyadır dünya. Bu ortam içinde Yuna-

nistan'ın özel ve önemli bir sorunu vardır: Atina'nın nüfusunu iki katına çıkaran ve kentin çevresinde bir alt-proletarya kuşağı oluşturan bir buçuk milyon Anadolu göçmeni. O da bir iç göçmendir. Hayatını daktiloluk, düzeltmenlik yaparak kazanır. Ama birkaç ay sonra, 1926 kışında, annesiyle ağabeyini göçüren hastalığın ilk belirtileri görünür onda da. Atina'dan *Monemvassia'ya döner* ve *boş bir handa şiirler yazar* (zaten sekiz yaşından bu yana yazmaktadır). Bu hiçbir zaman yayımlanmayacak olan şiirlerin teması *"Eski evimiz"*dir; yani, otuz yıl sonra *"Sonat"*, *"Ölü Ev"*, *"Dağın Gölgesi Altında"* ile tekrar ortaya çıkacak olan kaynak.

1926 güzünde, tekrar Atina'ya dönünce, Baro'da kütüphaneci yardımcısı olarak çalışmaya başlar. Ama hastalık peşindedir, Ocak 1927'de Papadimitrou kliniğine, oradan da Sotiria (Atina'da) sanatoryumuna kaldırılır. On yedi yaşında girdiği bu sanatoryumdan yirmi bir yaşında çıkar ozan. Ne var ki, dört yıl kaldığı sanatoryum Ritsos'a bir okul olmuştur. Çünkü Sotiria'da aydınlar, yazarlar, sanatçılar ve işçi önderleri de bakım görmektedir. Ritsos, şiirin bireysel doyum ve sözcük oyunu sorunu değil de uzun bir çalışma yaşamı olduğunu burada bulgulamıştır. Yaşamının ve şiirinin öznel koşullarını Monemvassia ve ailesi belirlemiştir. Nesnel koşullara gelince, çevresinde yepyeni bir dünya vardır: Anadolu bozgunu ülkede şok etkisi yapmış, düşünce dizgeleri ve toplumsal yapılar alt üst olmuştur. Çok küçük, ama bununla ters orantılı ölçüde savaşımcı bir işçi sınıfı oluşmaktadır. Anadolu Rumlarının göçü, kentleşmeyi, proleterleşmeyi hızlandırmış ve bunların ardından işsizlik, grevler, ayaklarımalar ve baskılar sökün etmiş, göçün yarattığı bu yeni sınıf büyük toplumsal bunalımlara yol açmıştır. Duygusal ve ideolojik bağlamda, 17 Ekim'inin yansıması için verimli bir toprak oluşmaktadır. Öte yandan, silahlanan Avrupa'da faşizmin yükselişi de başlamıştır. Böylesine öznel ve nesnel bir ortamda, onurlu bir insan, hakça, kardeşçe, eşit ve barışçıl bir dünyanın yaratılması düşüncesinden başka neye bağlanabilir? Yukarıda da belirttiğim gibi, Sotiria sanatoryumu kapalı bir dünya değildi; verem bir yoksul hastalığı olduğu kadar bir aydın hastalığıydı, bu yüzden de dış dünyanın nesnel koşulları tüm keskinlikleriyle sanatoryuma da yansıyordu.

Sotiria'dan çıkınca (Ekim 1931) –daha sonra bir kez daha girip çıkacaktır bir başka sanatoryuma (1937-1938)– "İşçi Kulübü"nde militan yaşamına başlar. Yaşamını figüranlık

ve dansörlük, Govostis Yayınevi'nde düzeltmenlik yaparak kazanır. 1934 yılında *"Traktörler"* yayımlandığı zaman Yunanistan'da politik rüzgârlar tersine esmeye başlamıştır: ezilenlerin umudu Venizelos'un iktidardan uzaklaşması, II. Yorgo'nun bir senaryo ile tahta çıkması ve nihayet fesatçı General Metaxas'ın başbakanlığa atanması (1935) ve faşist eğilimli bir baskı rejiminin başlaması.

1936: Büyük bir grev Selanik'i felce uğrattı. Metaxas polisi göstericilerin üzerine ateş açtı: 30 ölü, 300 yaralı. Ertesi gün "Rizospastis" gazetesinde bir fotoğraf yayımlandı: Oğlunun sokak ortasındaki cesedinin başında ağlayan anne. Ritsos bir gazete alıp evine gitti. İki gün iki gece evden çıkmadı, üçüncü günün sabahında, Anne'nin yirmi ağıtından oluşan *"Yazıt" (Epitafiyos)* hazırdı artık. Bu şiir Ritsos için olduğu kadar Yunan şiiri için de bir dönüm noktasıdır (hatta Theodorakis yıllarca sonra bu şiiri besteleyerek üne kavuşacak ve *"Yazıt"* devrimciler için ikinci bir ulusal marş olacaktır). Ozan ilk yapıtlarının formalizminden, didaktizminden, güzel söyleme özentisinden kurtulmuştur artık; buna karşın halkın dilinde saf bir lirizm söz konusudur: Ortak belleğin malı, türkülerle, mitolojisiyle, Ortodoks ayinleriyle duygusal bağları olan bir lirizm.

"Yazıt", "Rizospastis" gazetesinde parça parça yayımlandıktan sonra 10.000 adet basıldı. Bu kitabın, Metaxas'ın diktatörlüğünü ilan ettikten sonra, Atina'nın Zeus Tapınağı sütunları arasında Marx, Gorki ve Anatole France'ın kitapları arasında yakılmış olması halk üzerindeki büyük etkisini kanıtlamaktadır.

5 Ağustos 1936: Bu tarihten itibaren Yunanistan, faşizmi, işkenceyi, baskıyı, binlerce tutuklanmayı yaşayacaktır.

Nisan 1941: Alman işgali. Ritsos, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kültür sorumlularındandır; Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun emrindedir.

Aralık 1944: Alman işgalciyle savaşan Ulusal Kurtuluş Ordusu kurtarıcı İngiliz ordusuyla da çarpışmak zorunda kalır.

5 Ocak 1945: Partizanlar Atina'yı boşaltıp kuzeye çekilirken, Ritsos da aralarındadır.

12 Şubat 1945: Varkiza Anlaşması, Partizanlar Atina'ya döner. Bu anlaşma gerçekte UKO'nun bir ölüm fermanıdır: 20.000 tutuklama, 3.000 idam kararı, binlerce cinayet, baskı ve işsizlik.

24 Aralık 1947: İç savaş.

Temmuz 1948: Ritsos, Atina'da tutuklanır.

Ağustos 1949: İç savaş General Markos'un devrimci-demokrat ordusunun yenilmesiyle son bulur.

Ritsos'un yazgısı Temmuz 1948'de tutuklandığı zaman belli olmuştur: Lemnos adasındaki Kondopouli kampı, yani elinizdeki kitapta yer alan *"Kararmış Çömlek"*in yazıldığı yer. İkaria, Agios Efstratios (Ais Stratis), Yura ve Lemnos adalarında Ritsos gibi yüz bin devrimci insan vardır ve bu bir başlangıçtır. Asıl cehennem Makronissos adasındadır (Ritsos yaşamda aldığı üç *diploma*'dan biri sayar bu adayı, ötekiler Yaros ve Leros'tur); ozan, 1949 Mayıs'ında bu adaya aktarılır.

Ritsos, Temmuz 1948'de girdiği cehennemden 1952 yılında çıktı. Politik düşüncelerini yadsıdığını belirten bir belgeyi imzalasa belki hemen kurtulurdu bu cehennemden, ama o ömründe bir kez bile olsa kendisiyle çelişmemiş bir insandı, bir ozandı.

Ritsos, yazımın başında da değindiğim gibi, ikinci kara dönemi, 1967-1974 yılları arasında, Albaylar Cuntası zamanında yaşadı. Bu dönemde de devrimci onuruyla yaşadı ve bir belge imzalamayı kabul etmedi.

1 Mayıs 1979*: Atina'daki "Yeni Biçimler" galerisinde açılan "Yetmişinci Doğum Gününü Kutlama Sergisi"nde (aynı sergi Atina'da bir başka yerde ve Selanik'te de tekrarlandı) Yunanca yayımlanmış 85 yapıt, kırktan fazla yabancı dile çevrilmiş kitapları, sürgünlerde, toplama kamplarında yaptığı resimler, boyadığı taşlar sergileniyordu. Ben de oradaydım, Ritsos'un yanındaydım: Dede, baba, torun, üç kuşağın birlikte görmeye geldiği, ozana kitap imzalattığı sergi sanki bir "Kâbe" gibiydi. Göğsüne madalya takılırken ben de Daphni Belediyesi'ndeydim. Şiirleri okunurken, belki de bir zamanların Anadolu göçmenlerinin oluşturduğu bu bölge insanları, işçiler, öğrenciler ve aydınlar şiirlere mırıldanarak katılıyor, yürekler dolusu sevgi ve saygıyla bir büyük insanı, bir büyük ozanı, bir büyük savaşçıyı selamlıyorlardı.

---

* Aynı gün, benim *Yannis Ritsos İçin On İki Şiir* adlı Yunanca kitabım Kedros Yayınevi tarafından Atina'da yayımlanmıştı (Ö.İ.).

Ritsos, ilk sürgünlük yıllarında, özellikle Fransa'da Aragon'un dergisinin aracılığıyla tanınmaya başlanmıştı. 1956 yılında yayımlanan ve elinizdeki kitapta yer alan *"Ayışığı Sonatı"* ile Yunanistan Ulusal Şiir Ödülü'nü kazandı. Ozanın dünyaca tanınması Albaylar Cuntası'yla birlikte başladı, bunun sonucu olarak da birçok ödülle taçlandırıldı.

1972: Knokke-le-Zoute (Belçika) Uluslararası Şiir Büyük Ödülü.

Mayıs 1974: Bulgaristan Halk Meclisi tarafından, barış, ilerleme ve demokrasi uğrunda yaptığı onurlu savaşım dolayısıyla GEORGİ DİMİTROV Ödülü'ne değer görüldü. Bu ödülü alan ilk yazar oldu.

Haziran 1975: Alfred de Vigny Şiir Ödülü (Paris).

10 Haziran 1975: Selanik Üniversitesi, Onur Doktoru unvanı verdi.

28 Mayıs 1976: Taormina Büyük Şiir Ödülü (İtalya).

1977: Lenin Ödülü (SSCB).

İki kez de Nobel Ödülü'ne aday gösterildi.

Eğer Ritsos bugün Yunanistan ve dünyanın en büyük ozanlarından (Aragon'a göre en büyük ozanı) olarak kabul ediliyor, her yerde sevgi ve saygıyla karşılanıyorsa, bunun nedeni, Yunan halkının kırk yıllık özgürlük ve demokrasi savaşımının, umutlarının ve hayal kırıklıklarının, yitik bir kuşağın boğuntularının ve kavgalarının onun sesinde yansımasındandır, şiirsel araştırmalarını biçim ve öz olarak kırk yıl boyunca diri tutabilmesindedir. İşte bu yüzden, dünya şiiri söz konusu edildiği zaman, adı Pablo Neruda'nın, Nâzım Hikmet'in, Nicolas Guillen'in adlarıyla birlikte yazılmakta, adı onların adlarıyla birlikte anılmaktadır.

Özdemir İnce
Ankara, Ekim 1979

KARARMIŞ ÇÖMLEK

Çok uzaktı geldiğimiz yol. Kardeşim, çok uzak.
Ağırdı, çok ağırdı bileklerde kelepçeler. Akşamları
sallayıp başını "vakit geçti" deyince küçük lamba
dünyanın tarihini okuyorduk belirsiz isimlerde
mapusane duvarlarına tırnakla kazınmış tarihlerde
ölümü beklemiş insanların çocuksu çiziklerinde –
bir yürek, bir yay, zamanı gerçekten yaran bir yelkenli –
bizim bitireceğimiz tamamlanmamış dizelerde
bitmeyelim diye bitirilmiş dizelerde.
Çok uzaktı geldiğimiz yol – zorlu mu zorlu.
Şimdi senindir bu yol. Avucunun içinde tutuyorsun
bir dost elini tutup nasıl dinlersen yürek atışlarını
kelepçelerin bıraktığı bu izin üstünde.
Düzgün yürek atışı. Bir güvenli el. Bir güvenli yol.

Yanı başında, bu sakat adam çıkarıp ayağını
bir yana bırakıyor yatmadan önce –kof tahta bacak–
doldurmalısın onu, çiçek dikmeden saksıyı
nasıl dolduruyorsak toprakla
geceler yıldızlarla nasıl dolarsa
ağır ağır nasıl düşünceyle sevgiyle dolarsa yoksulluk.

Karar aldık, bir gün herkesin iki ayağı olacak
bir neşeli köprüsü gözden göze
yürekten yüreğe. Bu yüzden nerede durursan dur–
güvertede çuvalların arasında sürgüne giderken
transit istasyonunun, hapisane parmaklıkları ardında
"yarın" demeyen ölümün yanında
acı, sakatlanmış yılların binlerce değneği arasında –
sen "yarın" deyip rahat ve güvenli oturuyorsun
insanların karşısında bir dürüst insan nasıl durursa.

Duvarlardaki bu lekeler belki de kandır
–günümüzde her kırmızı kandır–
karşı duvara yansıyan akşam güneşidir belki de.

Her akşam sönmeden önce kızıllaşır nesneler
ve daha yakın durur ölüm. Parmaklıkların dışında
çocukların ve trenin sesi duyulur.

O zaman daha da daralır hücreler
ama sen başak dolu bir yaylada ışığı düşünmelisin
yoksulların masasındaki ekmeği
pencerede gülümseyen anneleri
ayaklarını uzatacak bir yer bulmak için.

O saatlerde yoldaşın elini sıkarsın
ağaç dolu bir sessizlik olur
ağızdan ağıza dolaşır ikiye bölünmüş sigara
ormanı tarayan bir fener gibi –baharın yüreğine varan
damarı buluyoruz. Gülümsüyoruz.

İçimize doğru gülümsüyoruz. Ama gizliyoruz şimdilik.
Yasa dışı gülümseyiş – güneş nasıl yasa dışı olduysa
gerçek de yasa dışı. Gizliyoruz bu gülümseyişi
sevgilinin resmini nasıl gizliyorsak cebimizde
yüreğimizin iki yaprağı arasında nasıl gizliyorsak
özgürlük düşüncesini.
Buralarda hepimiz için tek bir gökyüzü ve ortak bir gülümseyiş var.

Bizi öldürebilirler yarın. Ama alamazlar bizden
ne bu gülümseyişi, ne de gökyüzünü bizden alırlar.

Tarlaların üzerinde gölgemizin kalacağını biliyoruz
yoksul evin kerpiç duvarı üzerinde
yarın örmeye başlayacakları büyük evlerin çatılarında
taze fasulye ayıklayan annenin eteğinde
serin avluda kalacak gölgemiz. Biliyoruz bunu.
Kutlu olsun acımız.
Kutlu olsun kardeşliğimiz.
Kutlu olsun doğan dünya.

Bir zamanlar kurumluyduk, kardeşim,
çünkü hiçbir güvencimiz yoktu.
Büyük laflar ederdik

süslerdik dizelerin kollarını altın sırmalarla
bir uzun sorguç dalgalanırdı şarkımızın alnında
gürültü ederdik –korkardık, işte bu yüzden gürültü ederdik
korkumuzu sesimizle kaplardık
topukları kaldırıma çalardık
uzun adımlar, çalımla,
insanların pencerelerden izlediği
ve kimsenin alkışlamadığı
içi boş topların geçidi gibi geçerdik.

O zamanlar tahta kürsülerde, balkonlarda söylevler duyulurdu
radyolar gümbür gümbür tekrarlardı söylevleri
korku bayrakların berisinde gizliydi
davulların içinde ölüler sabahlardı
aşkolsun anlayana
belki borular uyum sağlıyorlardı adımlara
ama yüreğe uyum sağlamaktan uzaktılar. Biz uyumu arıyorduk.

Silahların, camların parıltısı bir an bir şey verir gibi
oluyordu göze – tek bu
sonra hiç kimse tek bir sözcük anımsamıyordu,
anımsamıyordu bir tek söz ya da ses.
Akşam ışıklar sönüp rüzgâr sokaklarda kâğıt bayrakları sürüklerken
ve dururken kapının önünde silindirin ağır gölgesi
uyumuyorduk bizler
serpilmiş sesini topluyorduk sokakların
serpilmiş adımları topluyorduk
uyumu buluyorduk, yüreği, bayrağı.

İşte bak, kardeşim, sonunda öğrendik konuşmayı
tatlı tatlı ve yalın konuşmayı.
Anlaşabiliyoruz şimdi – fazlası da gereksiz.
Ve yarın diyorum, daha da yalın olacağız
tüm yüreklerde, tüm dudaklarda aynı ağırlığı edinen sözleri bulacağız
adıyla anılacak her şey,
ve ötekiler gülümseyip "böyle şiirleri
biz de yüzlerce yazabiliriz" diyecekler. Bizim de istediğimiz bu işte.
Çünkü şarkımız insanlardan ayrı sivrilmek için değil, kardeşim,
insanları birleştirmek içindir şarkımız.

Demek ki inanmaları için
"bağıran haklıdır" demeleri için bağırmam gerekmiyor.
Hak bizden yanadır, biliyoruz bunu
ve ne denli alçak *sesle seslensem de sana, inanacaksın* biliyorum –
alıştık alçak sesle yarenliğe: tutukluyken, toplantılarda,
yer altında çalışırken işgalde
alıştık küçük kesik sözlere, korkunun, acının üstünde,
gündüzün, saatin; gecenin korkunç dilsiz köşelerinin parolası
geleceğin ışıklarınca bir an aydınlanan zamanın kesişmeleri–
acele sözler, yaşamın kısa özeti, en önemli noktalar yalnız
bir sigara paketine yazılmış, ya da şu kadarcık bir kâğıda
ayakkabının içinde saklı, ya da ceketimizin astarında,
ölümün üstünde bir büyük köprü gibi bir küçük kâğıt.

Bunlar önemli şeyler değil, diyecekler, kuşkusuz.
Ama kardeşim sen, biliyorsun: Bu yalın sözlerden
bu yalın davranışlardan, bu yalın şarkılardan
yaşam boy atıyor, boylanıyor dünya, biz de büyüyoruz.

Pek önemli bir şey yaptım denilemez.
Sadece, sizlerin dokunduğu duvarın yanından geçtim ben de,
dokundum ona, yoldaşım,
sadece, yiğitlerimizin, kurbanlarımızın adlarını okudum
transit istasyonlarında
ben de taşıdım size takılan kelepçeleri
sizlerle acı duydum, düş gördüm
seni buldum, sen de beni yoldaşım.

Kampta Hristo Amca bir fırın kurdu.
Durup bakıyordum ne yaptığını bilen yaşlı ellerine
o yalın, bilgili, yoldaş ellere –
gittikçe yükseliyordu fırın
yükseliyordu dünya
yükseliyordu sevi
ve sıcak somundan ilk lokmayı tadınca
bu tadla birlikte içime bir şey sindirdim
yaşlı duvarcının bilgili ellerinden bir şey

karşılık beklemeyen erinç gülümseyişinden bir şey
dünyanın ekmeğini yoğuran tüm yoldaşların ellerinden bir şey
yararlı ve gerekli nesneleri yaratan insanın
o erinç güvenini.

Sonra, bir yığın şey öğrendik, ama her şeyi oturup anlatsam
hiç bitmeyecek şarkım
nasıl bitmezse sevgi, yaşam ve güneş.
Yalnız sarılmak için sana ve ağlamak için geliyorum kardeşim
uzun ayrılıktan sonra sevgilisine dönen vurgun gibi

›üşle beklemiş olduğu o yılları
›onra da anlatarak kendilerini bekleyen yılları.

Saatlerce aynı işarete baktık
yaşamlar boyu araştırdık bu işareti,
ama güvenince bir kez ona, verdik yüreğimizi ellerimizi.
Ve binlerce acılı insanın baktığı o işaret
bir şeyler ediniyor gözlerimizden, bakışmamızdan
ve büyüyor, büyüyor, büyüyor,
nasıl büyüyorsa hamur teknede, ağaç güneşte, umut yüreğimizde.
Ötekilerse, çok büyük, tutulmayan görülmeyen şeyler
bizim oldu şimdi çünkü onlarla birlikte baktık
uzun uzun, birlikte sevdik onları, bir parçamız oldular yanımızda
tuzluk gibi, çatal, tabak gibi,
ve şimdi aynı şekilde, bir yaprağa bakıyoruz yalın ve sevgiyle,
ya da bir yıldıza
oturduğumuz taşa ya da geleceğin yüksek bacalarına bakıyoruz.

Yüreğim bugün gün hatıralarında yalımlanan bir buluta benzemiyor
ne de Cennet'in ağaçları arasında masa kuran meleğe
çırparak ak kanatlarıyla yıldız kırıntılarını sakallarından eski azizlerin.

Yok böyle bir şey. Şimdi geniş, kil bir çömlektir yüreğim
kaç kez ateşlere sürülmüş
binlerce kez yemek pişirmiş yoksullar için
emekçiler, gezginler için
işçiler için ve küçük birimleri için
aç güneş için, dünya için – tüm dünya için
–işini gereği gibi yapan yoksul, islenmiş, kararmış bir çömlektir

otlar ve arada bir parça et kaynatır içinde
aç kardeşlerim altta karıştırırken ateşi
–her biri odununu katar
her biri payını bekler.

Oturmuşlar koyunlarıyla, büyükbaşlarıyla birlikte
şimdi tıpkı sizin oturduğunuz gibi çepeçevre
havadan söz ediyorlar, güneşten, yağmurdan, barıştan
her geçen gün bakanları çoğaltan işaretten
hiçbir rüzgârın söndüremediği o yıldızdan söz ediyorlar
ölüler de tablamızın çevresinde toplanıyor
paylarını bekliyor, onlar da.

Ve bir gömlek kaynıyor, şakıyarak kaynıyor.

Birkaç gündür rüzgâr kovalayıp duruyor bizi.
Çevrede her bakışta dikenli tel örgü
yüreğimizin çevresinde dikenli tel örgü
umudun çevresinde dikenli tel örgü. Havalar soğuk bu yıl.

Daha yakın. Daha yakın. Islanmış kilometreler toplanıyor
dört bir yanlarında.
Çocukları ısıtacak küçük ocaklar taşıyorlar
cebinde yıllanmış paltolarının.

Sıraya oturmuşlar, buhar tütüyor yağmurdan, uzaklıktan.
Solukları dumanıdır uzağa çok uzağa giden bir trenin. Söyleşiyorlar
ve odanın solmuş kapısı dönüşüyor kollarını kavuşturup
kulak kesilen bir anaya.

İşte bunları duyarak güçlenip doğruluyorum–
orada ben de söze karışıyorum
ateşe bir odun atarcasına–
canlanıyor ateş, ışık çoğalıyor –odun attıkça–
duvarlar kızıllaşıyor, rüzgâr çekiliyor, gıcırdıyor pencereler
hâlâ çayırda otlayan eşek sıpasını duyuyoruz dışarda
ve köpek, ölülerin ayak uçlarına oturmuş, rahat.
Güneşin doğmasını bekliyoruz.

Rüzgâr dindi. Sessizlik. Düşünceli bir saban–
tarlayı sürmek için bekliyor – odanın bir köşesinde.
Daha iyi duyuluyor çömlekte fokurdayan su.

Tahta sırada oturup bekleyenler
yoksullar, bizimkiler, güçlüler,
emekçiler, proleterler
–bir bardak şaraptır onların her sözü
bir lokma kara ekmektir
kayanın yanında bir ağaçtır
bir penceredir güneşe açılmış.

Bizim İsalarımızdır onlar, bizim Ermişlerimiz.

Kömür yüklü vagonlar gibi ağır pabuçları
ellerinde kuşkusuz davranış –
çalışmış eller, zorlu, nasırlaşmış eller
tırnakları yıpranmış, sert kılları
insanın tarihi kadar geniş baş parmak
uçurumun üzerindeki köprü gibi karışı.

Tarihin arşivinde de saklıdır parmak izleri
sadece cezaevlerinin arşivlerinde değil,
sık örülmüş demiryollarıdır parmak izleri
geleceğe uzanan. Ve benim yüreğim yoldaşım
kilden, kararmış bir çömlektir
üstüne düşeni gerektiği gibi yapan.

Şimdi çocuklarım, masal söyleyen dedeler gibi düşünüyorum
(sakın gücenmeyin bana "çocuklarım" dedim diye sizlere,
belki sadece yaşça ileriyim sizden
o kadar
ve yarın siz "çocuğum" diyeceksiniz bana, ve ben gücenmeyeceğim
çünkü var oldukça dünyada gençlik ben genç olacağım
bana "çocuğum" deyin, çocuklarım) –
böylece, şimdi düşünüyorum çocuklarım
bir sözcük arıyorum özgürlüğün boyuna denk:
ne daha uzun ne daha kısa
–fazlası yakışıksız
azı utangaçtır
amacıma gelince böbürlenmek değil
ne aşağıyım ne de üstünüm herhangi bir insandan.

Varacağız şarkımıza. İyi biliyoruz bunu. Senin görüşün nedir,
yoldaşım?
İyi, iyi.

Otlar kaynadı. Yağı az. Zararı yok.
Fazlasıyla iştahımız, yüreğimiz fazlasıyla.
Zamanıdır.

Burada kardeş bir ışık var
Burada ne sen benden üs
Burada her birimiz kendi
Burada büyük duvarın ya
bir kardeş ışık var.
Düşlerimizde bile duyarız bu akarsuyu.
Ve uyurken battaniyeden sarkıp elimiz
ıslanır bu akarsuda.

İki damla çırpsan bu sudan karabasanın yüzüne
kaçar duman olur ağaçların berisinde.
Ölümse bir yapraktan başka bir şey değildir
yükselen bir yaprağı beslemek için düşen.

Ağaç şimdi seninle göz göze şimdi yapraklarının arasında
senin kökün yolunu gösteriyor bütünüyle
sen dünya ile göz gözesin – bir şeyin yok gizleyecek.

Ellerin temiz, güneşin kalın sabunuyla yıkanmışlar
dostların masasına çıplak bırakıyorsun ellerini
güvenip bırakıyorsun ellerini yoldaşların ellerine.

Davranışları gösterişsiz, kesin onların.
Ve arkadaşının ceketinden bir saç kılı aldığında bile
takvimden bir yaprak koparır gibisindir
dünyanın dizemini hızlandıracak olan.
Dünyaya gülmesini öğretene dek
daha çok ağlayacağını bilmene karşın.

Demek ki bir çömlek. O kadar.
Kilden, kararmış bir çömlek,
kaynıyor, kaynıyor şakıyarak,
güneşin altında kaynıyor şakıyarak.

(Siyasal tutuklular toplama kampı, Kontopouli,
Lemnos adası, Aralık 1948-Şubat 1949)

BOYUN EĞMEYEN ÜLKE

I

Tünaydın sevgili ülkem, tünaydın.

Ülkemize döndük sırtımızda sürgünün boyalı kaputu
geleceğe yürümüş ağır postallarımız ayaklarımızda
sırtımızda sıkı sarılmış düşlerin büyük bohçası.
Bohçamızı bırakacak bir yer bulamıyoruz.

Yollarda duraklayıp yeni evlere bakıyoruz
sinemaların dükkânların büyük vitrinlerine
kesik damarları asfaltta akan kırmızı ışıklara
insanlara bakıyoruz gözlerinin içinde yerimizi arayarak.

Kitle coşkunluğunun yüce davranışlarından doğan
kızıl gölgeler silinmiş fabrikaların duvarlarında
süpürülmüş alanlar, balkonlar ve açılmış alkışların kâğıt paketleri
dost çapraz bayraklar
gülüşlerin sıcak simitlerinden dökülen susam.
Tüm evrenin umudu o tanığın önünde
anaların titreşen kirpiklerinin havaya çizdiği
ışıltılı çizikler de silinmiş. Anımsayın.

Geçenlerdeydi daha. Fabrikanın duvarı önünde
bir sandalyeye oturmuştu bir yaşlı kadın
ellerini kavuşturmuş, iki kat olmuş
Temmuz gecesinin ağır çuvalı altında. Anımsa, anacığım.
Bisikletine binmiş bir çocuk geziyor. Parıldıyor tekerlekler;
sağır mahalleye sevinci taşıyacak iki güneş gibi. Dur.
Çocuk çok büyüdü. Ağırbaşlı ve üzgün. Nereye?
Aynı düş boyunca birlikte yürümüştük bir zamanlar.
Silah seslerinin duyulduğu o zamanlar
umudun bükülmüş dirseğine birlikte gizlerdik başımızı. Anımsa.

Evrenin yeri nerededir gözlerimizde, sesimizde, ekmeğimizde,
uykumuzun dört köşesi içinde, üzgün parmaklarımızın
sevginin kuru kırıntılarını ufaladığı ceplerimizde?
Anımsayın kardeşlerim. Anımsayın.
Anımsayın ülkemizi.

Ülkem, sevgili ülkem
yıldızların sofrasından sonra dudakların parlıyor yağla
gözlerin parlıyor gözyaşlarıyla çocukların
ve mavi tulumunda makine yağı ve kan lekesi
şekiller, şekiller – dikkat edip seçebilseler
evrenin haritası tulumunun üzerinde.

Ülkem, tünaydın, sevgili ülkem.

II

Ülke ışıklarının içinden geçiyor.
Ülke yaz ortasında ışıklarını yakıyor sokak köşelerinde.
Ülke mis gibi kavrulmuş mısır kokuyor.
Hey ülke, sevgili ülkem benim,
lağımlarında saklı yığılmış yıldırımlarınla
bodrumlarında derin, bezdirici acıyla, yoksullukla çılgınlıkla.
Hey ülke, hey dürüst alın terinin ülkesi,
gece omzunda gezi torbası
Pazar'dan pazartesiye dönerken, saçlarında çam iğneleri
ellerinde kırmızı toprak – Boyun eğmeyen, boyun eğmeyen,
boyun eğmeyen
öfkeni saçarak doymak bilmez burun kanatları altında tüccarların
sakatların değnekleriyle merdivenler kurarak
çok yüksek bir ev için
çok yüksek bir dağ için
çok yüksek bir gök için
erişmek için güneşin tokmağına,
açmak için kapısını evrenin.

Kulak verin bu kapı gıcırtısına
gecenin tüm uzanışı içinde
girişlerdeki lambaların üstünde
teskerelilerin anahtarlarının esnediği tabelalarda.

Hey ülke, nasırlaşmış ellerinle, dengesiz.
Kulak verin bu kapı gıcırtısına.
Tulumlarını giymiş iki işçi kol kola geçiyor.
Taşıdığı kovaları yere bırakıyor gülümseyebilmek için bir kız.
Karanlığı arşınlıyor uzun bacaklarıyla telgraf direkleri.

Omuzları çökmüş insanlar dönüp toprağa bakıyor
yeri ölçercesine, mezarların uzunluğunu, gölgelerini ölçercesine
bir anahtar ararcasına evlerinin kapısı ya da yürekleri için.
Bir yangının rüzgârı şişiriyor gömleklerini.

Hey ülke, ülkem. Bir başka ülke tanıdınız mı öfkeye açlığa,
sevgiye böylesine alışkın?
Bundan fazla sevilmiş bir ülke?
Ülkem benim,
yol kavşaklarında tabelalar Almanlar için değil artık
Amerikalılar için. Ne zaman okuyacağız sokaklarımızın
adlarını kendi dilimizde?

Tüm pencereler dikkat kesilmiş yüreğinin saatine
hangi saati beklerler? Hangi saniyeyi?
Hangi gizli süreyi beklerler?

Evet bir gün gelecek sırtüstü devireceğiz acıyı.
Kulak verin bu kapı gıcırtısına. Gelin
yardım edelim ülkeye. Sancılı, maden çocuklarını doğurdu doğuracak.

Sen, bensin
sen ve ben, biziz.
Sinirlerini iyice germiş yaylar
ve daha söylenmemiş nice şarkılar var.
Kim sorumlu şarkımızın yokluğundan?
Sen ve ben ve biz.

Katranın, öfkenin, kirecin ülkesi, biz sorumluyuz.
Kulak verin kapı gıcırtısına. Gelin.

III

Alışalım öyleyse yeniden asfaltta yürümeye
alıştıralım bakışımızı eğik omuzlara varıncaya kadar
–bakan gözler üşüyor çevren dağlarından süzülen ışığa
ve varsayalım ki ceketimizin cebinde çıngırdayan
yıldız değildir de bir avuç çekirdektir.

Böylece yabancı gibi durmayacağız artık,
çok uzak bir gelecekten dönen yabancılar gibi,
ve yeter artık bu sevgi, bu bağışlama dolu gülümseme,
hayır, hayır – çok iyidir bu gülümseme, kızdırıyor sevdiklerimizi,
bizi gururluymuşuz gibi gösteriyor, değiliz oysa.
Bizim gururumuz kardeşim
sadece yarını kuracaklar içindir.

Bir er ağlıyor. Tüfeğine akıyor gözyaşları.
Bir çocuk aç. Anası susmuş – gözleri
iki açılmış yara. Her yara soruyor: Neden?

Derin yara, derin soru. Üzgün bir kadın
yüz yazmalı, ince – yüzünün kıyısında bir gülümseme
kireçlenmiş telin ucundaki lamba gibi
dar, tahta bir merdivenin üstünde. Neden?

Bir parça düşmüş gökyüzü yüksek evlerin açıklığı arasında
tıpkı öldürülmüş köpek. Ve ışıklarla donatılmış Partenon
tek başına, havada, bembeyaz, idam edilmişin
atlet fanilası gibi, kapı çivisinde asılı kalan.

Düşünmemi engelliyor acı.
Öfke üşüyor – koltukaltlarına sokuyor ellerini.
Ona gelince orada yol kavşağında dikkat kesilmiş.
Kırmızı ışık – kandan kırmızı.
Yeşil hiç yanmıyor.
Büyük kırmızı yıldızımızı anımsayın.

Gecenin yüreğinde bir haykırıştır tren.
Böğrümüzde bir bıçak. Ne taşıyoruz?
Bir top, iki top – gürültü, tanklar,
demir adımları altında eriyor yıldızlar böcekler gibi
–gürültü– neden? –
toprak kaygan –büyük çukurlar– paslanmış uçaklardan,
otomobillerden bir mezarlık,
uçsuz bucaksız mezarlık ve sessizlik. Neden? Anımsayın
– Öteye, öteye– Nereye öteye? Kalın duvarlarından öteye
ne var karanlığın?
Mezarlıktan öteye?
– Deniz var,
ve gökyüzü ve insanlar– sen ve ben ve biz.
– Ölüler adımlarımızın altında uyuyorlar.
– Sen ve ben sabahlarken onlar uyumuyor.
– Parmağınla duvarı kazıyabilir misin?
– Yüreğimiz de var, taşçı kalemimiz de.

Dudaklarını ısıran bu adam
günlerdir bir dilim ekmek ısırmadı
yıllardır bir kadın öpmedi.
Çok şey beklenir ondan.
Ölümü gırtlağından ısırabilir.

Ve yola tüküren bu adam
yıldızların kocaman açılan çiçekleri altında
ve kara tırnağıyla bulutların dişlerini kazıyan bu baca–
çok şey beklenir. Uzağı gösteren
bir parmaktır bacanın gölgesi
çok uzağı. Omega marka saati
yusyuvarlak, kesik bir kafa gibi tıpkı
gece kulüplerinin müziği üstünde 12'yi gösteriyor,
ünün izmaritleri üstünde, saat 12'yi.

Saat 12, gece yarısı. Gelip geçenler için daha çok erken.
Sadece körün akordeonu
ve kilitli kapı ve boş masa
çapraz demirler ve mahallenin güçsüz lambası
ve kaşlarının kayaları altında dünyayı düşünde görerek
seğirten bu işçi
asfaltta koca bir tabela gibi apışan işçinin gölgesi, bir güvencedir:
hiç de erken değil saat 12.

Saat 12, gece yarısı, ülkemize ayak bastık.

IV

Ülkem benim, yağmurlarla güneşle solmuş bayrağın
kurşunlarla delik deşik bayrağın
uğuldayan yazın zorba güneşi altında çırpınıyor bayrağın
fazla sulfatadan uğuldayan kulaklar gibi uğulduyor yaz.
Duvarların kurşun yaraları içinde duruyor.
Geceler boyu saralı yıldızlar köpürüyor balkonlarının üzerinde.

Yangınla kapkara olmuş Avrupa'nın tahta haçı.
Kemik pazarlığı yapar bu kararmış haçın önünde tüccarlar.
Yeter, kesiverin dilini artık o ellerinizi yalayan ateşin.

Güneşi boğazlayan kimdir bilmez misiniz?
Gecenin kuyruğuna tenekeleri bağlayan kimdir
akarsuyun kollarını kavuşturan kimdir
buğdayın tekerlerini durduran kimdir? – Bilmez misiniz?
Güllerin bile ateşi var – yoklayın yürek atışlarını
Yoksun olduğunuz ekmeğe sorun
Sakatın arabasına sorun
Sokak basamaklarında belkemiğini kıran gölgeye sorun
Karanlık geçitteki çocuğun gözlerine sorun
Annenin dizlerinde donmuş ellerine sorun
Döşeğini kirleten kötürüm aşka sorun.

Yunanistan yüzükoyun, kalın gecenin içinde uyuyor
ısıtarak bıçağını karnının altında. Ona sorun.

Gecenin içinde öksürüyor ülke.
Düzenli aralıklarla duyuluyor hafif öksürük.
Zor soluğu duyuluyor.
Boyun eğmeyen, boyun eğmeyen, boyun eğmeyen.

Ve ay, işçinin geniş göğsüne yapışmış doktorun kulaklığı gibi
buz gibi yapışmış ülkemin üstüne.
Tanımlamaya inanmayın. Dikkat edin.

Ülke sağlam. Ülke boyun eğmiyor.
Yalnız dişleri sıkılmış.
Yalnız sinirleri gerilmiş öfkeden.
Şuna da dikkat.
Kolları sıvalı kadınlar açık havada koca somunları yoğuruyordu–
tüfek sesleri duyulur duyulmaz
baktılar evlerinden öteye, dağlardan öteye
ellerini önlüklerine sildiler
ve şenliğe doğru koştular nişan alarak ölümün göğsüne.

Eşiklerin önünde bırakıldı hamur tekneleri.
Analar, tekneler sizi bekliyor yoğurmak için
barış ekmeğini. Kulak verin kapı gıcırtısına
Kulak verin güneşin tekerlerinin gıcırtısına.

Ölülerin arasında koca un çuvallarını taşıyoruz.

V

Kök kalır. Yanmış haç yaprak fırlatır.
Geniş gökyüzü. Geniş yürek. Hiçbir şey eksik değil.

Yeniden hazırlamalıyız bayrağımızı,
çünkü şenliklerimiz daha bitmedi, kardeşlerim –
en iyi şenliklerimiz yarınların şenlikleridir
ve en iyi bayrak kanımızla boyanmış olandır.

Haydi öyleyse, yüreğini her şeye karşı hazır tut.
Bu yolda kaçak yok.
Bu yolda ölen yok.

Bu yaşamda her birimizin belli bir yeri var
numaralı, numaralı evet
büyük, uzaklardan seçilen bir kırmızı numara
yük vagonları gibi bir trenin.
Ve bir gün gidince bizler adımıza tutulacak yerlerimiz
sürdürecek işini tarihin içinde
kömür ve buğday ve meyve taşıyarak
taş ve demir taşıyarak kentler kurmak için
yüce şarkılarını taşıyarak gençliğe zafer borularının.
Bu yolda ölen yok.

çiçekçilerin kollarındaki damarlar gibi şi[illegible]
Hâlâ susarak yürümekte insanlar
çiğneyerek kuşkuyu, öfkeyi, sıkıntıyı,
ama apaçık görüyorum, toprağın hamuru kaldırıyor onları
derinden, derinden ve uyumla
uyumuş işçinin göğsünde
muskanın sicimi nasıl kalkıyorsa.

Boyun eğmeyen ülke, boyun eğmeyen.
Kanayan kan çoktur topraklarında.
Sessizliğinin altında uykusuz ölüler çok.
Hey, tarihin solumasıyla camları buğulanan ülke,
yoksul analar camlarını siliyor avuçlarıyla
güneşin caddesini tırmanan çiçek açmış ağaçların geçidini görmek için
bir küçük kızı, kendi küçük kızlarını –boynunda
yeni ütülenmiş bir ışıktan yaka–
görmek için, seyrederken o geleceği, barışla kol kola.

Susmanın ve dinamitin ülkesi, koltuğunun altında
küçük bir çıkını mutluluğun,
apaçık görüyorum gözlerinin içinde:

Bu yolda ölen yok.
Hiçbir ölün ölmedi.

VI

Gelip geçen nöbetçiler çok oldu buralarda. Gelip geçen bayraklar çok.
Yabancılar çok – izleri
derin yaralar bıraktı toprağımızda. Her gece
nöbetçiler çıldırıyor yüce duruluğuyla sonsuzun
koparıp düğmelerini boşluğu taşlıyorlar. Gün, ağarırken
yorgun argın, gözleri çapaklı, uzak anlaşılmaz donanmalarla toz içinde
yıldızların tırnakları yanaklarını tırmalamış
gece kara eteğini kaldırıp
"Olimpus Dias" sütunları üzerine büyük abdestini yaparken*
geçici bir sonun dindirici serinliğinde

nöbetçiler kışlaya dönüyor
bir tutam yabanıl saçlarını sindirmiş ıslaklık
parkalar açılmış, postalların bağları açık
açık saçık konuşmalar demir kapının önünde
gözlerinin içine bakıyorlar nöbetçi subayın
ve tek başlarına geçiyorlar uyumak için disiplin odasına
geceden gündüzden kurtulmak üzere
insanların sevgisinden kurtulmak üzere
gömülerek, gömülerek, gömülerek
uykunun sorumsuz bataklığına.

* *Olimpus Dias:* Atina'nın göbeğindeki antik sütunlar.

Parmaklıkların dışında, kuru ağaçta
geceliği asılmış ayın
bağdaş kurmuş bir fabrika bacası
battaniyelerini atıyor üstlerinden işçi mahalleri.

Ülkem, senin değil bu nöbetçiler. Sorumluluğu
göğsünde haç gibi bastıran, ülkem, boyun eğmeden
hep anında varırsın yüreğimize
bulutların büyük çanları altında,
katlanarak,
parmaklarının ucunda çınlar
geçen yüzyılların uğultusu. Dün gece
yeniden gördüm gözlerinde çatallaşan yıldırımı
yollarında yıldızların el ilanlarını yeniden gördüm
ve gece yarısının duvarlarını tırmanan emekçilerin gölgesini gördüm.

Dikkat. Dikkat. Geriye dönmez zaman. Anımsayın.
Kapınızın dışında duymaz mısınız her gece geleceğin havlamasını?

Anımsayın günlerimizin üzerine gerilmiş o ışığı
halkın çıplak elleriyle dört köşesinden tuttuğu o ışığı. Anımsayın.

VII

Bu canlar yorgun. Kurtlar ve yıllar
iyi iş görüyorlar burada.
Yolda bir olay olursa, bu canlar iki büklüm olup
böğürlerini kapatırlar dirsekleriyle
yeni açılan yolda kalan o eski evler gibi
hani tramvayın her geçişinde titrerler temellerinden
şangırdar tozlu camlar, gıcırdar merdivenler
inler döşemeler tavanlar
ve eski büfenin içinde itişir bardaklar
yağmur altında yürürken dirsekleriyle itişen erler gibi.

Sonra sessizlik kararmış cibinlikti büyük yatağa oturur
sigaralarla delinmiş bir battaniyeye sarınarak
ağır sessizlik, yaşlı sessizlik, dişleri dökülmüş, savunmasız
bir tehlike geçmiş de yenisini beklermiş gibi.

Tek başlarına kalmış insanlar geceyi seyrediyorlar odalarında
gaz ocağında dünkü yemeklerini ısıtıyorlar
pencereyi açıyor, gökyüzüne bakmıyorlar.
Pencereye yapışmış gece
toz, örümcek ağı ve ölü sinek dolu eski bir çerçeveli resim gibi –
sandık odasına atılmış eski bir resim.

Eşiğe oturmuş ıslık çalıyor bunlar
ruhlarının büyük sessizliğinden ürküp ıslık çalıyorlar
gözdağı veren ya da sessizliğin içinde diz çöken ölülerden ürküyorlar
ürküyor ve ıslık çalıyorlar
ve bir üst yoldan geçen tramvayın sesini duyup
hep, evreninin son gece yarısının son tramvayı sanıyorlar.

Bu yıllar zor, ülkem benim.
Tüm kapılara kurşunlar saplanmış.
Her adımda gölgesi bir açık ilmiğin.
Doğruluğu görmeliyiz kardeşim.

Hangi çakılı kaldırsan altında bir yığın küçük ölümler bulacaksın –
ve onlar el sıkışırken
ellerin arasında sıkışır soğuk
gözlerini yumarlarken
gözlerin berisine sokulur gece
ve gözlerini açarken
bakışları soluk soluğadır bulutların uçurumunda.

Pencerelerinin altında uluyor yaralı bir ışık.
Gölgelerinin berisinde sevgi daha güçlü uluyor.
Yağmurun altında bir yana dönüp yatmış umut
örtmüş üstünü bir abayla.

Ekmekten yoksun kalınca, kardeşim – korku

pabuçlarının iki gölgesiyle döşemede kapkara bir harita çizerken
toprakta kapkara bir harita, geceden dökülen mürekkeple
savaşlarda dökülen kanlarla – duyunca, kardeşim,
evrenin çıplak alanında yalnızlığın havlayan köpeğini
aya dayanmış bir merdivenin önünde – o zaman
anlam verebiliyorsun, kardeşim.

Özür dilemeliyiz onlardan.
Gemiler ışıklarını söndürdü uyumak için.
Sular kara, kapkara sular evlerin etrafında.
Ölüm. Ölüler. Ölüler. Ölmediler.
Barış. Barış – ölüler. Öldürdüler onları.

Ölüler ölmedi – çiğ bir düşünce asılmış almlarına,
geminin burnunda ıslak bir demir,
kızıl güneş doğuşu parıldıyor demirde. Barış. Barış.
Demiri çektiler.
Deniz dibinin sessizliği demirin üzerinde.
Çekilecek demirin sessizliği.
Çekilmiş demirin sessizliği.

Barış. Barış. Barış.

VIII

Yüzler, gecenin kazanı altında yığılmış taşkömürü,
yüzleri soymuş yorgunluğun tırnakları
karanlık parke taşlarında son otobüsü beklerlerken
soruları olmayan yüzler, kimi diş ağrısından bir mendil sarmış
kimi aşkın ürperişini taşır
kimi alnında susmanın sargısını
tek gözlü yüzler ya da tam kör, var olmayan yüzler
isteğin kezzabıyla aşınmış bunlar
bunlar cüzzamla, frengiyle ve uykusuzlukla
ötekiler günahla ve günahın suçsuzluğuyla
ötekiler günahla ve günahın pişmanlığıyla. Neden geç kaldı otobüs?
ister misin hiç geçmesin? İster misin kalalım burada
varsayımın taşı altında? Neden geç kaldı. Tanrım.

Dişler arasında bir boşlukla, uçurumun bakışıyla yüzler –
yanağın biri ışıkta korkunun içinde öteki,
– Hiç gördünüz mü iki gözün bir gülümseyişi çektiğini
iki köpek bir kemiği nasıl çekiştirirse? Neden geç kaldı otobüs?
İster misin hiç geçmesin? İster misin kalalım burada
varsayımın taşı altında? Neden geç kaldı. Tanrım.

Dişler arasında bir boşlukla, uçurumun bakışıyla yüzler –
yanağın biri ışıkta korkunun içinde öteki,
– Hiç gördünüz mü iki gözün bir gülümseyişi çektiğini
iki köpek bir kemiği nasıl çekiştirirse? Neden geç kaldı otobüs?

Ölümün önünde bir boğuk haykırışla bu yüz
öpüşün acısıyla soyulmuş bu dişler dudaksız
bu yüzlere yıldırım çarpmış, çırpınışın
gerçekleşmeyen birleşmenin coşkusuyla.
Hiçbir şey istemiyorum, diyordu. Hiçbir şey istemiyorum
iyiyim. –Gecenin ortasında bu yüz,
Işıldaklar havaya astı onu, doğal yerine,
alçıdan ya da kükürtten bir kof maske gibi –Gerçekten, ne ister
bütünden daha azını istemeyen bir yüz? Ötekisi
yıldızların böcekler üzerinde koşuşmalarıdır
yalnızca kaşınmak ve yakarmak istemesidir. Neden geç kaldı otobüs –

önünde durmuş olmasın barikatın
vurularak saklı makineli tüfek yuvalarınca gecenin?
tunçtan iki nöbetçi elleriyle kaldırarak
atmış olmasınlar onu çöplüğün çukuruna? Bu yüz
düşünüyor, buğday değirmen taşında nasıl düşünürse
değirmen taşı dönerken,
ekmek olmayı düşünüyor, insanların
onu yiyeceklerini ve yaşayacaklarını
düşünüyor yok oluncaya kadar, ölümünü yok etmek için,
var olmak için düşüncesiz, ölümsüz.

Bir dizi naftalin yontu vardı şuradaki belediye parkında
Eridiler yağmurda. Yenilerini yaptılar.
Onlar da eridiler yağmurla. Yollar yontusuz kaldı.

Oysa yürekler ağır binlerce mermer yontuyla

kurulması gereken ama şu ana dek kurulmayan yontularla.
Kavurucu sıcaklardan, kıtlıktan, sellerden söz ederdi burçlar
–günümüzde böyle konuşan
yalancı çıkmaz.
Ve betondan ve demirden bir yüz
yarının içinde taş kesilmiş kaşların haykırışlarıyla
durmuş tekerlek gibi
fabrika kapısı gibi
alkışlamaya davranacak kapkara baca ağzı gibi
çok çekmiş ve tatlı, bahara açılan yoksul evin penceresi gibi.

Sözünü ettiğimiz kişi, yakarmıyor, kaşınacak elleri de yok
– yanlış anlaşıldı
–tarihi böyle küçük yanlışlıklar yapar– neden geç kaldı,
neden geç kaldı.

Elleri dağda kaldı
kar korudu onları bir süre
ve sonra yazla sular ovaya akarken–
Ama yazın hiç kimse anımsamıyor
burada olmayanların yerini sevgi alıyor.

Hiç kimse anımsamıyor. İşte otobüs.
Gecenin içinde sokulup yığıldılar, yolun dönemecinde
bir patlamayı bekleyerek.

Ülkem, biliyorsun: Yarın anımsayacaklar.

IX

Ülkemizi ülkenin içinde aramalıyız –
örümcek gibi gökyüzüne tutunan bu iskelelerin ardında
göz erimini kaplayan bu darağaçlarının ardında
kendi evimizi bulmalıyız.

Işığı doğrulayan o güçlü elleri bulmalıyız
bize bağlı köpek gibi kapımızda hep beklemiş ışığı
yarının damarlarından koca taşları taşımış olan sözleri bulmalıyız
içinde güvenç yıldızının yıkandığı
arı suyun alnını bulmalıyız.
Anımsayın.

Her sabah Gorki'nin anası yüreğinin tepsisinde
biraz ekmek, bir fincan çay getirirdi. Öğleleri
yeni örülen bahçe duvarının berisinde otururduk
kireç ve mutluluk kokan serin gölgede
bölüşmek için tek sigaramızı
umudumuzu göz eriminin dört bucağına bölüştürmek için.
Anımsayın. Sıvalara bulanmış duvarcı
başına dört düğümlü bir mendil geçirmişti.

Bu düğümlerde gene göz erimiyle
andımızın bağlı olduğunu görürdük.

Yabanıl teri buharlaştıkça
denizde yol alan gemi yelkeni gibi şişerdi mendil.

Sigaramızı tüttürürdük
kurulan evrenin koca taşlarına oturmuş.

Anımsayın öyleyse ülkemizin yüce düşlerini
sorumluluğun içine sıkışarak özgürlüğe tırmanan yüzleri
yataklarının içine sıkışarak denize akan akarsular gibi yüzler.
Evlerimizi bulmalıyız.
Yerin bir karış altında ölülerimizin yüreği atıyor
havada ölülerimizin yürek atışı.
Evlerini dürüst kurmalıyız.

X

Bu yeri tanımıyoruz – görüntüsü boşluktur ölü yaz içinde,
görüntüdür öğlenin madensi durgunluğunda otomobiller
ağaçlar, uykunun evleri ve kapalı camcı dükkânları.

Kim gelip yerleşecek koca bir KİRALIKTIR asan boşluğa:
içini gösteren bu camdan yaza
adımlar duyulmuyor havanın yokluğunda
geleceğin pencerelerinden düşen boş çuvalları gibi eski duyguların
ve yolların köşebaşlarında kendilerini öldürenler
sağ elleri tam bir köşe biçiminde şakaklarında
askerce selamlar gibi
korkunç, parıldayan, patlamayan tabancalar ellerinde
ve korku gün ortasında ayak parmaklarının ucunda
duvar diplerinde sürünür
ve çürüme kahve masalarına kurulmuş
ve alanın direğine asılmış işbirlikçinin gölgesi.
Işık bir kendini öldürme kararıdır.
Gene de derdik ki gelecek karabasan değildir öğle uykusunda
ışık dizisiyle karnını ve göğsünü ezerken –hayır, hayır–
panjurları kapalı sıkıntılı bir odada
ışın demetinin mermerleşmiş merdiveninde toz taneleri –hayır–
sıcaklıktan ölülerin başları ağarırken – hayır
Hayır, hayır.
Bir güvenceye bassın ayak
duyulsun adım

bir-iki, bir-iki,
ölümün arkasından,
bir-iki,
kovalayarak ölümü,
bir-iki, bir-iki,
yaşama, yaşama doğru
yaşamın adımları
sayısız, sayısız,
bir-iki,
hizaya gel,
marş,
bir-iki, bir-iki,
bir-iki.
Yeniden kurmalıyız evlerimizi.
Ülkemizi kurmalıyız.
Elimizde ölülerimizin temelleri var
ve yeni yüreklerimiz.
Bir-iki.
Bir-iki.
Bir-iki.

XI

Sizlere sevgiden söz etmek istiyorum. Kimse inanmıyor sevgiye oysa.
Konuşabilmek için sevgimi nereye saklayacağımı bilemiyorum.
Gecenin dış kapısı önünde durup gözlerinize bakıyorum
tüm ışıklarımı yakarak
tüm bayraklarımı açarak
bir Sovyet limanında bir gemi gibi. Görmüyorsunuz beni.
Işıklarımı söndürmeliyim öyleyse
katlamalıyım bayrakları.
Sonra birlikte yakacağız ışıklarımızı
birlikte açacağız bayraklarımızı.
Uzun sürdü bu düşmanlık. Gel sık elimi.
Avucumla dokunuyorum yarana, işte bu da benimki. Barış.
Ülkenin üzerinde bir ay duruyor
işsizin masasında terk edilmiş
kurumuş köpüklü tıraş fırçası gibi. Tıraş olacak zamanı bulamıyoruz.
Bulamıyoruz uyuyacak zamanı. Sadece yorgunluk
ve öfke, öfkeyle yıkabilirsin yorgunluğu
sıkabilirsin sağlamca ayakkabı bağlarını
gümbürdeyen geniş adımlarla dünyada yürümek için. Sık elimi.

Gecenin içinde tek başına olamaz hiç kimse
gezemez soğukta, gölgelerin havlamalarında
bütün otobüsler son durakta durmuşken
sadece eczane lambaları aydınlatırken ülkeyi
sokakların ve numaraların korkusu çevresinde
ve alanda uyuklayan şoförleriyle birkaç taksi bekleşirken
olası bir sinir krizi ya da birinin ölümü için.

Tek başına olmak istemiyor hiç kimse
yağma ederken rüzgâr korkunun geçitlerini
esrarkeşler yüzüstü düşüp haykırırken kaldırımlarda
sımsıkı kapalı panjurları altında sevginin.

Limanda yığılmış sandıklar, bütün
savaşların ölülerinden oluşan bir tabut dağıdır. Barış. Barış.
Vinçlerse kaçınılmaz darağaçlarıdır;
ayın kuru kafası orta direkte boğulmuş
ve geminin köpeği bir insan çenesini kemirmekte tek başına
karanlıkta olmak istemiyor hiç kimse. Yakın ışıkları
Genel şarteli çekin. Hiç kimse.
Herkes yollarda, bir şeyler arıyor iç ve dış merdivenlerde
parmaklığın çevresinde, tel örgülerin içinde
kelepçelerini arıyorlar
donmuş parmaklarla gece duvarlarının yüce yanlarını yokluyor herkes
şarteli bulmak için. Yakın ışıkları.
Işıldasın insanların umudu. Bekliyor herkes.
Herkesin beklediğini biliyoruz biz.
Hiçbir zaman tek başımıza değiliz. Onlar bunu bilmiyor.
Sen at ilk adımı. Buluşacaksınız, Barış.
Barış. Barış. Borular çalsın
genel seferberliğini başakların, güllerin, çalsın!
Hiç kimse tek başına olamaz. Ver elini, kardeşim.

XII

Binlerce çocuk uçurtmasıyla dolan ülke
anaların binbir yaralı dirsekleriyle
tren istasyonunda sevgi bir aşağı bir yukarı gezinir
dudaklarını ısırarak, sinema afişlerine bakarak
gözlerin içinde bir kibrit arayarak sigarasını yakacak
gecenin bütün köşelerinde Aya-Yani'nin ateşlerini yakacak
yakmak için kâğıtlarımızı, giysilerimizi
elleri ve sonsuzun öpüşleri arasında çıplak kalsın diye insanlar.

Ülkem, güllerin yangını camlarında kor dökerken
ve işçiler kararsız evlerine girmeden eğleşirken
öpüşten ve sonsuzdan bize düşen payı
yıldızların bağındaki payımızı unutamayız.
Bir gölge tuğla duvarı geçiyor
ve denizciler duraksıyor bir an genelevin basamaklarında
– (bir şey eksik bu dünyada)
ve gece, elini yakalıyor paralarını sayan pezevengin – (bir şey eksik)
ve sessizlik, horozu kaldıran eli yakalıyor –dur, dur–
(bir şey eksik bu dünyada).
Mor gölge büyüyor, büyüyor
koca gölge boş sımsıkı kapalı fabrika gibi
ve bekçisi sandalyesinde çoktan ölmüş, damladan
ve duyarsın ağır ağır damladığını yıldızların
çarklardan, dingillerden nasıl damlarsa kalın yağ
– (bir şey eksik). Ve insanlar böylesine bölünmüş
görevle korku arasında
yalnızlıkla sevgi arasında

öfkeyle acı arasında – böylesine bölünmüş.
Bir şey eksik bu dünyada. Bir şey eksik.

Hangi çevrende biter bu çelişki?
Hangi bahçede dinlenmekte dinginlik?
–hayır, yıldızlarının öldürülmüş cesetlerinde taht kuran değil,
o dinginlik ki
onunla ve seninle anlaşarak
öz sularıyla doyarak
yadsınmayan bir gülümsemeyle, vermemekte kurban.
Ah, parçalanan kuşağımız, öylesine dilsiz, çökmüş ve kızgın
kara güneşin altında parçalarını dikmekte şimdi
geleceğin giysilerini dikmekte.

Bu tel örgülerde çevren her gün dizlerini çizer
gözlerini çizer kuşağımız ve hâlâ
dayanıyor bu kuşak, alçalan çanlarla
bekliyor her an, güneşin en küçük davranışında ipleri çekmek için.

Ülke, ülke, tel örgüler yüreğine saplanmış
hurma ağaçları mermerlere
koruluk eski yıkıntıların gölgesine batmış
–veremli çocuklarıyla kadınlar geliyor buraya
temiz hava salık verdiği için doktor – daha sonra gaz lambası yanacak
ve ilk ölümdür fıstıkçının arabasının gölgesi.
Ülke ışıklarını yakmakta, titreşiyor ışıklar
Likavitos tepesine dek, bir açın dişleri gibi gıcırdıyor ışıklar
genç çiftler tozlu ağaçların altına sokuluyor
ve Theseon'un üzerinde donunu indiriyor ay.

Hey ülke, kulaklarımızı zımparalarken kızgın haziran rüzgârı
ve çılgınlık yollara düşerken baş açık – ekmek azken
umut, kapıların ardında saklanırken umut
o zaman, yolların balgamla, izmarit ve prezervatiflerle dolar
– Kesin tel örtüyü. Bir genç kız
hâlâ tökezliyor düşünde, koluna tutunuyor yazın
bir ağustosböceği yüreğiyle oynuyor. Şakıyamıyor
– (Bir şey eksik bu dünyada) –
rasathanenin dibinde bir Yahudi ağlamakta
bir öğrenci ateşini yolmakta sorular sorarak, yakarak parmaklarını
– (bir şey eksik)
gömleğine sarılmış yüreğini sunuyor bize bir ölü
bir tutuklu parmaklıklara tutunarak dünyaya gülümsüyor.
Sevgiyle seslenmek istiyorum sizlere.

Gecenin içinde ağırdır bulutlar
ıssız bir iskelede yığılmış
geminin ıslak ipleri gibi. Nerede gemiler?
Ya insanlar nerede? Neredeler?

Işıktan bir kılıç gibi geceyi yaran o yolu anımsayın.
Anımsayın sabahın gül kulağından doğan pusu
dudaklarımızın yanı başında nasıl duyduğumuzu.
Uyurken bile, yanağımızda
özgürlüğün kızgın soluğunu duyduğumuzu anımsayın.

XIII

Günbatımının borazanları çatının üzerinde.
O insanlar ki yürek atışlarının yollarında yürürler başları eğik
onlar ki tökezlenip düşerler fundalıkların, dikenlerin üzerine,
dünyaya bakarlar kat kat ölümün arkasından
ve bir an gelir yürekleri kocaman bir çivi gibi toprağa mıhlar onları.

Dünyanın böğründe bir yaradır güneş.
Damarlar en yalın düşünceden bile daha az
karmaşık görünümde. Onlara da güvenmeyin.
O ise gecenin içinde koşmakta – peşi sıra
havlayan bir it gibi kendi gölgesi.

Biri ruhunu yokluyor,
parmaklarını sürüyor yarasına
kibriti sürtercesine bir mumu yakmak için. Hangi mumu?
Benzemeyin ona.

Ötekine gelince, gözlüklerini takmış iki elinde tuttuğu
bir kuru kafayı inceliyor dikkatle
sanki ellerinin arasında okul yerküresi. Neyi görecek?
Pencerenin önünde bir ağaç sırtını çeviriyor ona
–çiçek açmış bir ağaç.

O, aşınmış tırnaklarıyla bir yıldız iskeletini çıkartıyor
gömülü olduğu yerden.
Haykırıp duruyor binlerce yıldız. Duymuyor bile.
Bir dağ geniş ayak tabanıyla göz erimine basıyor. Görmüyor.
Benzemeyin onlara. Onlara benzemeyin.

Sıradan bir bulut iyimserliğini süpürüyor yaylaların.
Gölgede durulanıyor kadınların elleri.

Yılın içinde geziyor bir taş gemiyle o
Işık kör, her ruhun ucunda
ölüm, diyor. Sessizliği nasıl söylemeli ve neden? diyor.

Eğmiş başını ceketinin yakasını ısırıyor.
O ise, yüzüstü düşmüş toprağı ısırıyor. Onlara benzemeyin.

Bu adam her şeyden korktu. Üşümekte ruhu.
Dizlerinden kesilmiş ruhu. Kara harmaniye sarıyor gösterişle
göğsüne gökteki ayı asıyor –bağımsızlığın ve soyutlamanın prensi–
ve ormanın içine dalıp kayboluyor, "kahrolsun
bir yana bağlananlar" diye haykırarak.

Artık onu kimse taşlamıyor. Kara harmaninin içinde, ona ilişmediler
ölüleri tabutlarda nasıl tedirgin etmiyorlarsa öyle.
Erinç değil. Ona benzemeyin.
Güneş yorgun ekmeksiz bir günden sonra
desteklemiyor umudumuzu. Ne olacak? Ne yapacağız?
Onlara benzemeyin. Onlara benzemeyin.

Ayak diretiyor ışıkla yeni boyanmış bir yüz
ülke de ayak diretiyor ışıklarla donanmış geleceğiyle.

Elimizde hâlâ ölülerimizin ve yüreklerimizin temelleri var.

Geçmişin rengine boyanmış duvarlar dayanamıyor.
Nerede öteki renkler?
Nereye gitti yazın bayrakları?
Nasıl oldu bu? Biz diyorduk ki
bahara girmek için
yalnızca kapıyı itmek kalmıştı. Ve bak, daha çiçek
açmadan ağaçların boyunlarını büküyor rüzgâr
zamanın dizlerini büküyor
ateşin süngülerini büküyor. Nasıl oldu bu?
Yakandan çekiyor rüzgâr. Bükemiyor seni.

Biz ki yengilerin bayrakları altında tanışmıştık
yeniden buluşuyoruz gecenin içinde. Yeniden tanışıyoruz.
Bayrakların o bildik ışığı aydınlatıyor yüzlerimizi.

Biz ki bu düşte karşılaşmıştık ayrılamayız.

Sesi duyuyoruz, zamanın kolunda tüyler diken diken olurken. Dayanın.
Bükemez seni rüzgâr. Bu yüz ayak diretiyor.
Ülke ayak diretiyor. Işık ayak diretiyor.

Boşverin ayrı düşürenlere bizi
sizi birleştiren bunca şey dururken.

Kapımıza yaklaşınca rüzgâr
güçlenmekte yürek atışı. Ayak diretiyoruz.
O, bir adımda geçiyor karanlığın tümünü.

XIV

Yeşerip dallanıyor düşünde ülke.
Dikenler gündoğuşunun ayaklarını kanatıyor.
Bir tarlada patates köklerini karıştırıyor bir köpek.
Isırılmış bir ekmek, dudak boyası belli.

Bitmez yarıda kalan. Yeniden başlar.
Sabahın içinde gecenin izlerini arıyoruz. Bir çocuk öksürüyor.

Geldi artık kalkmanın saati. Bunca yıl tıkılıp kalmış çuvalına.
Saatidir. Süpürgeleriyle gelip geçti çöpçüler.
Süpürdüler bile güneşin yarısını. Saatidir.

Tersine dönmüş bir tosbağa ne arar yolun ortasında?
Ezebilir otomobiller. Kalkmanın zamanıdır.
Sırtı yerdeyken yürüyemez hiç kimse.
Ve bekleme ki biri gelip kaldıracak seni. Zamanıdır.

Hey, ipek ve saydam gün –kimler gördü onu? –
kadın çorabı gibi havada asılı güneşin tahta yumurtasında,
ve orada, yüzyılımızın köşesinde, sessiz bir örücüdür ruhumuz
dikkatli, dikkatli, acı çekmiş
sakın başka iplik kaçmasın diye – sessiz örücüsü dünyanın
kapatmak için bu açığı, bu korkuyu – dikkat, dikkat,
dikkat artık kapasın panjurlarını
yuvarlansın bir çocuk otların üzerinde
ormanda dört nala koşsun bir at
bir ana gülsün, gülsün – dikkat,
sevincin dönemecinde pusudalar.

Trafik memurları – dörtyola dikkat.
Tüm ağzınla öp beni – dikkat, sevgi,
öpüşün geçitinde bir tüfek nişan almış kardeşimize.
Tahta merdiveni tırmanmakta uyuyan eller.

İki kapalı kamyon geçti.
Bir fırında iş tutmuş şimdi gösterilerin eski borazancısı.

Un azaldıkça insanların boyu da azalmakta
Taa uzakta dağların sessizliği duruyor kat kat.
Öfkeli yeşillik tırnaklarıyla kayaya tırmanıyor.
Ve orada sessizliğin dış surlarında tırnaklarını
bilemekte taştan iki aslan. Oyalanmamalıyız.

İlgisizliği üzerinde yapraklar sallanıyor orta sınıfın
koltuğunda bir inmeli gibi. Taşların serin olduğunu
unuttular güneş doğarken. Unuttular, hiç kimsenin
ekmeksiz, susuz, sevgisiz beklemeyeceğini.

Koltuğunda deniz kıyısı bir kız geçiyor. Bak.
Köşeyi dönünce gökyüzüne varacağız. Neden geç kalıyoruz?
Sen kardeşim, korkunun ceplerine sokup saklarsın ellerini
gölgenin parmaklıkları berisine sokup saklarsan başını
tüm pencerelere parmaklıklar yerleştirilir o zaman.

Birimiz bile almasa yerini
bir yıl geç kalabilir dünya. Kapıların önünde
oksijenin çizilmiş kökleri kımıldar.

Tükrüğüne asılmış bir örümcek
iniyor, iniyor. Gözlerini
kilitliyor insanlar
haykırışlarını *kilitliyor.*

Her şeyimizi aldılar elimizden. Ne bekliyoruz?
Ülkenin belkemiği gıcırdıyor bugünün ağırlığı altında.

iniyor örümcek, iniyor. Duymamazlıktan geliyorlar
bir halka kapanırken, öteye bakıyorlar.
Deliğine sokulan bir karıncaya bakıyorlar.
Her kapanan halka ayağına bağlanıyor, kardeşim.

Ama omzunda büyük bir merdivenle geçen adam,
o duyuyor işte.
Kapanan halkayı kırılan halkayı duyuyor
duymayan seni, duyacak olan seni de duyuyor.

Dünyanın penceresiz arka duvarına büyük merdiveni dayayan o
göz eriminin doğru yönüne doğru pencereleri açmak için
merdivene tırmanan o
merdivenin üzerinde gökyüzünün içinde bütün gücüyle asılan o
yengiyle ölümün arasında havada
tüm dünyanın onurunda
dişlerinde bir karanfil, o duyuyor
bir gün sizlerin de kaçınılmaz olarak duyacaklarınızı.

Ve ülke gölgesinin içinde gülümsüyor.

XV

Hey ülke, sırtında boyalı gerilla gocuğu
güneşin altında koşuyorsun. Geceleri metroda
küçük çocuklar düş görüyor koca reklamları altında şifalı hamamların
lokanta kokuları dişlerini sıkmayı öğretiyor daha şimdiden
ışıklı vitrinlerin önünde aylakça eğleniyor yaşam –

yaşamımız yoksul, sırtında Çarşamba'nın aşınmış eteği
dükkânlar kapanır ve sokak başlarında eğleşirken sessizlik
omuzlarına çekerek binbir delikli şalını
duyarak başının üzerinde kof vuruşlarını ayın
oynasın diye eski, tutsak, yaralı ayı,
yoksul yaşamımız, varsıl yaşamımız, sevdiğimiz yaşam,
sıkarak yumruklarını ölüme karşı
bu mutsuz ve açlık getiren yüzyıllarda.

Kocaman bir hızar gibi uğulduyor gece.
Evsizlere eşya hazırlıyor.
Yıldız kırpıkları kayıyor havada.
İkiye bölünmüş simit, kardeşim, doyurmuyor bizi –
tüm dünya için bir düş doyuruyor.

Ülke iyidir. Mahalle sinemalarında
çocuklar çekirdek kemirir. Sağlamdır dişleri,
bilenmiştir açlık ve acıyla. Gülüyor yaşlı kadınlar.
Onlar güldükçe dünya yolundadır demektir. Güçlü elini
sevgilisinin göğsüne sokarken işçi, o,
sert koltukaltlarında geleceğin terini kokluyor.

Ülke iyidir, kardeşim. Çok şeyden yoksunuz,
her şeyden yoksunuz. Bir kale kuruyoruz
eksiklerimizle, elimizde olanlarla, olmayanlarla
hiçbir zaman elimize geçmeyecek olanlarla,
ülkemizi korumak için,
dünyayı korumak için, bir kale.

Hey ülke, damağında hep mavinin tadı,
çizgiler erirken acelenin içinde
ve boğarken göz erimini kırık üçgenlerle sıcaklık
gürültünün, sessizliğin yarıklarında hep mavi hep mavi kalır.
Görüyoruz bunu tezgâhtan bir an başımızı kaldırınca
sonra, daha doğru hesaplamamız da bundandır
alacaklı olduğumuz maviyi de işleme sokuyoruz.

Mavinin kımıltısına uyduruyor elini boyacı
yapı işçisi de öyle yapıyor, şakıyan çocuk da,
ve mutfakta çocuklarının yamalı iç çamaşırını ütüleyen ana da öyle
başka bir ah daha var –çalışmanın ve yoksulluğun dışında,
başka bir ah –ekmeğin acısı dışında–
dağların ötesinden bakan başka bir acı
yüzünü pencere camına dayayıp mavilik
kımıltısız gözlerle içimize, içimize dek baktığı zaman.

Bu gözlerde yankılanır uzak yengi haykırışları,
ve o zaman besleyebilir güneşi en güçsüz el bile.

Alınlarını gölgelerinden doğrultup insanlar
kavuşuyorlar birbirlerine, dirsek dirseğe,
düşler çepçevre uzatıyorlar ellerini ekmeğin üzerine
tıpkı donan insanların ateşe uzatmaları gibi ellerini
ve emekçiler, yalın ve sağlam, yürüyorlar kendi tansıkları içinde.

Ötede, tarlalar. Başaklar omuz omuza – dostlar.

Dostuz biz. Yaslan omzuma. Bak–
dirseklerini dürtüyor ağaçlar, gözleriyle uzakları gösteriyorlar–
bir bulut el arabasını sürüyor çiçek dolu
soluk soluğa güvercin varmak üzere bize.

Her gece uykusuzluğumuz önünde sonsuz geriliyor samanyolu
ölümsüzlüğün koca panosu. Dostuz biz.
Gülümsüyor kardeşliğimizle ülke.

Ülkem, güvenebilirsin hâlâ çocuklarına.
Gözlerini yumdu bir yoldaş
ışığı doğrulamak için kendi içinde
ama daha çoktu içinde ışık
gözlerini açtı yeniden – gülümsedi
ve ona doğru doğrulmuşken tam on iki tüfek
düşmemek için mutluluğuna güneşin
sarıldı özgürlüğün çiçek açmış o ilk dalına.

Gülümseyişinde parıldıyor ülkemiz
– Ülkemiz, dünyanın ülkesi.

XVI

Sevgili ülkem, başlarını sokacak bir damları yok bu insanların
ekmekleri, şarapları hiç yok. Kaç kez vuruştular, yara aldılar kaç kez,
kaç kez öldüler. Hiç ölmediler. Ölümden ölüme,

darağacından darağacına –işte gene– el ele, konuşmadan,
kararlılığın içinde eğik alınlarının halkası,
yürek yüreğe – konuşmadan,
savunmak için evreni – konuşmadan.

Başka hiçbir şey. Tıraşsız, yabanıl yüzlerinde
tek bir gülümseme otluyor
ateşe verilmiş bir köyünde Yunanistan'ın, küçük,
ak bir koyun nasıl otluyorsa, yapayalnız.
Sert bir yüz, kendi gücünden sıkılmış
–hiç kimse sezemiyor gizlediği ışığı.

İşçinin sıkılıp yumruk olan eli gibi bu yüz,
–avucunda dünyanın nişan yüzüğünü ısıtıyor bu yumruk. Durmayın.
Sorumluluğunu sırtına yükleniyor biri
sırtlar gibi çocuklara dağıtılacak bir çuval portakalı.

Karanlığın içinde öteki sallamakta iki koca beceriksiz elini
kürek çekmekte, sanki ağır küreklerini çekmekte
hiçbir yükün ağırlığını duymayan mavnanın,
varmak üzere güneşin iskelesine.

Öteki, inci gibi dişlerini gösteriyor zamanımızın acısı üzerinden
bulutların üzerinde karlı sıradağlar gibi tıpkı.

Öteki, gecenin yokuşunu tırmanıyor, taşıyarak sırtında
ayın kerestesini ve acımızı.

Ülkemizin çocukları bunlar.

Ve mahallenin kunduracısı küçük dükkânında
bir çift ayakkabı yapıyor, yeni, uykusundan saatler çalarak
geleceğin çocukları için taş gibi bir postal
ve un zamkıyla duvara yapışmış dörtgen ışık
bir penceredir başaklara bakan.

Yaz öğleleri el arabasının içinde uyuyan dondurmacı
tarihin tere bulanmış bir sayfasını saklıyor
gömleğinin içinde,
ve zamanın ensesini sıkıyor
koltuğunun altında.

Ülkem, çocuklarındır bunlar.

Bombalanmış ülke, binlerce kez bombalanmış,
yıkılmış evler, yıkılmış yürekler,
kararmış kirişler,
ateş ve duman. Tümü gitti, ülke,
öldürülenlerin ülkesi,
kurbanların ülkesi
ve yiğitlerin,
barınaksız ülke –.

Öteki, tek başına oturmuş, direniyor
öldürülmüş yoldaşının yıkanmamış karavanasını andıran ayın altında
tek başına kavrulan eşiğe oturmuş bekliyor bu kaçak
görevine bağlı bekliyor
insanlarla buluşmak için verdiği söze bağlı.

Sevgili ülke, çocuğundur bu.

Ve her akşam, ülkem, bir tatlılık yaslanır ruhuna
karalara bürünmüş bir ana nasıl yaslanırsa köprünün parmaklıklarına
bakarak sularda koşuşan bulutlara
ince uzun bulutlar taşların arasından geçerken dikkatle
savaş alanında ölüler arasında sıhhiyecilerin taşıdığı sedyeler gibi –
ağlamayan bir türküyü düşünde gören ağlamaklı bir tatlılık.

Ben de dostlarım, ülkemiz için
bir türkü görüyorum düşümde.

Bir türkü ki, evsizlere çatı olsun
açlara ekmek gibi olsun
tutuklulara özgürlük gibi
hakkı yenmişlere hak–

Bir türkü ki, kurulmuş sofra gibi
bırakabilirsiniz üzerine
ekmeğinizi, bardağınızı,
yumruğunuzu,
dirseklerinizi,
alınlarınızı,

umutlarınızı,
insanlık inancınızı,
bırakabilirsiniz
bir testi soğuk suyu
ve beş kırmızı karanfili –

Türkülerin anası türküyü
sevinci, güveni,
ülkemizin çocuğu olacak türküyü
ülkemizi koltuğundan tutacak türküyü.

İşte tarih, dostlarım
bir yığın demir kirişlerin üstüne oturmuş bekliyor
sosyalizmin halk evleri için ayrılmış
yığınlarca çimentonun yanı başında.

Bir türkü ki dostlar, mutluluğun kuruluşuna yardımcı olsun
bir türkü ki daha dürüst, daha güzel,
daha güzel kılsın tüm dünyayı,
bir türkü, dünyayı özgür kılacak bir türkü.

XVII

Ülke, ülke, tunçtan bir uğultu seslerin üzerinde.
Seslerin tümü bir tek ses: Ekmek, ekmek.

Piyango satıcıları, simitçiler, hallaçlar, bileyciler,
postane kapısında birikmiş kalabalık
–bir posta pulu, bekleyenlere göndermek için yüreğimizi.
Ağzı açılmış garajlar, benzin istasyonları
tuğla işçileri, sıvacılar, duvarcılar, damarlarda çalışanlar
geniş çıplak ayaklar, toprak parmaklar, tunç pazular
–bir tek ses: ekmek.

Gecenin içinde hâlâ sıcak duvarlar güneşin yalımıyla
koltukaltları terliyor dağların
bir deli geçiyor ötesinden gece yarısının
elinde fener diye ruhunu tutuyor,
ışıltısı asılanların çırpınan gölgelerini çiziyor duvarlara –
açtılar –güneş doğuyor– ekmek.

Havada şişiyor sesler, kavuşuyorlar bir yerde,
ülkenin üstünde iki koca bulut
iki koca ciğer çıplak
soluğun törenini göstererek
–yaşayalım, yaşayalım.

Sebze pazarında gebe kadınlar
şişkin karınları üzerinde dünkü bebeleri,
–bir tutam pazı, bir tutam pazı.
Körlerin kemanları ve akordeonları,

kasaplarla kemik pazarlığı yapıyor yaşlı kadınlar
–Tanrı adına, çocuklarımız –
ve köpekler dalaşıyor, yalıyorlar kanları.
Havayı nasıl çeviriverdiler. Bir çiçek saksısı
olabilirdi bu bombalar – Daha neler olabilirdi.

Koca bir ışık parçası eriyor insanların acısı dışında
ölmüş bekârın kapısına bırakılmış bir parça buz gibi
toplayın bu ışığı – Toplayın.

Yalnızlığın soğuğundan buğulanmış gözlükleriyle yazıcılar
–hiçbir şey seçemiyorlar,
kaşlarda yanlış anlamanın vurgusu, hor görülmüşler
hor görüyorlar, direnerek
çengele asılmış yüzülmüş bir öküz gibi görüyorlar güneşi
ve her biri çanakları için bir pay istiyor
itişerek, küfürleşerek, tükürerek,
–yaşayalım.– Nasıl yaşayacaksınız?

Bakanlık koridorlarında kuyruklar,
öncelik istiyorlar, aldatmacalarla, rüşvet vererek –ön sırayı istiyorlar–
Yazıhaneler kalabalık – masaların cilasında
işsizlerin sarı, uzun yüzleri,
mürekkep hokkası çıplak çene–
yangın külleriyle madalyalarını parlatıyor Bakanlar–
karşı damda yumruğunu dayamış güneş
ve yakınıyor insan kuyruğu –yerini bırakmasın kimse.–
Nasıl yaşayacaksınız?

İşçi sendikalarının merdivenlerinde
–kocaman bir ses: ekmek, ekmek. Ve üst katın
camlarından bakıyor patronlar
– ne bağırıyorlar?
– ekmek, ekmek.
Sesler, küfürler, kanlar kavuşuyor – tek bir ses:
temizleyelim kanları.

Mutsuzluğun derisinden yapılmış köseleleri çiviliyor kunduracılar,
gömlekçiler, kömürcüler, lağımcılar,
kuru dikenlerle yumrulaşmış tarlalar gibi tıraşsız yüzleri –
yaralı bir güvercin geçiyor apartmanın yanından, çapraz –düşecek–

Oksijene yeni vergiler,
yurt dışından yeni darağaçları için yeni bir öneri.
Bu sesi bastıramazsın: ekmek–
ve güneş bir ekmektir.

İskelelerin üzerinde dört köşe omuzlar
güneşin ve terin cilaladığı omuzlar,
buraya güvenle oturabilir tarih –
bir yapı kuruyorlar – gürültüyle çakıl boşaltıyor kamyonlar
suyu, çimentoyu, demiri yukarlara çıkarıyor vinçler
yükseklere, yükseklere, doksanıncı kata,
yükseklere –biri zamanın ön yüzünü sıvıyor
– güneş, ekmek.

Ülke, ekmeğimiz, güneşimiz –
yeniden paylaştıralım güneşi insanlara.
Güneş hepimiz için bir ekmektir.

XVIII

Ülke bağırıyor gecenin içinde,
ağır duvarlı kof gece –
öte yanda duyulmuyor vuruşlar.
Gebe bulutların ötesinde yıldızların türküsü.
Topraklar da gece. Yürürken dikkat et.
Ötelerde ıslak dağlar. Pencereyi açıyor rüzgâr.
Işıklar sönüyor. Bir el titredi.
İki büklüm, kalakaldı. Bilemiyoruz ölüp ölmediğini.

Kinin kazma vuruşlarıyla sıvalar, kırık tuğlalar düşüyor.
Gözleri yakıyor yıkılan evlerin tozu.
– Görecek ne var?
Damın biri çıkmış çene kemiği gibi bir yana sarkıyor.
Yere düşmüş biri, kulağı toprağa yapışmış
uzaklarda dört nala koşanları dinliyor. Bir otomobil geçiyor üzerinden.

Emekçilerle taşan kamyonlar
tramvaylar ters çevrilmiş
pencerelerden fırlatılmış altın kaplamalı mobilyalar
sokağın ortasında bir kanepeye oturmuş yüzü boyalı bir kadın
– sigarasını yakıyor
ayak ayak üstünde –gülüyor– erler tükürüyor geçiyorlar
duraksayan yok – o gülüyor
gülüşü bir örümcek gibi dolanıyor yıldırıma.

Üzerinde sadece bir don koşuyor bu adam
– koruyamadı onu yağ siperi.
Bir haykırış bir balta gibi kesiyor zamanın başını
ve kan, kan–
giysilerinde kanın parmak izleri – nereye gidiyorsun?

Kömür madenlerinde alarm,
bir balta vuruşuyla kesince dünün kayışını dokumacılar
birden koflaşıyor haykırış,
grevcilerin hunileri –
Bir an için insan öfkesinin iki yumruğunda sıkılı ay
sendikaların bayrakları ve dövizleri
ve çılgınlığın dağınık saçlarıyla kızgınlık.

Erlerin postalları altında ezilmiş başaklar.
Yıldırım düşüyor – sırtüstü ölü, elleri ayakları açılmış
küsmüş gökyüzüne,
çeşitli duruşlarda ölüler – Yaşamımızı geri verin.

Kadınlar bohçalarıyla yağmurda koşuşmakta –
birinin elinde bir saksı
öteki öldürülen çocuğunu taşıyor,
nişan yüzüğünü leğenin yanında unuttu biri –nasıl dönsün geriye?–
omzundan tutunuyor yangının.
– Çocuklarımız, çocuklarımız.

Günebakanlarla dolu çit kapanıyor şimdi ışıklar sönercesine
bir pencere düşüyor sanki sessiz düşün içinde.
–Bir kibrit çak görmek için ellerini.
Ellerin kesilmiş ağaçtır.
–Anımsayın bizi, anımsayın bizi.

Sen uzaklaştıkça daha yakında duyuluyor tüfek sesleri
gökyüzünün çinkosu gümbürdüyor.
– Burada değil miydi köprü? Neredeydi?
Yoksa yolumuzu mu şaşırdık?
Hangi yoldan varılır yaşama?
Nereden? Söyleyin – uzak mı?
– İlerleyin.
Uzak, uzak, uzak –

Bir yıldırım. Buradan. Hayır, uzak değil.
Bir motosikletli –indi– haber getirmiş olacak.
Tek bir sözcük söylemedi. Söylediyse de duyulmadı
top sesleri içinde. Gene gitti.
Çamurun içinde kırık tekerler, konserveler, bavullar.

Uçaklar başımızın üstünde.
Işıldaklar tarıyor. Öte yanda
bir çağlayan vardı – iki koca değneğiyle dayandı
ve gecenin içinde kayboldu seke seke. Uzakta bir an ay göründü
evrenden kopmuş bir sütun gibi.

Ne yana gidelim? Ne yana?
Atlar, toplar ve arabalar ırmağa.
Ölülerle pıhtılaşıyor su. Geçebilirsin. Köprüyü.
Buradan. Buradan. Terk etmiyorlar nöbetlerini.
Çark ediyor akıntı. Kulak verin. Bizim marşımız
Bir bayrak. Burada. İlerleyin. Yüce omuzlar,
ışıltının derisine sıkışmış şişkin dalgalar gibi kaslar.
Adımlar daha uygun olsun. Hizada.
Buradan. İşte yol. İşte marş,
ileri, ileri. İşte ülkemiz. Güneş doğuyor.
Duvarlarda kuruyor gecenin kanı,
insanlar acının tepesine çıkmış sallıyor ruhlarının bayrağını.
Adalet düşleriyle doldu hava. Marş,
ileri, ileri. Başka bir şey yok artık,
sadece insanlar: insanlar,
tek güneş ölümün karşısında.
İleri, ileri. Hey, ülke
boyun eğmeyen, boyun eğmeyen, boyun eğmeyen.

XIX

Günaydın, sevgili ülke. Günaydın.

Bulutlu dünyada bir yeşil yaprak
ve bir tane daha
ve bir tane daha
binlerce yaprak kesişiyor gölgeyle
açların düşlerini aydınlatarak
parmaklıkların önünde yaşamı alkışlayarak
İleri. İleri.
Islak saçlarıyla ilkbahar
çıplak ayakları çamur içinde
öldürülenlerin arasından yol açıyor
iki eliyle aralıyor yağmuru
dünyanın gündoğusuna iki geniş panjur açarmışçasına.
İleri, ileri, ileri.
Savaşçıların gözünde bütün ağaçlar yeşilleniyor şimdi.
İleri. Yaşamın adımları çok sayılmayacak kadar.
Bir-iki, bir-iki, bir-iki.
Hey, boyun eğmeyen ülke,
büyük anların gizli buluşmalarına her zaman tam zamanında gelirsin
tarihin o ağırbaşlı köşebaşına
halkların içtikleri ant için el sıkıştıkları yere – tam zamanında.

Ülkemiz buradadır.
Her yerde ülkemiz.
Parçalanmış yüzler
kemirilmiş gülümseme
–geceleri ayakta gördük onları
yıkık eşiklerin önünde
yüzyılları ezberliyorlardı. Seslerinde soluk alıyordu ülkemiz.

Bir genç kız yapayalnız mahalle pastanesinde
sessiz, mendilini ısırıyor
utandırmaktan çekinerek açlığıyla insanları.
Mendilinde katlanmış ülkemiz duruyor.

Makine dairesinin duvarı dışında işçiler toprağa oturmuş
dizlerinde mavi dikdörtgen çizgili mendilleri
–öğle yemeği yiyorlar.
Eğilmiş işçiler, gözlerini eğmişler
uzaklara bakmak için. Bu çizgili mendilde parıldıyor
ülkemizin bütün mahalleleri bütün düşleri.

Çalışma bakanlığının önünde grevciler.
Ekmek. Ekmek. Sesleri duvarı itiyor–
genişliyor ülkemiz.
Omonya alanında halk toplanmış.
Barış. Barış. Marşlar. İleri.

Kollardan bir orman. Kollardan bir donanma.
Yükseklerde ülkemizin bayrağı – yükseklerde.
Denizaltı gibi yükseliyor ışığın içinde ülke.
Güneş parıldıyor omuzlarında.
Kimse ölmez buralarda.
Ülkemizi şakıyın. Şakıyın.
Hep tam zamanında o. Hep tam zamanında bizler. Şakıyın.
Burada. Burada. Burada.

Yoksul komşu kadınlar bulutları kesiyorlar
büyük makaslarla dünya gülüşünün izinde. Marş yaklaşıyor.
Ağlayacak zamanları kalmadı artık.
Ölülerimizin de ölecek zamanları yok–
boy çukurlarında yerlerini alıyorlar
yaralarını düşleriyle acele sarıp. Burada. Burada. Burada.
Kopuk bacağını dalgalandırıyor biri,
biri yarasının siper deliğinden ateş ediyor–
öteki –yok kolu, bacağı–
dişleriyle güneşin krikosundan tutunuyor. Burada.

Ülkemizi şakıyın. Şakıyın daha
bu baharda, bu yazda–
Bu yaz berk, bu yaz güzel
gezinirken dokuma tezgâhlarının, fabrikaların önünde
güneşin bildirilerini dağıtarak. Bir marangoz gibi
elinde bir büyük tahta metre tutuyor bu yaz
umudun tırnağıyla kesin çizilmiş santimler
ölçmek için boylarını büyüyen çocukların
yürekten yüreğe daralan uzaklığı ölçmek için.
Biliyoruz –ekmeğin berisinde binbir ışığın yürek atışı–
bizi bekliyorlar.
Biliyoruz –ekmekten önce ışık yok. Şakıyın.
Burada. Burada. Burada.

XX

Günaydın, sevgili ülkem. Günaydın.
Ülkemiz buradadır. Her yanda ülkemiz.

Günün güzel yüzü, güçlü. Parıltıdan bir honi.
Merhaba.
Bir şarkı. Yapı işçileri. Dinle. Işığa
asılı duran iskele – yükseklerde, yükseklerde. Ne haber güneş amca?

Bir işçi yıkanmış tulumuyla. Dünyanın doğuya bakan
yanına yeni basılmış bir afiş yapıştırıyor. Merhaba arkadaş.

Bir işsiz – elini sıkmış dizinin üzerinde.
Eli yeni bir kazma.
Dört köşe bir çene kararlılığın yumruğuna dayanmış.

Gözlerde yaş kalmadı.
Gözlerde başka duvar kalmadı. Merhaba.
Düşlerimiz ülkemizdir.
Ülkemiz dünyadır.
Hey, ülke, hiç evimiz kalmadı.
İşte evimiz.
Kuşağımızda ışıktan bir anahtar. Merhaba.

Yarının kenar mahallelerinden yükselmekte küme küme ışık.
Dalga dalga dalgalanıyor halkların bayrakları.

Göz eriminin treni mavidir – yeni boyanmış.
Uluslararası yolculuk. Düdük sesi. Güvercin sürüsü.
Her pencerede bizimkiler. Merhaba kardeşler. Merhaba.

Yeni ayakkabılarını giyen o küçük Çinli çocuğu öpün benim için,
ışığın içinde ayakkabılarına bakıyor –yürümüyor–
ilk kez bir vapura binmiş gibi sanki – hareketi bekliyor
uzun bir yolculuk için – dünyanın büyüdüğünü biliyor.
Her gün büyüyor dünya. Merhaba, küçük sarı kardeşim benim.

Öpün benim yerime geniş büyük ağızlı o Kenyalı delikanlıyı,
–kimse bilmiyor onun gibi gülümsemeyi–
yüzü madenden – parıldıyor dişleri
uzak bir mutluluğun badanalı mahallesi gibi. Mutluluk onu seçti
o da dürüstlüğü nasıl seçtiyse. Merhaba, arkadaş.

Bahara giriyor bir zenci –duraksıyor bakışları, ışığı deniyor–
bahara giriyor, pazardan aldıklarını taşıyıp
    büyük bir eve girercesine. Kimse yok evde.
Piyanonun önünde hafiften tuşlara vuruyor ayakta
kalın dudaklı parmaklarıyla
Bir halk türküsünü heceliyor. Korkma. Söyle türkünü.
Senindir bu ışık, bu ışık bizimdir. Merhaba, kara kardeşimiz.

Işık yurdumuzdur. Sen ve ben değildir.
Biziz.
Biz ve ülkemiz.
Biz ve dünya.

Bir çocuk çakısıyla ağacın kabuğunu kazıyor
sevgilisinin adını değil –geleceğin baş harflerini kazıyor.
Bir tutuklu duvara tırnağıyla
yarınki gülüşümüzün yüzünü kazıyor.

Kardeşimizin yalın – göğüslerinde kılları
barut yaktı – geriye kaçamazlar.
Top seslerinin her duyuluşunda gözkapakları da gümbürdüyor
hakkı yenenlerin düşlerini barındıran çinko çatılar gibi.
Her soluk alışlarında genişliyor evren.
Her soluk alışlarında göz erimine değiyor yanları.
Ve analar çalışırken işyerlerinde
onurun kendisi kalıyor çocuk beşiklerini
sallamak için yoksul evlerinde.

Hey, ülke, ülke
boyun eğmeyen, boyun eğmeyen, boyun eğmeyen.
Burada artık kimse uyumuyor,
burada artık kimse ölmüyor.

Boş hamur teknelerinin önünde bekliyor analar
yoğurmak için barışın hamurunu, ve ötede
büyük bir gürültü duyuluyor
ışıkta gecenin son dörtgeni de yıkılırken.

Ülkemiz buradadır. Her yanda ülkemiz.
Bu yanda bayraklarımız. Bu yanda.
Marş duyuluyor – İleri. Merhaba. Merhaba.

Ülkemiz durmuyor. Devam ediyor ülkemiz.
Güneşten başka noktası yok ülkemizin.

Günaydın, Ülke, günaydın.
Günaydın, Evren.

Atina, Ağustos 1952-Şubat 1953

AYIŞIĞI SONATI

Türkçesi: Özdemir İnce

(1956 Ulusal Şiir Ödülü)

(Bir ilkyaz gecesi. Eski bir evin geniş bir odası. Karalar giyinmiş yaşlı bir kadın bir genç adamla konuşuyor. Işığı yakmamışlar, iki pencereden, benzersiz bir ayışığı doluyor içeri. Karalar giyinmiş kadının dinsel eğilimli iki-üç şiir derlemesi yayımlamış olduğunu söylemeyi unuttum size. Evet karalar giyinmiş kadın genç adamla konuşuyor:)

Bırak ben de geleyim seninle. Ne kadar da güzel ay
bu akşam! İyidir ay, iyidir, – kimse görmeyecek
nasıl da ağarmış olduğunu saçlarımın. Ay
altın rengine dönüştürecek gene. Sen de anlayamayacaksın.
Bırak ben de geleyim seninle.

Ay çıkınca, büyür evdeki gölgeler,
görünmez eller açar perdeleri,
piyanonun tozlarına unutulmuş sözcükler yazar
solgun bir parmak – duymak istemem onları. Ne olur sus.

Bırak ben de geleyim seninle,
biraz daha uzağa, fabrikanın duvarlarına kadar,
o beton, o göksel, o ayışığıyla badanalanmış,
öylesine kayıtsız, öylesine maddeden uzak,
öylesine gerçek ve neredeyse soyut kentin
göründüğü o köşebaşına kadar,
istersen inanabilirsin yaşadığına, yaşamadığına hatta,
istersen hiç yaşamadım diye düşün, inanma istersen
zamana ve yıkımlarına.
Bırak ben de geleyim seninle.

Tepeye tırmanırız, otururuz bir tahta sıraya,
ilkyaz melteminin serinlediği bu saatte
havalarda uçtuğumuzu bile düşleyebiliriz
kaç kez çünkü, tıpkı şu anki gibi, giysimin hışırtısını
vuruşu saymışımdır iki güçlü kanadın
ve bu uçuşun uğultusuna bir bırakınca kendini insan
sıkıştığını hisseder boğazının, böğürlerinin, etinin,
yüksekliğin o güçlü sinirlerinin kıskacında
gök mavisinin kaslarına sıkışmış gibisindir
ne önemi var gidiyor ya da dönüyor olmanın
ne önemi var varsın ağarmış olsun saçlarım
(bu değil benim üzüntüm, değil bu, üzüntüm
yüreğimin de aynı ölçüde ağarmamasından).
Bırak ben de geleyim seninle.

Biliyorum, biliyorum, herkes tek başınadır aşkta
şan-şöhrette de ölümde de tek başınadır.
Biliyorum. Geçtim o yoldan. Deney ne işe yarar.
Bırak ben de geleyim seninle.

Perili bir ev oldu bu ev, itiyor beni–
eskidi demek istiyorum yani aslında, tutmuyor çivileri,
boşluğa atılır gibi düşüyor çerçeveler,
sıvalar sessizce dökülüyor
düşmesi gibi bir ölü şapkasının karanlık sofaya,
düşmesi gibi dizlerinden tarazlanmış yün eldivenin
ya da düşmesi gibi ayışığının döşemesi parçalanmış eski koltuğa.

Bir zamanlar o da gençti, yeniydi, –söz etmiyorum
o kuşkuyla baktığın fotoğraftan–
şu koltuktan söz ediyorum, nasıl da rahat; saatlerce oturabilirsin
ve düşler kurabilirsin düşleyebildiğin kadar
–ince kumlu bir plaj, kumları ıslak, pırıl pırıl ayışığında,
benim her ay köşedeki boyacıya götürdüğüm
kunduralarımdan daha parlak,
ya da ufukta yiten bir balıkçı teknesinin yelkenini düşleyebilirsin,
kendi soluğuyla beşik gibi sallanan,
köşelerinden katlanmış mendil gibi üçgen bir yelken,
ne içine bir şey koyabilirsin saklamak için
ne de çıkarıp sallayabilirsin ayrılıklarda. Her zaman bir mendil
saplantım olmuştur benim,
hayır, içine bir şeyler koymak için değil, hayır,
ne çiçek tohumları, ne de tanyerinin tarlalarından
toplanmış papatyalar,
ne dört köşesinden düğümleyip komşu yapıdaki
işçiler gibi giymek şapka niyetine,
ne de silmek için gözlerimi, –iyi görür gözlerim
ve hiç gözlük takmadım. Basit bir tutkunluk işte, şu mendiller.
Oyalansın diye parmaklarım, şimdi katlıyorum onları
dörde, sekize, on altıya. Bir anı geliyor aklıma:
ölçüyü de böyle sayardım işte, gittiğim sıralar, konservatuarda,
mavi önlük, beyaz yaka, sarı saç belikleri – 8, 16, 32, 64,
ışıklar içinde pembe tomurcuklarla kaplı bir sırdaş
bir şeftali fidanıyla el ele tutuşmuş

(bağışla böyle konuşmamı, kötü bir huy işte) –
32, 64 –; büyük umutlar bağlamıştı
annem-babam müzik yeteneğime.
Sana şu koltuktan söz ediyordum sahi–
karnı deşilmiş –paslı yayları, samanları çıkmış meydana–
komşu marangoza götürmeyi de düşündüm bir ara
ama nerede o zaman, nerede o para, o heves –ve
neyi onartmak ilkin? –
bir örtü örtmeyi de düşündüm üzerine, – ama korktum ak örtüden
böyle bir ayışığında. İnsanlar oturmuştu
bu koltukta bir zamanlar, büyük düşler görmüşlerdi, senin gibi tıpkı,
tıpkı benim gibi,
oysa şimdi toprak altında dinleniyorlar tedirgin olmaksızın
ne aydan ne yağmurdan.
Bırak ben de geleyim seninle.

Aziz Nikola'nın mermer merdivenlerinin başında dururuz biraz,
sonra istersen inersin sen, ben de geriden izlerim seni
sol yanımda ceketinin rastgele dokunuşlarını duyarak
bir de mahalle pencerelerinin ender kare ışıklarını
ve ayın beyaz sisini, benzeyen gümüş renkli kuğuların
upuzun alayına–
bu tür konuşmalardan korkmam ben, çünkü sık sık başıma gelir
böyle ilkyaz akşamları bana görünen Tanrı'yla konuşmak
sisle ve benzersiz ayışığının görkemiyle taçlı Tanrı'yla,
sayısız delikanlı kurban ettim ona, senden çok daha yakışıklıydılar

ve beyazlığında ayışığının, içinde ak yalımın,
beyaz ve erişilmez, buharlaşarak kendim,
erkeklerin obur bakışlarıyla, gençlerin çekingen
coşkusuyla kuşatılmış,
tansıklı gövdelerle, güneşin kararttığı gövdelerle sarılmış,
kuşatılmış, yüzmeyle, kürekle, arena ve stadyum oyunlarıyla
bitkin kollar ve bacaklarla (ki görmezlikten geliyordum onları),
alınlar, dudaklar, boyunlar, dizler, parmaklar ve gözlerle,
göğüsler, kollar ve kalçalarla (ki gerçekten görmüyordum onları),
–bilirsin, kimi zaman, hayran olunca unutur hayran olduğu nesneyi
insan, yetinir salt hayranlığıyla, –
Tanrım, yıldızlarca sayısız bakışlar, reddedilmiş yıldızların utkusuyla
nasıl da yükselmiştim
çünkü böyle içten ve dıştan kuşatılmış durumda
başka bir seçenek yoktu benim için çıkmaktan ya da inmekten başka.
– Hayır, bu yetmez bana.
Bırak ben de geleyim seninle.

Biliyorum, çok geç. Bırak geleyim.
Yalnızdım nice yıllar, geceler, günler, mor öğleler boyunca,
boyun eğmeyendim, tek başımaydım, lekesizdim,
evlilik yatağımda bile lekesiz ve yalnız,
Tanrı'nın dizlerinde görkemli dizeler yazarken,
öyle dizeler ki, kuşkun olmasın, kusursuz bir mermere
kazılı kalacaklar
benden sonra, senden sonra, çok daha sonraya. Yetmez bu da!
Bırak ben de geleyim seninle.

Dayanamayacağım artık bu eve.
Taşıyamayacağım artık sırtımda onu.
Hep dikkatli olmak gerek, dikkatli olmak,
duvarı büyük dolapla payandalamak,
dolabı oymalı antika masayla,
masayı, sandalyelerle,
sandalyeleri ellerle desteklemek,
bel vermiş kirişi de omuzlamak.
Ya piyano, kapalı kara bir tabut gibi tıpkı. Yürek ister açmaya.
Hep dikkatli olmak, dikkatli olmak, hiçbir şey düşmesin,
kendin düşmeyesin diye. Dayanamıyorum artık.
Bırak ben de geleyim seninle.

Bu ev, tüm ölülerine karşın, ölmek niyetinde değil.
Direniyor ölüleriyle birlikte yaşamakta
ölüleriyle besleniyor
kendi ölümünün gerçekliğiyle besleniyor
köhne yataklara köhne raflara diziyor ölüleri.
Bırak ben de geleyim seninle.

Akşamın sisinde istediğim kadar sessizce yürüyeyim bu evde
ister yalınayak ister terlikle
bir şey gıcırdıyor mutlaka – bir pencere camı ya da bir ayna kırılıyor,
ayak sesleri duyuluyor, – benimkiler değil, başka.
Sokakta hiç kuşkusuz duyulmaz bunlar, dışarda,–
derler ki pişmanlık acısı tahta ayakkabılar giyermiş,–
kendine ister bu aynada bak ister bir başkasında
yüzünün daha belirsiz, paramparça olduğunu ayrımsarsın

tozların ve çatlakların ardında
oysa yüzünün saflığını ve temizliğini korumak tek amacındı hayatta.
Bardağın ağzı parlıyor ayışığında
yuvarlak bir ustura gibi tıpkı –nasıl yaklaştırayım dudaklarıma?
Çok susadım doğru, ama nasıl yaparım?– Anlıyorsun ya?
Severim hiç bıkmadım benzetmeler yapmaktan, –
bu kaldı eskiden kala kala
var olduğumu da zaten budur kanıtlayan.
Bırak ben de geleyim seninle.

Kimi zaman, akşamın alacakaranlığında, sanki bir
ayı oynatıcı geçer pencerelerin önünden ağır ve yaşlı ayısıyla,
bir ayı, tüyleri dikenlerle çalılarla kaplı
geçer bir toz bulutu kaldırarak sokakta
günbatımını tütsüleyen yalnız bir bulut
ve çocuklar yemek için evlerine dönmüştür, çıkmazlar dışarı artık
duvarın öte tarafında tanısalar da ayının ayak seslerini–
ve ayı, yorgun, yalnızlığın bilgeliği içinde, yürür bilmeksizin
nereye niçin gittiğini–
ağırlaşmıştır, oynayamaz artık üzerinde arka ayaklarının
giyemez artık küçük dantel şapkasını eğlendirmek için çocukları,
zor beğenirleri ve aylakları
tek isteğidir yatıp uzanmak yere
karnını çiğnemelerine göz yumup son oyununu oynamak,
göstermek böylece korkunç vazgeçme gücünü,
boyun eğmezliğini başkalarının çıkarlarına, burnundaki halkaya,
isteklerine boğazının,

acıya ve yaşama boyun eğmezliğini
belli bir uzlaşma halinde ölümle – yavaş bir ölüm olacak –
sürekliliğinin, tutsaklığının üzerindeki bilinç ve eylemle
yükselen yaşam bilinciyle ölüme göstermek son baş eğmezliğini.

Ama kim sürdürebilir böyle bir oyunu sonuna kadar?
Ve bir kez daha toparlanıp yoluna koyulur ayı
boyun eğerek yularına, halkalarına, dişlerine
gülümseyerek yırtık dudaklarıyla kuşku tanımayan çocukların
attığı maden kuruşlara
(elbette güzeller kuşku nedir bilmediklerine göre)
ve teşekkür ederek. Çünkü bir tek şey tekrarlayabilir
kocamış ayılar: sağolun, sağolun.
Bırak ben de geleyim seninle.

Bu ev boğuyor beni. Özellikle mutfak
denizin dibi gibi tıpkı. Benzersiz balıkların
kocaman yuvarlak gözleri gibi parlıyor asılı tencereler,
denizanaları gibi ağır ağır kımıldıyor tabaklar,
saçlarıma takılıyor yosunlar, deniz kabukları
–temizlemek olanaksız onları,
ve tekrar deniz yüzüne çıkmak,
sessizce kayıyor elimden tepsi, yığılıp kalıyorum orada
ve yükseldiğini görüyorum soluğumun hava kabarcıklarının,
vakit geçirmeye çalışıyorum onlara bakarak
ve kıyıdan bu kabarcıkları gören birinin
neler düşüneceğini düşünüyorum;

birinin boğulduğunu mu yoksa derinlere indiğini mi bir dalgıcın?

Gerçekte, bu boğulandan çok daha derinlerde, kaç kez,
mercanlar, inciler buldum, definelerini batık gemilerin,
beklenmedik buluşması dünün, bugünün, yarının,
sanki sonsuzluğun doğrulanması,
bir soluk alma ya da bir ölümsüzlük gülümseyişi dedikleri şey,
bir mutluluk, bir esrime, coşkunluk hatta,
mercanlar, inciler, safirler;
ama bilmem ki nasıl armağan etmeli –hayır, ne olursa olsun
armağan edeceğim onları;
kim kabul eder bilmiyorum bunları – ne önemi var
armağan ederim ben.
Bırak ben de geleyim seninle.

Bir dakika, ceketimi alayım,
hava nasıl da değişken, en iyisi gerekli önlemi almak.
Akşamları nemli oluyor, öyle gelmiyor mu sana,
sahi soğuğu daha da bilemiyor mu ay?
Dur gömleğini ilikleyeyim – ne kadar da güçlü göğsün var,
–Nasıl da parlak ay,– koltuk, ne diyordum – fincanı
masadan aldığım zaman
bir sessizlik oyuğu bırakıyor masada, avucumla kapatıyorum hemen
görmemek için içini, –aldığım yere koyuyorum fincanı;
ve ay, evrenin kafatasında bir delik – bakma ona,
insanı çeken manyetik bir güç var – bakma, hayır,

beni dinleyin siz – içine düşersiniz yoksa. Bu baş dönmesi
görkemli, hafif – düşeceksiniz –
mermer bir kuyudur ay,
gölgeler titrer içinde, suskun kanatlar, gizemli sesler
– duymuyor musunuz?

Derin, çok derin, düşüş,
derin, çok derin, yükseliş,
açık kanatlı göksel ve ağır yontu,
derin, çok derin, amansız hoşgörüsü sessizliğin,
karşı kıyının titreşen ışıkları, kendi dalgasında sallanışı bir insanın,
okyanus soluğu, görkemli, hafif,
bu baş dönmesi, – dikkat düşeceksin. Sen bana bakma,
benim doğamdır çünkü bu sallanış – bu görkemli baş dönmesi.
İşte bu yüzden her akşam
başım ağrır biraz, türlü türlü sersemlik.

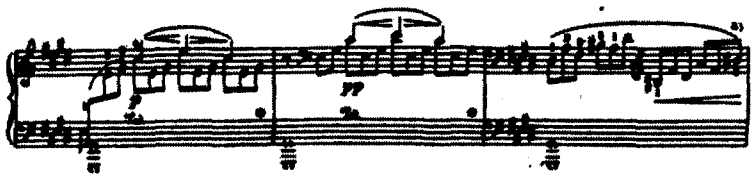
Sık sık karşı eczaneye koşarım aspirin almak için,
ya da canım sıkılır tekrar baş ağrımla baş başa kalırım
duvarlara gömülü su borularındaki boş sesleri dinleyerek,
ya da bir kahve yaparım kendime, ve, her zaman dalgın,
iki fincan yaparım dalgınlıkla –kim içecek ötekini? –
tuhaf sahiden, masaya bırakırım soğusun diye
ya da bazen pencereden eczanenin yeşil lambasına bakarken
öteki kahveyi de içerim
mendillerim, yıpranmış pabuçlarım, kara çantam ve şiirlerimle

beni alıp götürmeye gelen bir trenin yeşil ışığıdır sanki o ışık,
ama bavulsuz – neye yarar bavullar?
Bırak ben de geleyim seninle.

Ah, gidiyor musun? İyi geceler. Hayır, ben gelmeyeceğim.
İyi geceler.
Biraz sonra çıkacağım ben. Sağol. Çünkü çıkmam gerek
eninde sonunda bu köhne evden.
Biraz da kenti görmem gerek, – hayır, ayı değil –
elleri nasırlı kenti, ücretin kentini,
ekmek ve yumruğu adına ant içen kenti,
küçüklüklerimiz, kötülüklerimiz, kinlerimizle,
tutkularımız, bilgisizliklerimiz ve kocamışlığımızla
bizi sırtında taşıyan kenti,–
duymam gerek iri adımlarını kentin
artık ne senin adımlarını duymak
ne Tanrı'nın adımlarını, ne de kendiminkileri. İyi geceler.

(Oda kararadı. Sanki bir bulut ayı gizlemiş gibiydi. Birden komşu kahvede sanki bir el açtı radyoyu, çok tanıdık bir müzik cümlesi duyuldu. Ancak o zaman "Ayışığı Sonatı"nın, sadece bir bölümünün bu sahneye sessizce eşlik etmiş olduğunu anladım. Şimdi, biçimli dudaklarında alaycı, belki de sevecen bir gülümseme ve kurtuluş duygusuyla yokuş aşağı iniyor olmalı genç adam. Aziz Nikola Kilisesi'ne geldiği zaman, mermer merdivenlerden inmeden önce gülecek, bastırılamamış, yüksek sesli bir kahkaha. Hiç uygunsuz kaçmaksızın ayın altında yankılanacak. Belki de tek uygunsuz olan şey uygunsuz olmayışı. Bir süre sonra genç adam susacak, ciddileşerek "Bir çağın sonu," diyecek. Sonra, artık dinginleşmiş, gömleğinin düğmelerini açıp yürümeye devam edecek. Karalar giyinmiş kadına gelince, sonunda evden ayrıldı mı, bilmiyorum. Ay gene parlıyor. Ve odanın köşelerinde gölgeler dayanılmaz bir

acı, bir çeşit öfkenin – sadece yaşama karşı değil bütün itirafların hiçliğine karşı – etkisiyle yitip, gidiyorlar. Duyuyor musunuz? Radyo çalıyor.)

Atina, Haziran 1956

TANIK ŞİİRLER

Türkçesi: Özdemir İnce - İoanna Kuçuradi

TANIKLIKLAR'A ÖNSÖZ YERİNE

Şiirsel işlevin gizemli derinliğine girmemizi sağlayabilecek ipucunu bize verebilecek en yetkili, en güvenilir kişi olmasına karşın, ozanın görevinin, düşünce ve duygularını şiir *üzerine* konuşarak değil, şiir *yoluyla* dile getirmek olduğunu düşünüyorum. Ozan bir güvencedir hiç kuşkusuz, ama kendi tarzında, kendine özgü diliyle. Şiirsel dil bireşimseldir (synthétique), oysa eleştirinin dili ise çözümseldir (analytique), yani işleyişleri değişiktir. Öyleyse bir ozandan duygu ve düşüncelerini şiiri yoluyla değil de yapıtı üzerine konuşarak dile getirmesini istemek ondan kimlik değiştirmesini istemeye benzer biraz. Şunu sık sık söylemişimdir: "Şiir, gerçekten şiirse, kendisi hakkında bizden çok daha yetkin konuşur".

Peki öyleyse, kendileriyle doğrudan doğruya ilişki kurmamız olanağı çıktığı andan itibaren *"Tanıklıklar"* hakkında *nasıl* ve *neden* konuşacağız? Kuşkularımı bir yana bırakıp eleştirinin çözümsel yönteminden yararlanmayı kabul etsem bile –bu yöntem, kimi zaman, şiiri kaçınılmaz olarak öldürür–, bu kısa şiirlerin sekiz-on dizesinin kapsadığı öğeleri belirlemek için onlarca sayfa yazı yazmam gerekirdi. Böyle bir girişimin gerçekleşmesi olanaksız gibidir, aslında bir yararı da yoktur: Estetik deneyim, aslında, tam olarak iletilemez; daha başlangıçta, duygular, düşünceler, çıraklıklar kalıtı içinde özgün bulgular ister insandan ve özellikle kişisel eğilimleri, gönül yakınlıklarını zorunlu kılar.

Demek oluyor ki, son çare olarak, gerçek bir sanatsal yaklaşımı hiç de kolaylaştırmayan basitleştirmelere, genellemelere başvurmaktan başka bir olanak kalmıyor bize, ya da bu şiirlerin oluşumlarına ilişkin kısa bilgiler vermeyi denemek... Nazik isteğinize yanıt vermek için bir başka olanağım yok.

*"Tanıklıklar"*ın şiir yazmaya başladığım dönemden itibaren yazılmaya başlandıklarını söyleyebilirim, yani sekiz yaşımdan bu yana. Bununla, o yaşımdan başlayarak, hatta daha da önce, oluşmaya başladıklarını söylemek istiyorum. Ama, ancak "Zamanın Dışında Notlar" gibi anlamlı bir adı olan kısa şiirler dizisinde, 1938 yılından itibaren belli bir biçim içinde somutlaştılar. Sonra bunları, *"Ara Sözler"*, daha sonra da *"Alıştırmalar"* başlıklı uzun bir dizi izledi. Daha sonra biçimleri kesinleşti ve hepsi *"Tanıklıklar"* genel başlığı altında toplandılar.

Benim gibi, yaradılışı ve özel seçimi nedeniyle, çok uzun, bireşimsel şiirler yazan birinin, uzun yıllar boyunca, yapıtına koşut olarak, büyük bir direnme ve tutkuyla, ama kendilerine ayrı bir yer vererek bu *kısa* ve *özlü* (laconique), çoğu zaman yazıtsal ve iğnelemeli (épigrammatique), şiirleri yazmayı sürdürmesinin *nasıl* ve *niçin*'ini açıklamam oldukça güç bir şey. Belki de bunun nedeni Lakônia'lı (bu basit bir sözcük oyunu değildir)* olmamdandır; kısa ve özlü bir sözle duygu ve düşüncelerimi dile getirmek yeteneğimi başkalarına olduğu kadar kendime de kanıtlamak için belki; belki uzun yaratı dönemlerinin gerilim ve dikkatinden sonra yatışmak için; ya tekniği geliştiren ve onu durmadan değişen duyarlıkların apansız ve yüzde yüz etkili kullanımında yararlanılabilir bir duruma getiren günlük alıştırma gereksinimiyle ya da dışavurumu yoğunlaştırmak ve uzun şiirleri kollayan uzatıcılık ve tumturaklılık tehlikesine karşı çıkmak isteğiyle; belki çağımızın çok önemli ve geciktirilmeye gelmez sorunlarına dolaysız bir yanıt gereksinimiyle; ya da bir *an*'ı ayırmak ve tek başına bırakmak arzusuyla (bu, *an*'ın "mikroskopla" derinlemesine incelenmesini, sınırsız bir akış içinde, zamanın bütün öğelerinin açıklık kazanmasını –yoksa orada ayırt

* Türkçesi "kısa ve özlü konuşma" anlamına gelen Yunanca "lakonika, lakonikos" sözcüğü bir yer adı olan "Lakônia" sözcüğünden gelmekledir. Lakônia'lılar kısa ve özlü konuşmalarıyla ünlüdürler. Yannis Ritsos'un doğduğu Monemvassia kasabası, Mora (Peloponez) yarımadasının Lakônia bölgesindedir. (Ö.İ.)

edilmez kalırlar– sağlayabilir; başka bir deyişle, bölünmez olan'a "bölme yoluyla" el koyma, sürekli devinimin devinimsizleştirilmesiyle bir el koyma...) yazıyorum.

Ama bırakalım bunu şimdi. Bu şiirler, oldukları gibi –aykırı düşünceyi andırıyor ve öyle olmaya can atıyor da olsalar– özel oldukları kadar genellik niteliği olan bir deneyimin gerçek *tanıkları*'dırlar. Genel deneyim, çünkü, başlangıç'a, yazgı'ya, insanın dünyadaki ve ölüm karşısındaki yeri'ne, insanın tarihsel ve toplumsal süre-zaman'la ilişkilerine ilişkin sorunları ortaya çıkarmaktadır; sanat ve sanat tekniği, toplumsal ve varlıkbilimsel bir araştırma ve anlatımı karşılayan bu özel alan konusunda da özel deneyim...

Bu şiirlerde değişik tutumlara sık sık rastlanacaktır: Yaşamın belirsiz, karmaşık, anlaşılmaz, açıklanmaz ve masum yanının algılanmasından ve bilincinden doğan bir gönül borcu ve soyut bağışlamanın dışında, kendi kanıtını belki (aslında bir kanıta da gereksinim yoktur) en karanlık gizlerinde barındıran bir uçurumu keşfetmenin verdiği doyumun dışında, aynı zamanda, bir toplumsal ve törel (éthique) çözümlemeye, bir eleştiri ve özeleştiriye, insanlık tarihinin tümü ve özellikle Yunan tarihi karşısında, belli bir tarihsel ana karşı tamamen ya da kısmen yüklenilmiş bir sorumluluğa da rastlanır.

Şiirler, yansız eleştiriyi, nesnel görüşü, sessizlik ve kapalılığın çekiciliğini, açıklamaların büyülü alanını (ya da çevresini), "otodinamik bağlantılar" yardımıyla aşmaktan geri durmazlar, ama bir tanımlamaya, bir açıklamaya, bir söyleşime (diyaloga) ve hatta bazen bir nedenler aydınlatılmasına, bir açıklamaya, bir somut kışkırtıya, bir paylamaya, bir çözüme, bir sonuca ve öğüde yönelirler; sürekli olarak değil hiç kuşkusuz, ama oldukça sık, sanatın katkısızlığının, açılmaya ya da itirafın sıcak anlatımına, öğreticiliğin skolastik felsefesine izin vermesi ölçüsünde, şiirin doğal ve sonradan kazanılmış alçakgönüllülüğünün ozana bir tövbecinin, günah çıkartıcı papazın, bir ahlakçının ve hatta bir eğitimcinin yerini ve tavrını almasına izin vermesi ölçüsünde.

*"Tanıklıklar"*ın biçemine gelince, kendiliğinden ve bilinçli olarak nesneldir, neredeyse duyarlıksız gibidir, hiçbir duygusallık ve tumturaklılığa yer yoktur; tüm trajik öğe yansız bir anlatımın altında gizlenmiştir. Bunun nedeni nedir? Alçakgönüllülük mü, yoksa gurur mu, incelik mi yoksa saygısızlık mı, hoşgörü mü yoksa horgörü mü? –Ama hoşgörü, bir yerde, hemen hemen horgörüdür ve horgörü de ürkekliktir, aşırılıktır.– Nedir yansız anlatım? Bir

bütünsel açıkyüreklilik ya da, var olmak, kendini keşfetmek, devam etmek, kendini savunmak ve yeryüzünde kendini temize çıkarmak için savaşımdan asla vazgeçmeyen yaşam ve ölüm karşısında titreyen insan yüzünü örten bir örtüdür, şaşırtıcı bir soğukkanlılığın ya da kusursuz bir basmakalıp davranışın (stéréotypie) bütünsel maskesi...

Bilmiyorum. Belki de bütün bunlar, tek tek sırası ile ya da aynı anda –ve nesnelerin etkileri sayesinde– basit, elle tutulur, zararsız ve erinç verici (insanlara yararlı küçük erk kondansatörleri, küçük günlük mitoslar) olarak görülebilirler; kendilerine karşın, ötekilerle birlikte katılırlar, payları ve katkıları vardır ve kendilerini ilgilendirmeyen bir dramın baş oyuncularıdırlar. Her şeyin olup-bittiği belli bir anda "hiçbir şey yok" rolünü oynamak zorundadırlar; ve seyirciler, onları görmek ve tanımak şansına sahip olsalardı olan-bitenden korkabilirler ve ozanı kesin bir yalnızlıkla baş başa bırakarak savuşup kaçabilirlerdi; ama kendilerini de hiçbir çıkış ve kurtuluş yolu olmayan daha beter bir yalnızlığa gömerek.

Böylelikle, zararsız (masum) nesneler, gizlenmemiş, hoşgörülü araçlara dönüşürler; katılmazlar, bu nedenle de gerçek aracıdırlar; dahası, sonuç olarak, varlıkları kuşkulu bir etki olarak kalsa da, onların, bütün anlamların ötesinde müzikal bir notalamaları vardır, anlamı da "onaşma" ve "bağış"tır. Nesneler karşısında ne düşmanlık, ne uyumsuzluk, ne saygı duyarız, tıpkı duygular ve düşünceler karşısında olduğumuz gibi: İşte bu nedenledir ki, onları sayabilir, kabul edebilir ve kendilerine güvenebiliriz.

Görüyorsunuz ki, çok geniş bir deneyimden başlayarak sanata, oyuna ve düzene (yapmacığa) dönüşüyor; bunlar onun tekniğinin temel öğeleridirler, ve sonuçta şu "uzak gülüş" değildirler artık: Bir iyilik, bir anlayış, sürekli ve çok insancıl bir gereksinim, bir katılma, karşılıklı tanıma ve dostluklar girişimidirler.

Bu fırsattan yararlanarak altını çizmek istediğim bir şey var (sanırım siz de fark etmişsinizdir bunu): *"Tanıklıklar"*da, *"belki"* zarfını ve *"ya da"* bağlacını çok sık, hatta aşırı ölçüde kullanıyorum. Ayrıca şundan da eminim, –hoşlanıp hoşlanmama ayrı bir konu–, bu tekrarların basit bir rastlantı olmayıp, bilinçli hatta zorunlu olarak yapıldığını biliyorsunuz. Burada, kişisel zorunluluğun, kaçınılmaz olarak, bir estetik nesnellik (diyelim ki böyle bir nesnellik vardır) ve kanıta denk olduğunu ileri sürmüyorum. Kanıtlar aramıyorum, aslında zorunlu değiller ve bir işe yaramazlar. Bence önemli olan kişisel nesnelliktir. Sadece, ola-

nakların elverdiği ölçüde, dizenin, şiirden büsbütün bağımsız olarak düşünülmeyecek olan devinimlerini (öyleyse büsbütün nedensiz ve dayanaksız değiller), açıklanmazlıklarını bile bile açıklamaya çalışıyorum. Sonuç olarak, yaratıcı için de açıklanmaz olarak kalan şey, okuru yaratıya –yani kendi bulgulamasına, bir araştırmaya– kışkırtarak, kesinlikle şiire ait olan şeyi oluşturuyor.

O halde, yapıtlarımda ve özellikle son yıllarda, "belki"nin sık sık kullanılması ne bir kaçamak, ne de bir kurnazca oyunu oluşturuyor. Bana ilişkin bir kuşku, bir soru ve bir yanıt gereksinimi söz konusu. Hatta bu "belki", kişisel bir gerçek ve gururdan, bilisizlik, saflık, alçakgönüllülük ve gönül yüceliği kimliğine bilinçli olarak sokulmuş bir saldırganlıktan kaynaklansa bile, olanakların elverdiği ölçüde, hepimizin olan ve bir bulguya sunulmuş bir tür delgi aracıdır.

Aynı şekilde "ya da" bağlacının çokça kullanımı, yaşam ve sanatın çokboyutlu yanını vurgulamak gereksiniminden kaynaklanmadığı gibi çeşitli anlamlar arasında basit bir seçenek olanağı da değildir; her şeyden önce, herkesin kabul ettiği, tanımlanabilir bakış açılarının önerilmesi, açıklanması ve (çoğunlukla kötü açıklanan, kötü yorumlanan ya da tümüyle bilinmeyen) *belli başlı duygunun eksikliği'dir, bulunmayışı'dır.* Sanıyorum ki, bu duyguyu, özellikle algılanabilir, görünmezden, dile gelmezden ve sınırsızlıktan sağlanan başlıca ve son boyutuna varıncaya kadar hemen hemen görünür kılan, kesinlikle bu eksiklik'tir.

Bu sözlerimle, hiç kuşkusuz, aşırı sadelik, açıklık ve içtenlik nedeniyle kapalı olan *"Tanıklıklar"*ı daha da güçleştirmiş olmaktan korkuyorum.

Belki de... *"Tanıklıklar"*ın büyük çekiciliği, yıkımlara ve ölüme karşın, insan yaşamı ve eylemine karşı, düşünce ve sanata karşı sessiz bir gönül borcundan kaynaklanmaktadır ya da kesinlikle onlar sayesindedir. Ve belki de nesnelerin yeni bir yer değiştirimi, avundurucu değişimleri (yer değiştirim, biçim değiştirim demek istiyorum) vardır bu şiirlerde; sanki bu, her açıklamada, her yaratıda ortaya çıkmakta ve onun güzelleştirici, bir anlık ve büyüsel kıvancı (bir sonsuzluk ve evrensel dayanışma duygusu), belli bir boşluk ve yitik acı duygusunu saklayamamaktadır, hatta bu duyguyu ortadan kaldırmak ya da en azından olumsuz niteliklerini olumluya çevirerek, en kesin olumsuzlamayı bir evrensel ve tanımlanmaz olumlamaya çevirerek yönünü değiştirmek isteği (ama durum bu değil) söz konusu

olsa bile. Tüm acı alayın ve kendini sarakaya almanın ötesinde – hoşnutsuzluklarının ötesinde, *"Tanıklıklar"*ın tanıklık ettiği şey, sanırım budur. Ve şiiri duyan ve yazan herkesin, her zaman ve her yerde, tanıklık edebileceği şey de işte budur.

(Ozanın 15 Ekim 1962 günü Prag radyosunda yaptığı konuşma.)

Bir İhtiyar Balıkçı

Şimdi –diyor– artık çıkmıyorum balığa.
Burada kahvede oturuyorum, pencereden bakıyorum.
Sepetleriyle giriyor genç balıkçılar.
Oturup içiyor, gevezelik ediyorlar. Bardakların
arkasında bir başka ışıltısı var balıkların. Onlara söyleyeyim diyorum,
sırtına yanlamasına zıpkın saplanmış
o büyük balıktan onlara söz edeyim, üç direkli gölgesinden,
açık denizin dibinde, günbatımında. Söylemedim.
Onlar sevmez yunusları. Ve şu camlar da
tuzdan kirlenmiş. Temizlenmeleri gerek artık.

Antik Gece

Yukarlara erkenden indi gece. Saydam gece
gün kadar engin; – belirsiz zeytinlik,
güneşten kavrulmuş otlar mermerlerin arasında,
yamaca asılmış tiyatro çıplak. Yerde,
kocaman bir kalkan, sırtüstü. Yağmur yağarsa,
su dolacak içi; gelip su içecekler
serçeler, geyik, aslan, boğa, Khrysothemis,
üç köpeği orman korucusunun ve ay.

BEYAZ

Beyaz çakıllar taa oralara kadar; saydamlığı bugünün; hiçbir anı.
Deniz burada, ben de buradayım, oturacağım
şu taşın üzerine – diyor. Ve oturuyor taşa.
Direkte, karşıda, bir ölüm duyurusu.
Nice yalnızdır ölüler güneşin altında.

SABAH

Panjurları açtı kadın. Pencere pervazına serdi çarşafları. Günü gördü.
Bir kuş baktı gözlerinin içine. "Yalnızım" diye mırıldandı kadın.
"Yaşıyorum". Odaya girdi. Ve ayna da bir penceredir
Atlasam oradan, düşerim kendi kollarıma.

Tarih

Ne olursa olsun, burada kalacağım – diye mırıldandı.
Kıyı geniş, saatten saate renk değiştiriyor taşlar.
Bakarsan suya, günbatımında
görürsün Thyestes'in son oğlunu
kılıçsız, çelenksiz,
yalnızca bir yıldız yarası iziyle sağ böğründe.
Gerisi, sanki yazgıymış diyeceksin,
aşk, kıyım ve geri dönüş,
gelip geçici iktidar, döl döş yokluğu
ve küçük demir haç
bir ipin ucunda, o aynı akşam
atların toynaklarıyla ezilmiş toprakta.

UYURGEZER VE ÖTEKİ

Bütün gece hiç kırpmadı gözlerini. Uyurgezerin
adımlarını izliyordu çatısında. Her adım
yankılanıyordu, engelsiz, kendi boşluğunda,
yoğun ve kof. Pencerede durdu, bekledi,
düşerse yakalamak için. Ama
ya kendisini de sürüklerse düşerken? Bir kuş gölgesi mi
duvarda? Bir yıldız? Öteki mi? Elleri mi?

Boğuk bir gürültü duyuldu kaldırımda. Tan ağarıyordu.
Pencereler açıldı. Koşuştu komşular. Uyurgezer
iniyordu hızla demir yangın merdivenini
yardım götürmek için pencereden düşene.

ÖRÜMCEK

Bazen rastgele, önemsiz mi önemsiz bir sözcük
umulmadık bir anlam katar şiire,
örneğin kocaman boş bir küp gibi
kaç zamandır kimsenin uğramadığı
terk edilmiş bir bodrumda; –
karanlık ağzında bir örümcek dolaşmaktadır, anlamsız,
(senin için anlamsız, ama onun için değildir belki.)

Araç-gerecini alıp gitti balıkçı.
Kapıda durdu kadın.
Tanın tütüşüne baktı.
Acıdır az bir pembelik gökyüzünde.
Soluğunu duydu arkasında
karanlık evin, çamaşır teknesiyle, süpürgesiyle.
Havada yuvarlanıp gittiğini duydu
küçük tabak tekerlerin. Dönüp içeri girdi,
aldı masanın üzerinden büyük makası
ve kesmeye koyuldu özenle tırnaklarını.
Sonra topladı kırpıntıları bir tepecik yaptı.
Bir yere saklamak istiyordu onları. Bir yer bulamıyordu.
Ama bir gün ya bulup çıkarırsa kocası ya da çocukları?

BAĞLANTI

"Çapa", dedi, – dayanma anlamında değil
ya da deniz dipleriyle görüşmek için – öyle işte.
Bir çapa getirdi odasına, astı tıpkı
bir avize gibi tavana. Şimdi, uzanmış, geceleyin
bakıyordu tavanın ortasında duruşuna, bilerek
uzayıp gittiğini zincirin çatıdan, dikey,
başının üzerinde, yukarda, dingin bir yüzeyde
bir gemi tutan, büyük, karanlık, bir görkemli tekne,
sönmüş bütün ışıkları.
Yoksul bir çalgıcı, bu geminin güvertesinde
kemanını çıkardı kutusundan ve çalmaya başladı;
o ise dikkatli bir gülümsemeyle dinliyordu
su ve ayın süzdüğü bu arınmış ezgiyi.

Deli

Denizin karşısında durdu araba,
altı demir fıçı yüklenmiş, kırmızı
ve bir tane daha, şaşırtıcı yeşil. At
otluyordu çayırda. Arabacı
meyhanede içki içiyordu. Adanın delisi
durdu dalgakıranın üzerinde ve bağırdı:
"Sizi işte şu yeşille yeneceğim ben."
Ve gösterdi yedinci fıçıyı, bilmeksizin
içindekini ve bilmeksizin kimdir sahibi.

Sessiz Anlaşma

İkisi duvardaki büyük haritaya bakıyordu
Pencereden bakıyordu üçüncüsü.
Sonra pencereyi taşıyıp ikisi
haritanın üzerine oturttular.
Üçüncü kaldı boş pencerenin önünde.

Dönüp üçüncüye baktıklarında bir ara,
bir haritaydı artık o
gökyüzüne asılı. Rüzgâr üflüyor
ve zaman zaman hışırdıyordu kâğıt uçlarından

O zaman üçü de anlaştı, tartışmadan,
önemi konusunda müziğin ve değişimlerin.

VURUŞLAR

Tuz, güneş, su yavaş yavaş kemirir evleri.
Bir gün, pencerelerin ve insanların durduğu yerde ıslak taşlar kalır
ve bir heykel yüzü toprakta. Kapılar, bir onlar
yolculuk yapar denizde, bükülmez, alışmamış, acemi.
Bazen, güneş batarken,
parıldadıklarını görürsün suyun üzerinde, dümdüz, kapalı
sonsuza kadar. Balıkçılar
bakmazlar onlara. Evlerinde erkenden otururlar önüne lambanın,
vücutlarının yarıklarından kaydığını duyarlar balıkların,
denizin binlerce elle kendilerine vuruşunu dinlerler
(hepsi bilinmedik şeyler)
sonra yatıp uyurlar, saçlarına karışmış deniz kabukları.
Birden, o kapılara vuruşları duyarlar ve uyanırlar.

"Gideceğim, dedi kadın, gideceğim. Dayanamıyorum artık.
Bu rüzgâr..."
Attı elindeki oyun kâğıtlarını adam. Merdivende ayak sesleri duyuldu.
Kapı açıldı. Bir parça ışık vurdu döşemeye.
Toplayıp kâğıtları kadın uzattı adama.
Bir el çalımıyla, sanki geri dönüyormuş gibi yıllar sonra.
Sonra çiçeklerin suyunu değiştirmeye gitti.
Yalnız, o ilk cümlesi dönüp duruyordu odada,
vızıltısına kapılmış bir sinek gibi kışın başlangıcında.

YALINLIĞIN ANLAMI

Basit şeylerin arkasına gizleniyorum, beni bulasınız diye;
beni bulamazsanız, nesneleri bulacaksınız,
dokunacaksınız elimin dokunduğu yere,
birleşecek ellerimizin izleri.

Ağustosun ayı parlıyor mutfakta
kalaylı tencere gibi (size söylediğim şeyden dolayı böyle oluyor)
aydınlatıyor boş evi ve evin diz çökmüş sessizliğini –
her zaman diz çökmüştür sessizlik.

Bir yola çıkıştır her sözcük
bir buluşma için – sık sık vazgeçilen –
ve bir sözcük gerçektir ancak, bu buluşmada direttiği zaman.

Dağa tırmandı, doğrulup dikildi, çevresine bakın , bağırdı.
Aşağıya yuvarlandı taşlar, taşlara çarptılar.

Leros, 21.XII.67

ŞAŞKINLIK

Taşın üzerine bir dilim ekmek koymuşlar.
Kuş durdu, gagaladı. Yaşlı kadın geri döndü:
"Senin için bırakmadım", dedi ona. Ekmeği aldı,
attı ufalaya ufalaya.
Gözlerinin içine baktı kuş. Yemiyordu.

Leros, 21.XII.67

KADINLAR

Kadınlar çok uzaktır. Giysileri, "iyi geceler" kokuları.
Ekmek koyarlar masaya yokluklarını duymayalım diye
oysa o zaman suçlu hissederiz kendimizi. Kalkarız sandalyemizden:
"Bugün çok yoruldum" deriz, ya da
"Dur, bırak lambayı ben yakayım."
Kibriti çaktığımız zaman, ağır ağır döner
açıklanmaz bir özenle mutfağa doğru ilerleyerek. Sırtı
sayısız ölüyle yüklü bir acılar tepesidir küçücük,
aileden ölüler, kendi ölüleri ve bizim ölülerimiz.

Adımların gıcırtısı duyulur eski tahta döşemelerde,
tabakların ağladığı duyulur mutfak dolabında,
sonra da sesi askerleri cepheye götüren trenin.

NEREDEYSE

Uyumsuz şeyler alıyor eline – bir taş,
bir kırık tuğla, iki yanmış kibrit,
paslı çivi karşı duvardaki,
pencereden giren yaprak, damlayan su damlaları
sulanmış saksılardan, saçlarına taktığı samanlar
dünkü rüzgârın – alıyor onları
ve orada, avluda, bir ağaç yapıyor neredeyse.
Bu neredeyse'dedir şiirin kaynağı. Anlıyor musun?

TEMEL NESNELER

Kocaman bir iğne ve kalın bir iplikle,
beceriksiz, dikiyor ceketinin düğmelerini.
Konuşuyor kendi kendine:

Yemeğini yedin mi? İyi uyudun mu?
Konuşabildin mi? Avuç açmak mı?
Pencereden bakmayı düşündün mü?
Kapı çalındığında gülümsedin mi?

Ölüm varsa da, her zaman, ikinci gelir.

Çünkü her zaman en başta, özgürlük.

GEREKSİNİMLER

Bir testiye her zaman gereksinimi var, bir fenere, bir merdivene,
ve yandaki demirhanenin çekiç seslerine;
güç veriyor bu çekiç
sesleri kollarının kaslarına, sanki kendisiymiş gibi o
adlarını bile bilmediği güzel ve yararlı gereçleri yapan.
Öteki şeyler, karanlık, ıssız – kimin işine yararlar? – sessizliğin
malıdır onlar – şöyle iki hece söyleyecek olsan
yok edersin onları –gizli günahlar bir yana; –
tersine çevrilmiş ağaçların
köklerini havaya asar bunlar, çırılçıplak, yapışkan;
kuruyup ölürler az sonra. Gereksinimi var işte
bu nedenle bir merdivene
düz tahtalardan yapılmış, iyi hesaplanmış –inersin, çıkarsın
ve belki de
anımsayabilirsin kökleri, dingin, kendi derinliklerinde,
sanki dolaşıyormuşsun gibi ağacın içinde.
Küçük balkona çıkarsın sonra,
üç kadına bakarsın avluda gömleklerimizi yıkayan.

Zorunlu Açıklama

Bazı dizeler var –baştanbaşa şiirler bazen de– ben de
bilemem ne demek istediklerini. Hâlâ ayakta tutar beni
bu bilemediğim şey. Sen de haklısın sorarken. Sorma.
Söyledim ya bilmediğimi. Birbirine koşuk iki ışık
aynı özekten gelen. Suyun gürültüsü,
kışın, dolu oluklardan taşan
ya da sulanmış bir bahçede bir gülden
düşen su damlasının sesi
usulca usulcacık bir ilkyaz gecesi
hıçkırığı gibi bir kuşun. Bilmiyorum
nedir anlamı bu sesin; ama kabul ediyorum onu.
Açıklıyorum bildiğim şeyleri sana. Savsaklamıyorum.
Ama bunlar da katkıda bulunurlar yaşamımıza. Bakıyorum
onun uyurken çarşafı köşelendiren dizine –
Yalnızca Aşk değildi bu. Doruk çizgisiydi
sevecenliğin bu açı ve kokusu
çarşafın, temizliğin ve ilkyazın, tamamlıyordu
o açıklanmaz olanı, aradığım hâlâ boşu boşuna,
sana açıklamak istediğim.

DİRENİŞLER

Direniyor hâlâ; doğru saymaya çalışıyor, diziyor
buraya tek sayıları, oraya çift sayıları. Yatakta
iri gölgeler uykusunu çalarken, örtülerini çalıveriyor o
kaşla göz arasında, yastığının altına koyuyor
dikkatlice katlayıp. Ertesi gün, çıkarıp,
seriyor masanın üzerine –biliyor– ayakları var
demir ayakkabıların içinde,
ve ayakkabılarının altında, öteki ucuna kadar yeryüzü.

Öteki Kent

Birçok kesişen yalnızlık var – diyor – yukarda, aşağıda
ve bazıları da aralarda; farklı ya da benzer, zorunlu, kaçınılmaz,
ya da seçilmiş gibi, ya da özgür gibi – hep kesişen.
Ama, özeğin derinliklerinde, bir tek yalnızlık var – diyor;
içi boş bir kent, küresel neredeyse, şu renk renk
elektrikli reklamsız, mağazasız, motosikletsiz,
boş, sisli, bilinmez sinyal kıvılcımlarıyla kesilen
bir beyaz ışığı olan. Yıllardır ozanlar oturur
bu kentte. Sessizce yürürler, kolları çapraz,
belirsiz, unutulmuş olaylar, sözcükler, görünümler anımsarlar,
köpeklerin, insanların, güvelerin, farelerin, yıldızların kovaladığı.

Karşı Kaygı

Korktular; – iç merdivenlerdeki şu ağır adımlar; –
çıkıyordu kırmızı at; odaya girdi; çevresine bakındı;
hareketsiz kaldı sonra aynanın önünde; sadece kuyruğu
süpürdü belirsiz bir hareketle masadaki vazoyu.
"İşte bu", dedi siyahlı adam. "Evet, işte bu", – ve belki de
şiirin dünyada gerçekleştirdiği değişimleri söylemek istiyordu.
"Bu da mı avutacaktı bizi?" diye sordu beyazlı kadın.
Orada değildi artık at. Boşalmıştı ayna bir ırmak gibi.

ÖZÜNE SEVGİ

Sandalyeye oturuyor. Rahat olmak istiyor. Rahattır.
Bu bir kapıdır. Bu bir pencere. Ayırt edebiliyor onları. Güzel.
Evler var, sokaklar, bir bahçe; bir an bir kırmızı
yaprak sallanıyor parmaklığın üzerinde. Hiçbir şey
görünmüyor geceleyin. Yine de var bunlar. Kalkıyor;
lambayı yakıyor.
Yıkıyor küçük fincanı; suyunu değiştiriyor kanaryanın.

Kutsal, beklemeye alışkan hareketleri insanların.
Küçük kertenkele, orada,
duvarda, karşıda tavanda, gözlem yapıyor, onaylıyor.

TARTILANMAYANLAR

Bu mesleği olmalıydı onun; – kâğıt kanatlar yapıyordu, içi boş,
giymek için üzerlerine gerçek kanatları. Hiç konuşmuyordu.
Bir küçük tüy ele verdi onu yelek cebinden çıkarak. O zaman
çırılçıplak soyundu bizi inandırmak için kanadı olmadığına.
Renk renk tüyler uçuyordu havada, masaya düşüyordu, sandalyelere.
Hiç ummamıştı bu soyunmayı. Hareketsiz. Bekledi yıllarca.
Gülüyordu uykusuz küçük hizmetçi kız, gerisinde anahtar deliğinin.

BENZEŞİM

Yıldızlar karmakarışık sarnıçta
sarnıç eski avlunun ortasında
kapalı odanın aynası gibi.

Sarnıcın çevresinde güvercinler
ayın çevresinde çiçek saksıları kireçle boyanmış
yaramızın çevresinde türkülerimiz şarkılarımız.

KASTANIA

Yukarda, tıpkı yarın gibi, kurşuna dizdiler kırkını.
Yirmi yıl geçti. Kimse ağzına almadı adlarını.
Anlıyorsun hayatımızı. Her yıl,
böyle bir gün, titrek kavakların altında buluruz
kırık bir kiremit, iki sönmüş kömür, bir parça günnük,
bir sepet üzüm, bir bal mumu
siyah fitilli. Biraz yanmış, rüzgâr söndürmüş hemen.
İşte bu yüzden, akşam vakti, eski ikonalar gibi
oturur kapı eşiklerine yaşlı kadınlar,
işte bu yüzden çabucak irileşti çocuklarımızın gözleri,
bu yüzden başka yere bakarmış gibi yapıyor köpeklerimiz,
geçerken jandarmalar.

Hepsi Bu

Bir şey söyleme bana. Ölüme inanmıyorum.
Bilmezliğimden değil. İyi bilirim onu. Ama boyun eğmiyorum.

Bugün, önünden geçerken komşu bahçenin,
yaşamın dörtnala kalkmış olduğunu gördüm
yaldızlı gövdesinde bir portakal ağacının
ve uzaklara baktığını. Hepsi bu, söyleyecek
başka bir şeyim yok sana.

ÖNCEKİ BASKILARDA BULUNMAYAN ŞİİRLER

Türkçesi: İoanna Kuçuradi - Özdemir İnce

ÇEVRİM

Denizin büyük görünümü, baş eğmez ufuk,
mutluluğu yok oluşun – yoruyordu onu bunlar. Sırtını döndü
utkusuna suların ve yürüdü bir gizli içe dalışla
sessiz patikaya bağların arasındaki
görmek için gün batımının görkemini, üzerinde
kanlı pencere camlarının,
evlerin duvarları üzerinde, derin yansıma, düşünceli, uysal,
şu dikdörtgen alçakgönüllüğüyle yaşlı insanların.
Bir zavallı bostan dolabı üstlendi tüm açıklamasını dünyanın
yuvarlak sabrının acı veren, kutsal kitap gıcırtısıyla.

ÖFKE

Gözlerini güneşe kapatıyordu. Denize sokuyordu ayaklarını.
İlk kez gördü
anlatımını kendi ellerinin. Bir gizli yorgunluk
geniş özgürlük kadar. Gidip geliyordu
delegeler, armağanlar ve adaklar sunarak,
unvanlar ve yüksek ganimetler vadederek. O, sarsılmaz,
bir yengece bakıyordu bir yassı çakıla tırmanmaya çalışan,
ağır ağır tırmanıyordu yengeç, güvensiz ama görkemle,
sanki tırmanıyormuş gibi sonsuzluğa.
Bilmiyorlardı ki basit bir bahanedir öfkesi.

KATIKSIZ AY

Ocak ayı güneşi; donmuş saydamlık, çıplak.
Dağıldı birden bütün bulutlar. Yükseliyor mavi
dumanları çobanların, sağnaklarla iyice kararmış
ağaçlı tepelerin üzerinde. Ve geride, sıra dağlar,
özel mavi renkli – yüce mavi. Bu geniş ve ulu
görünümde – dedi – yer yok başka bir renge
boğazı kesilen horozun küçücük kırmızısından başka,
temel taşı üzerinde. Bunları söyledi. Ve bununla
bir çıplak omuz, bir yara, bir kaynak ya da bir düş
keşfeden iki parmağın hareketini kastediyordu.

Geri Verme

Akşamın son ışıkları aydınlatıyordu önünde duran
açık sayfayı, bir şeyler yazmaya hazırlandığı,
deniz ve kapalı kapılar üzerine. Ama sözcüklerden
birinin söndürmesinden korktu sayfanın üzerindeki
pembe, altın sarısı ışığını günbatımının.
O zaman kapattı defterini, inanarak
olduğu gibi koruduğuna böylece
bu pembe, bu eksiksiz sessizliği, Ertesi gün,
baktı sayfaya. Beyazdı sayfa,
yassılmış bir boşluk gibi o inanılmaz aklıkta. Bu
nedenle, sanki gözlerini gizliyormuş gibi yaparak,
şu sözleri yazdı çabucak:
"Sessizlik, pembe değil, sessizlik beyaz."
Beyazlığı algılamaya başlamıştı çoktan kumsalın gerisinde
ince bir perdenin arkasında duran bir çıplak yontu gibi.

SÖZÜN İŞÇİSİ

Ömrü boyunca yılmadan çalıştı, esirgemedi kendisini,
coşkuyla, tutkuyla, neredeyse inanarak ölümsüzlüğe,
–ve kendi ölümsüzlüğüne kuşkusuz. Taa bir yerde
birdenbire rüzgâr çıkıncaya kadar. Kendiliğinden kapandı kapı.

Yontuların yere düştüğünü gördü birer birer. Anladı.
Katılaşmıştı bunca tutkuyla yazdığı sözcükler
zamanla; ölü bir hayvanın kuru, donuk tüyleri gibiydiler
parmaklarının altında.

Ama ertesi gün her günkü gibi sürdürdü çalışmasını
ve ölümle ölümsüzlüğü, esrimeyle unutuşu karıştırmayı başardı,
ama aydınlığa çıkardı gerçekten nedir işçilik, emek,
koflukla gurur arasında. Duvar saatinin vuruşları
davul gibi yankılanıyordu gecede
uykulu askerlerin ayak uydurduğu davul sesi gibi
iki savaş arasında.

Çıplak

Burada, odanın çıplaklığında
tozlu kitapların arasında
ve yaşlıların portrelerinin,
evet ile hayır'ı arasında bütün bu gölgelerin,
devinimsiz bir ışık sütunu
burada, o gece
çırılçıplak soyunduğun bu yerde.

GERÇEKTEN SAKINMA

Birden, son anda, duruyordu; bitirmiyordu cümlesini; korkmuştu;
biz de onunla birlikte korkmuştuk, kendi hesabımıza.
Sırtını dönüyordu o zaman,
bir çiçek kopartıyordu penceredeki saksıdan. "Güzel değil mi?
Ender bir şey değil mi?" diyordu. Atılıp onaylıyordu onu,
belki de sakınılan son yüzünden, ve erteleme yatıştırmıştı bizi,
bununla birlikte
erteleme süresinden kuşkulu, heyecanlı, ve
şu titreme (hemen hemen güzelduyusal), tahmin yürütmeyi
belli belirsiz kabul etmişlerde duyulan.

ORTAKLIK

Çocuk kayanın üzerinde yedi ekmeğini dağların arkasına bakarak.
Bir kuş attı gölgenin demirini bir kırmızı çatıya.
Balıkçı oltasını denize attı.
Avcı bir el ateş etti ormanda.

Hepsi hasadını bekliyor – her biri kendininkini –
değiş tokuş etmek için üzümlerini – yarın, ertesi gün,
hepsi de görkemli ışığın içinde, işleri başlarından aşkın ve erdemli,
mutlu erdemlerinin utancıyla.

Kıyıdaki ağacın dibinde, şişkin testi ter içinde,
soğutuyor içindeki suyu; ve geniş ağzı,
bir çam kozalağıyla kapalı, güzel kokular saçıyor çevreye,
kendisini öpen ozanların, dülgerlerin ve balıkçıların
dudaklarıyla kutsanmış.

SON YARGI

Uzun bir kafile halinde gelir ölüler.
Çevrelerine bakarlar, anahtarları denerler, kapıyı açarlar
eve girerler, sağı solu yoklarlar karanlıkta; bir şey bulamazlar.
Sen, yatağın altındasındır. Hani şu üzerinde
yatman gereken yatağın. Perdenin arkasında,
haça gerilmiş gibi durur pencerenin gölgesi.
Artık niçin öldüklerini bilmiyor ölüler.

HAFİFLİK

Uzaklaşıyor güneş. Bir kayık limana giriyor.
Gülrengi ve altın, buğulu bir dinginlik. Bir
kürek parıldıyor. İp merdiven, kırmızılık.
Her şey ağırlıksız – ne taş, ne ağaç.

Ve kırılarak yansımış aynı gümüş kaşı. Gömleğinde
üç düğme parıldıyor hafifçe.
Hafifliğin gücünde, var olmayan ölüm.

Dinledin mi bu şiiri? Gördün mü dilini dişi kaplanın
kafesinde? – kırmızı bir dil, ağılı ve hain, beyaz
ve sivri dişlerin arasında. Gün yayılıyordu
taş merdivenine kilisenin. Üç kör, unutulmuş,
şapkaları dizlerinin üzerinde,
bir sigara yaktılar ve söndürdüler hemen. Sonra,
ayı oynatıcı geçti binlerce renkli dümbeleğiyle, günbatımına
kan kadar kırmızı günbatımına yansıyarak. Toplanmadı çocuklar.

Gördün mü dilini dişi kaplanın, akşamleyin,
komşu iki lokantayla kapalı çiçekçi
dükkânının aydınlattığı kafeste yavrusunu yalarken?
Ben, haber verdim kendilerine, kendimi ve onları aldatmadan.

Atina, 16.10.72

Gece Barı

Sandalyeler, bardaklar, peynirli böreklerin yağlı kâğıtları,
ses yükselticiler, tempo tutan çamurlu ayakkabılar, sofu,
kan oturmuş birbirini arayan gözler, ekmek kırıntıları,
sigara dumanı bulutu. Kırmızı fenerli evlere gitmişti
beş denizci. Sevdalı bir kuşku pencere camında.
Bu kuşku yoksa, – dedi Thanassis –
ne insana kurtuluş vardır, ne de şiire. Hangi şiir? –
diye sordu İon, aralarından en genci. Genç seyis,
bardak dolu masada tek başına, haç çiziyordu
kırmızı kalemle bir kâğıt peçeteye durmadan
karşıda. Tekrar camlara baktık.
Sonra çıktık. Yürürken giydik yağmurluklarımızı.

Atina, 16.11.72

SANATIN ANLAMI

Hubert Juin'e

Saatlerdir bakıyordu heykelin kesik eline – bir el,
asılı kalmış gövdenin yeniden kuruluşunun dingin
bir kol hareketinde. Öğrendi belki, yinelemesi
olanaksız o büyük gizi bu sayede. Aslına bakarsanız,
kim yineleyebilir onu, bu büyük gizi? Nasıl? Şiir –dedi –
ya şurasında ya burasında başlar sözcüklerin her zaman.
Tam bu sırada, çıkıp kesik elden
ekmeğin üzerine konduğunu gördük bir kuşun.

Atina, 18.10.72

OLAĞAN TANSIKLAR

Büyük mumları ağaçların altına çıkardılar.
Yıkadılar kiliseyi. Koyu bir nem
yayılıyordu dışarda, güneşli basamakların,
beyaz döşeme taşlarının üzerinde. Kovadan su
içmek için yaklaşan köpeğe bir tekme
savurdu zangoç. Bu sırada Cebrail göründü kilisenin eşiğinde
iki görkemli kırmızı kanadıyla bu Baş Melek,
eğilip köpeğe iki avucuyla su içirdi.
Böylece yürümeye başladı beş kötürüm ertesi gün.

Atina, 23.10.72

ORADA

Sesler, piyangocular, çiçekçiler, iskambilciler, ölüm.
Evlerden, perdelerden, mobilyalardan,
unutulmuş ataların portrelerinden gelen öteki sesler.
Eğilmiş kadın sağ eliyle sıkıyor eteğini dizlerinin üzerinde
gürültü patırtının alıp götürmesinden korkarmış gibi.
Dağılıyor anıların ayaklarındırdığı saçlar. Birden
gerdanlığını anımsıyor boynunda, ağırlıksız bir gerdanlık neredeyse
ve şiirin o hep keşfedilmeyi beklediği –
sessizliğin o çok hesaplı eldeğmemiş durumunda.

Atina, 17.11.72

ŞAŞKIN SANATÇI

Akşamleyin bir tren çizdi ressam.
Son vagon ayrılıp kâğıttan
depoya gitti tek başına.

İşte kesinlikle bu vagondaydı ressam da.

DEĞİŞ TOKUŞLAR

Sabanı tarlada bıraktılar;
tarlayı eve getirdiler, –
sonsuz değiş tokuşlar biçimlendiriyordu
önemini nesnelerin.

Yerini kırlangıçla değiştirdi kadın
çatıdaki yuvaya oturdu ve cıvıldadı.
Yıldızlar, kuşlar, balıklar, çiçekler, yelkenliler
dokudu onun dokuma tezgâhına geçip kırlangıç.

Ağzının nice güzel olduğunu bilseydin eğer
gözlerimden öperdin seni görmeyeyim diye.

MEKTUP

(Bir ozan geleceğin ozanına sesleniyor)

Bir gün sesimi duyacağına inanmasaydım eğer,
söyleyecek tek sözüm bile olamazdı, konuşamazdım artık,
ve bize dikey yükselmeyi öğreten örümcek
çıplak duvarlar üzerinde, ağzımda dururdu
gırtlağımın içine fırlatarak
ceketimin üç siyah düğmesini
ve ötekileri – ölü gömleklerinin beyaz düğmelerini.

ÇOĞALAN ENGELLER

Çekiç sesleri, gün boyu, tepenin eteklerinde;
iki gümrükçü tırmanıyor gece inerken,
sessiz, somurtkan, henüz
okumadıkları sabah gazetesi
özensizce katlanmış, ceplerinde. Ve sen
bakıyorsun denize, köpeğe, ip merdivenlere,
anlamıyorsun artık ne de bir gerekçe bulabiliyorsun
çekiç seslerine, çünkü bir gençlik resmin var
ceplerindeki şu henüz okumadıkları gazetede, ve
yün tüyleriyle, susamla, tütün kırıntılarıyla
tıkanmış burun deliklerin ve ikide bir
çenene batıyor bir kürdan.

Atina, 2.11.72

GERÇEKLİK

Çekemezdik boşluğu, bomboş. Irmağın yanındaki büyük
aynaya gidiyorduk çoğu zaman. Ya da bir sandalye
koyuyorduk ağacın üzerine. Yemek odasına kocaman
bir ağaç getirirdik eskiden, aksine. Silâh sesleri
duyuluyordu o zaman
ağaçların arkasında, geç saatte, akşam inerken,
ve bilsek de, beklesek de bunu hep şaşırıyorduk –
ve bu vurguluyordu bize sözcüklerin gerçek yerini.

Leros, 24.2.67

GEÇERKEN

Hemen bitirsinler, dedi, gerisi can sıkıcıdır:
çalımlar, sözcükler, yinelemeler, dalgalanan bayraklar,
ama sadece vantilatörler, – göreceksiniz bayramın sonunda.
Orada, sürüklenen tozlu gecenin kuyruğu dikenler arasında,
ve o, bir kibritle karıştırıyor, kapıda, kulağını.

Leros, 24.2.67

YUNAN PROFİLİ

Karanlık deniz, geceleyin pek hafif soluklu.
Boş tekneler, palamarla bağlanmış – suskun derin gözleri
ıslak tahtalar arasında. Biri kibrit çaktı,
sigarasını yaktı. Yirmi yaşında profil
teknenin üzerinde, tanıyoruz onu üç bin yıldır
(hep aynı şey)
Bir yıldız kaydı gemi direklerinin arkasında
aydınlatarak saçı başı dağınık gorgon heykelini.

Kuyu

Yıllar sonra, binbir zahmetle akarsu getirilince evlere,
unutuldu avludaki kuyu. Üzerinde, ot bitiyor, çocuklar
oynuyor, tavuklar geziniyor, hiç kimse kuşkulanmıyordu hiçbir şeyden.
Ama biz kuyunun hep orada olduğunu biliyorduk, şimdi
hiç kullanılmayan gerçek mi gerçek bir kuyu,
karanlık bir boşluk, silindir biçiminde, toprağı delen –
gökyüzünde sonsuz uzanışını bile görebilirdik
tıpkı gizli bir baca gibi; sık sık
çatıdan havalanan kuşlar, ya da uzun adımlarla
geçen bir yetişkin eli, ya da çiçekleri sulayan bir kadının
entarisi çarpıyordu ona. Duruyorlardı,
geri dönüyorlardı, şaşkın, hiçbir şey görmüyorlardı.
Sadece bizi görüyorlardı,
gülümseyen bizleri. Bizi tanımıyorlardı. Çekip gidiyorlardı. O zaman
kuyunun içinde adımlarının yankısı çınlıyordu saatlerce,
özellikle de yazın, yeni ay gecelerinde.

KİMLİK BELGESİ

Varsayılan doğum tarihim: İ.Ö. 903, İ.S. 903 de olabilir.
Geçmişin ve geleceğin tarihini inceledim
kavganın çağdaş okulunda. Mesleğim
sonsuza kadar durmadan konuşmak – Ne yaparım başka?
"Koleksiyoncu" adını taktılar bana. Ve doğrudur
Yeraltı Kızı'nın şapkalarından gelen epeyce devekuşu tüyü topladım,
asker kaputu düğmeleri, bir miğfer, iki eski sandal,
iki kutu kibrit ve Ünlü Kör'ün enfiye kutusundan başka.
Medeni halime gelince: En olasız bir doğum tarihi
yakıştırdılar bana, son yıllarda: 1909.
İster istemez razı oldum sonunda ve bunda diretiyorum. Sonunda,
3909 yılında, sigara içmek için bir park sırasına oturdum.
Ayaklarıma kapanmak için geri döndü dalkavuklar o zaman,
parıltılı yüzükler takmak için parmaklarıma.
Hiç kuşkulanmıyordu bu cahiller
onları benim yaptığımdan kendilerinin tepelerde attıkları
mermilerin kovanlarından.
İşte kesinlikle bunun için, görkemli bilisizlikleri için,
cömertçe ödüllendirdim onları
gerçek mücevherlerle ve aşırı övgülerle. Bunun dışında,
bir tek gerçeklik: Doğum yerim, AKRA MINOA*.

* Monemvasya'nın eski adı.

BARIŞ

BARIŞ

Çocuğun gördüğü düştür barış.
Ananın gördüğü düştür barış.
Ağaçlar altında sevdalıların sevda sözleridir
barış.

Gözlerinin içinde uçsuz bucaksız bir gülümseme
elinde yemiş dolu bir zembil
ve alnında ter tomurcukları
–pencerede suyu soğutan testideki damlalar gibi–
akşamüstü eve dönen babadır
barış.

Dünyanın yüzünde yara izleri kapanırken
ağaçlar diktiğimizde havan mermilerinin kazdığı çukurlara
yangının kavurduğu yüreklerde ilk tomurcuklarını açarken umut
ve ölüler kanlarının boşa gitmediğini bilerek
yana dönüp içerlemeksizin uyuyabildiklerindedir
barış.

Barış yemek kokusudur tüten akşamleyin
arabanın yolda durmasının korkutmadığı
kapı çalınmasının dost demek olduğu
ve pencereyi saat başı açmanın,
renklerinin uzaktaki çanlarıyla
gözlerimizin bayram etmesini sağlayan
gökyüzü demek olduğu zamandır
barış.

Barış bir bardak sıcak süt ve bir kitaptır uyanan çocuk önünde.
Başaklar birbirlerine eğilip "İşte, ışık, ışık, ışık!" dedikleri
ve ufuk çemberi ışıkla dolup taştığı zamandır
barış.

Hapisaneler onarılıp kitaplıklar yapıldığı zaman
eşikten eşiğe bir türkü yükseldiği zaman geceleyin,
cumartesi akşamları mahalle berberinden çıkan yeni tıraş olmuş
bir işçi gibi
baharda ay buluttan çıktığı zamandır
barış.

Geçmiş gün
yitirilmiş bir gün olmadığı
sevinç yapraklarını akşamın içine salan bir kök
ve kazanılmış bir gün, hak edilen bir uyku olduğu zaman
acıyı kovmak için zamanın dört bir bucağından
güneşin hemen ayakkabılarını bağladığını duyduğun zamandır
barış.

Barış ışınlar demetidir yaz ovalarında
iyilik alfabesidir tanın dizlerinde.
"Kardeşim" dediğin – "Yarın kuracağız" dediğin zaman
kuracağız dediğimizi kurunca türkü çağırdığımız zamandır
barış.

Ölüm yüreklerde az yer kapladığı
ve güvenli parmaklarla mutluluğu gösterdiği zaman bacalar,
ikindi vaktinin büyük karanfilini
ozan ve proleter aynı şekilde kokladığı zamandır
barış.

İnsanların sıkışan elleridir barış
dünyanın masasındaki ekmektir
gülümsemesidir annenin.
Budur yalnızca.
Başka bir şey değildir barış.

Ve toprakta derin karıklar açan sabahlar
tek bir sözcük yazarlar:
Barış. Başka bir şey değil. Barış.

Dizelerimin rayları üzerinde
buğday ve güller yüklenmiş
geleceğe doğru yol alan trendir barış.

Kardeşlerim,
barış içinde derin derin soluk alıyor
tüm dünya bütün düşleriyle.
Verin elinizi kardeşlerim,
işte budur barış.

Aites: Güneş Tanrı Helios ile Okeanos kızı Perseis'in oğlu. Önce Korinthos tahtına çıktı, sonra da Kolkhis'e kral oldu. Phiriksos altın postlu koçu Zeus'a kurban ettikten sonra, postunu Aietes'e verdi, o da bu eşsiz armağanı Tanrı Ares'e adanmış bir ormana sakladı.

Aigos Potamos: "Keçi Irmağı". Gelibolu yarımadasında küçük bir ırmak. Denize döküldüğü yerde yapılan deniz savaşında Ispartalılar Atinalıları yenerek onların Ege Denizi egemenliklerine son verdiler.

Akropol: Eski Yunanistan'da bir kentin en yüksek yerine yapılan kaleye verilen ad.

Altın Post: Yunan efsanesinde, kanatlı koçun postu. Koç, kendisini, kız kardeşi Helle ile birlikte kaçıran Phiriksos tarafından Zeus'a kurban edildikten sonra postu ormanda bir ağaca asılır. Altın postu bir ejderha bekler, ama İason, Medeia'nın yardımıyla bu postu çalıp Hellas'a getirir. (Argonautlar)

Amphiaraos: Öyküsü Thebai efsaneler zincirine bağlı ünlü bir kâhin.

Antigonos: Büyük İskender'in generallerinden biri.

Apollon: Işık tanrısı. Müzik ve şiir tanrısı olarak tapkı görür.

Apsyrtos: Aites'in kızı Medeia, altın postu çalması için, âşık olduğu Aison'a yardım ettikten sonra, Argo gemisiyle kaçarlarken, babası Aietes'in kendilerine yetişmemesi için yanında bulunan kardeşi Apsyrtos'u kesip parçalarını yol boyunca serper.

Areios Pagos: Siyasal meclis, sonra Atina mahkemesi.
Argoslular: Hera'nın kutsal ili Argos'ta yaşayanlar.
Aristeides: "Doğru Aristeides" diye anılan Atinalı general ve politikacı. Marathon Savaşı'nın komutanlarından biri.
Athena: Zeus'un kızı ve on iki Olympos tanrısından biri.
Boiotia: Orta Yunanistan'da bir yer.
Daphnephoria: Apollon onuruna yapılan bir tören.
Delphoi: Eski Yunanistan'da bir kent.
Dione: Üç bin Okeanos kızlarından biridir. Homeros destanlarında Zeus'la evlenerek Aphrodite'in anası olur.
Dionysos: *Tanrı. Tanrılık gücü* bitkileri besler, meyveleri oldurur, ruhu da insanları sevindirir, coşturur, sarhoş eder. İnsanları eğitir, üzüm yetiştirmesini, tarla bakımını öğretir.
Dodone: Kuzeybatı Yunanistan'da bir kehanet yeri.
Eumolpos: Poseidon'un oğlu, Trakya kralı.
Epikürоscu: Epikür felsefesini tutan. Zevk ve eğlence düşkünü, tene tapar, kösnül.
Erymanthos: Arkadya'da bir dağ. Bu bölgede *yaban domuzu* çoktur.
Eurydike: Orpheus'un karısı, ağaç perisi.
Eurytos: Nerede olduğu iyice bilinmeyen Oikhalia kentinin kralı. Herakles efsanesinde önemli bir rol oynar. Ok atmakta çok ustadır.
Hades: Hem yeraltı ülkesinin, hem de bu ülkenin hâkiminin adı.
Harpalykos: Herakles'in boks öğretmeni.
Hebros: Meriç nehri.
Herakles: Klasik mitolojinin en ünlü kişilerinden biri. Helen kadın olarak ne ise Herakles de erkek olarak odur. Herakles'in anası Alkmene de ölümlü babası Amphitryon da Perseus'la Andromeda soyundandır. Ama asıl babası Zeus'tur. Herakles insanın doğaya karşı yenilmezliğini simgeler. "Herakles'in on iki işi" diye anılan on iki önemli serüveni vardır. Eurystheus'un isteği üzerine Erymanthos dağındaki korkunç yaban domuzunu yakalaması bunlardan biridir.

Hermes: Titanlar soyundan Atlas'la Pleione'nin kızı Maia'nın Zeus'la birleşmesinden doğmuştur. Tanrıların ve özellikle Zeus'un habercisi olarak görev alan Hermes, Olympos tanrılarının en renkli ve özgün kişilerinden biridir.

Hylas: Kahraman Herakles'in gönül verdiği yakışıklı bir gençtir. Yiğitle birlikte Argonautlar seferine katılır. Mysia bölgesinde karaya çıktıklarında Herakles kırık küreği için ağaç keserken Hylas su bulmak için ormana dalar ve kaybolur.

Hyperboreios: Kuzey ötesi.

Hyperokhe: Kuzey ötesinden bakire.

İphigeneia: Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı, Elektra, Orestes ve Khrysothamis'in kardeşi. Troya Savaşı sırasında, Artemis Tanrıça gemilerin yola çıkmasına izin vermek için Agamemnon'dan kızı İphigeneia'yı kurban etmesini ister. Kral önce buna yanaşmaz ama Menelaos'la Odysseus'un baskısıyla kabul eder. İphigeneia kurban edilmek üzere sunağa çıkar, ama Artemis kıza acır, bıçak tam boğazına saplanacağı sırada onu havaya kaldırıp kurban bıçağının altına bir geyik kor.

Kassandra: Troya kralı Priamos'un kızı. Bu genç kızın yürekler acısı bir yazgısı, trajik bir kişiliği vardır. Geleceği görme gücüyle yıkımları önlemeye çalışan, ama sözünü geçiremediği için başına gelen belalardan iki kat etkilenip üzülen bilicinin dramını simgeler Kassandra. Bir efsaneye göre, Apollon, Kassandra'ya âşık olur, kendisini ona verirse bilicilik yetisini armağan edeceğini söyler, Kassandra kabul eder ama Tanrı'dan yetiyi aldıktan sonra kendini vermeye yanaşmaz. Öfkelenen Tanrı onun ağzına tükürerek verdiği armağanın etkisiz kalmasını sağlar.

Kimon: Atinalı general. Miltiades'in oğlu. Themistokles'in sürülmesinden ve Aristides'in ölümünden sonra Delos konfederasyonunu güçlendirdi, Persleri Küçük Asya'da geri püskürttü ve Eurymedon Savaşı'nı kazandı. Soylular partisinin başkanıyken Perikles tarafından sürgüne gönderildi, gene onun tarafından geri çağrıldı.

Kolkhis: Altın postlu koçun, Athamas'ın çocukları Phiriksos ile Helle'yi kaçırdığı ülke, bugünkü Gürcistan.

Ksenophon: Yunan tarihçi, denemeci, askeri şef.

Laodike: I. Agamemnon'la Klytaimestra'nın kızı. *İlyada*'da Agamemnon'un üç kızının adı

Khrysothemis, Laodike ve İphianassa diye geçer. Laodike tragedya yazarlarının sonradan Elektra diye adlandırdıkları kız olsa gerek. II. Priamos'un kızı. *İlyada*'da şöyle tanımlanır: "Güzellikten yana en ünlüsüydü Priamos'un kızları arasında."

Leros: Yannis Ritsos'un sürgüne gönderildiği Türkiye kıyılarına yakın bir ada.

Linos: Musalardan birinin çocuğudur. Çok iyi bir müzikçidir. Bu konuda kafa tuttuğu için Apollon tarafından öldürülür.

Makronissos: Yannis Ritsos'un tutuklu bulunduğu ada.

Mainas: Tanrı etkisiyle kendinden geçen, coşup taşan ve doğaya, Tanrıya karışarak öbür insanlara çıldırmış gibi görünen kişi.

Medeia: Aietes'in kızı.

Mopsos: Apollon ile Teiresias'ın kızı Mantho'nun oğlu, Amphilokhos ile birlikte, Kilikya'da kehanet tapınağıyla ünlü olan Mallon kentini kurdu.

Musalar: Esin perileri.

Mysia: Mudanya kıyıları. (Argonautlar)

Oidipous: Thebai kralı Laios'ın oğlu.

Orestes: Agamemnon'la Klytaimestra'mn oğlu, Elektra, İphigeneia ve Khrysothemis'in kardeşi. Orestes, Atreus oğullarının zincirleme suçlarını anasını öldürmekle sürdürür, ama Tanrı lanetini kendi dramıyla sona erdirir.

Orpheus: Dillere destan olmuş bir ozandır. Çalgısı yaban hayvanlarını büyüler, ezgisiyle ölümü bile alt eder. Arı yetiştirmekte usta olan Aristaios, Orpheus'un eşi Eurydike'nin ölümüne sebep olur.

Otuz Tiran: Peloponez savaşlarından sonra Ispartalıların Atinalılara kabul ettirdikleri oligarşik hükümete verilen ad. Otuz yüksek memurdan oluşan bu hükümet demokrasiye son verdi.

Pelops: Tantalos'un oğlu. Zeus'un torunu. Anadolu'da doğup büyümüş, Yunanistan'a sonradan göç etmiştir. Efsaneye göre Tanrılarla haşır neşir olan Tantalos onları denemek için bir şölende onlara kesip doğradığı Pelops'u yiyecek olarak verir. Tanrıların hepsi bu korkunç oyunun farkına varırlar, yalnız kızını yitirmiş olmanın acısıyla dalgın olan Demeter, Pelops'un bir omzunu yer. Zeus Tanrı çocuğun bedenini yeniden yaratıp

diriltir, yenen omuz yerine de fildişinden bir omuz koyar. Pelops daha sonra Olympos oyunlarının kurucusu olur.

Penelope: Odysseus'un karısı. Eşinden ayrı kaldığı yirmi-otuz yıl sürece başka kocaya varmaz. Odysseus'a sadık kalması onu evlilikte vefa ve sevginin simgesi yapmıştır. Onun adı kadar, yıllar yılı gündüz dokuyup gece söktüğü bez de dillere destan olmuştur.

Perikles: Atinalı politikacı, devlet adamı. "Perikles dönemi", Yunan uygarlığının en parlak dönemidir.

Persephone: Zeus'la Demeter'in kızı. Hades tarafından yeraltına kaçırılır ve ölüler ülkesinin Tanrıçası olarak orada kalır.

Phares: Messenia körfezinde bir kent.

Philammon: Apollon'un oğlu, ünlü bir müzisyen.

Pholos: *Santorlardan (masallarda yarı at, yarı insan biçiminde anlatılan yaratık) biri.* Silene'nin oğlu. Herakles'i büyük konukseverlikle karşılar, ona Santorların içtiği şaraptan sunar. Sarhoş edici kokuyu alan Santorlar, Pholos'un mağarasına saldırırlar. Herakles birçoğunu öldürür, geri kalanları kaçarlar. Savaştan sonra Herakles'in oklarından biri Pholos'un ayağına düşer ve onu öldürür. Herakles onun onuruna gösterişli bir gömme töreni düzenler.

Plataiai: Yunanistan'ın Boiôtia bölgesinde eski bir kent. Yunanların, Perslere karşı zafer kazandığı kent olarak ünlüdür.

Prometheus: Ateşi insanlara veren ve bu yüzden cezalandırılan Titan.

Pythia: Delphoi'daki Apollon rahibesi.

Saon: Trophonios'un tapınağını bulan kişi.

Seilenos (Silenos): Genellikle kocamış Satyrlere verilen addır. Ama Silenos adında bir kişi de vardır. Kır Tanrısı Pan'ın ya da Hermes'le Nympha'nın oğlu diye geçinir. Tipik bir Anadolu simgesidir. Yassı burunlu, çirkin, her zaman eşek üstünde ve sarhoş olduğu için ikide bir eşeğinden düşen koca karınlı bir ihtiyar olarak canlandırılır. Dionysos Tanrıyı yetiştiren oymuş derler. Öyle akıllı ve bilgilidir ki insanlar yaşamın gizlerini onun ağzından almaya can atarlar. Bir Nympha ile birleşmesinden oğlu Pholos dünyaya gelir.

Septeria: Dokuz yılda bir Delphoi'de Apollon için yapılan tören.
Symplegadlar: Boğaziçi'nde efsanelik çarpışan kayalar. (Argonautlar)
Tegea: Peloponez'in güneydoğusunda eski bir Yunan kenti.
Tempe: Thessalia'da bir vadi.
Thoas: Lemnos kralı. Lemnos kadınları adadaki bütün erkekleri öldürünce, kızı Hypsipyle tarafından kurtarılır. Lemnos'tan kaçtıktan sonra Karadeniz'de Tauris'e sığınır. Orestes'le Pylades, İphigeneia'yı kaçırınca onların peşinden gider ve bu kovalama sırasında öldürülür.
Thoukydides: Tarihçi.
Trophonios: Kardeşi Agamedes'le birlikte Delphoi tapınağını yapan mimar.
Yaros: Yannis Ritsos'un tutuklu olduğu ada.
Zeus: Tanrıların tanrısı.

RİTSOS'UN YAŞAMINDAN ÖNEMLİ TARİHLER

1909 Yunanistan'ın Peloponez bölgesinde, Monemvassia adlı, ortaçağ görünümlü bir kasabada doğdu.

1926 Ortaöğrenimi sona erince, Atina'ya geldi ve böylece ozanın büyük serüveni başlamış oldu.

1927-1931 Verem hastalığı nedeniyle sanatoryumda kaldı.

1931 Komünist gruplara katıldı.

1934-1935 İlk iki kitabı, *Traktörler*'i ve *Piramitler*'i yayımlar.

1936 *Yazıt-Mezar Yazıtı* kitabı Atina'da Zeus tapınağında, faşist cunta yönetimi tarafından törenle yakıldı.

1948 Siyasal düşüncüleri yüzünden tutuklandı. Lemnos, Makronisos ve Ayios İstratis adalarında tutuklu ve sürgün kaldı.

1952 Özgürlüğüne kavuştu.

1954 Evlendi.

1955 Doğan kızı Elefteria (Eri) için *Sabah Yıldızı*'nı yazdı.

1956 *Ayışığı Sonatı* kitabıyla "Ulusal Şiir Ödülü"nü aldı.

1967 Albay cuntası döneminde ikinci kez tutuklandı ve Leros, Yaros ve Sisam adalarına sürgün edildi.

1970 Sağlık nedenleri dolayısıyla Atina'ya gelmesine izin verildi.

1972 Belçika'nın Knokke kentinde düzenlenen şiir bienalinde "Büyük Ödülü" aldı.

1976 Etno-Taormina Şiir Ödülü'nü aldı.

1977 Uluslararası Dimitrof Ödülü'nü ve Lenin Uluslararası Barış Ödülü'nü aldı.

1990 Atina'da, kronik bronşit ve karın anevrizması tanısıyla kaldırıldığı hastanede vefat etti.

İÇİNDEKİLER

YANNİS RİTSOS'TAN ÖĞRENDİKLERİM / Özdemir İNCE 11
ÜÇÜNCÜ BASKI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ / Özdemir İNCE 15
İKİNCİ BASKI ÜZERİNE / Özdemir İNCE 17
YANNİS RİTSOS'LA İKİ GÜN DAHA / Özdemir İNCE 19

TAŞLAR, YİNELEMELER, PARMAKLIKLAR

ÖNSÖZ/ Özdemir İNCE 43

I. TAŞLAR
DAĞILMA 53
HAYIR, HAYIR 54
KUŞATILMA 55
YANITSIZ 56
SONRADAN 57
KABUL EDİLMEYEN ADAM 58
BASİT VE ANLAŞILMAZ ŞEYLER 59
İYİMSERLİK YÖNTEMİ 60
YAŞLANMA 61
GENİŞLEME 62
KARŞI AĞIRLIKSIZ 63

ÇAN 64
GECE YARISI 65
KANSER 66
GECE 67

II. YİNELEMELER
YENİ TAPINAK 71
ORADA OLMAYANLAR 72
DEĞİŞİM 73
ATALARIMIZIN GÖMÜTLERİ 74
YENİLGİDEN SONRA 75
VE BUNLARI ANLATARAK 76
HERAKLES VE BİZ 78
HATIRLATMA 79
LAKEDAİMONYALILAR İLE ATİNALILAR ARASINDAKİ
ANTLAŞMANIN BOZULMASINDAN SONRA 80
ALTIN POST 82
PENELOPE'NİN UMUTSUZLUĞU 83
DODONE'NİN SONU 84
YALNIZ SABAN 86
SEPTERİA VE DAPHNEPHORİA 87
FLÜTÇÜ 89
KARDEŞLİK 90
BİR ZAMANLAR VE ŞİMDİ 91
YİTİK HYPERBOREİOS ÜLKESİ 92
GERÇEK NEDEN 93
ANTİGONOS'UN MADALYONUNDAKİ APOLLON 94
PHARES'TEKİ HAYATIMIZ 95

İLK ÖRNEKLER 96
ORPHEUS'A 97

III. PARMAKLIKLAR
SON METELİK 101
ÖLÜLER VE BİZ 102
KARNAVAL KABUL TÖRENİ 103
BİLİNMEYEN EŞİTLİK 104
HAZIR CEVAPLILIK 105
O VE ESKİ DUVAR SAATİ 106
HABER BÜLTENİ 107
ARAMA 108
UYKUYU CANLANDIRMA 109
KISA BİR GÖZDEN GEÇİRME 110
İŞTE BUNLAR 111
KAPALI SİRK 112
SORUŞTURMA BÜROSU 113
DÖKÜLEN PANJUR 114
HİÇ DE AZ DEĞİL 115
DEĞİŞİKLİKLER 116
TAŞRADA 117
BEŞ KOLLU YILDIZ 118
YANILTICI İTİRAF 119
ALIŞILMIŞ BEKLENMEDİKLER 120
VASİYET 121
SONUÇ 122
KENDİNİ YAKALAMA 123
HAZIR OLAN 124

DENİZDE GÜNBATIŞI 125
KAPANMA GECELERİ 126
KAN 127
PAZARTESİ 128
YEDEKTEKİLER 129
YUNANİSTAN 130
YÜRÜYÜŞ 131
DOYMAZ BİRİ 132
BİR SÖZCÜK 133
TAMAMLAMA 134
YENİDEN DOĞUŞ 135

BOYUN EĞMEYEN ÜLKE

RİTSOS'UN UZUN YÜRÜYÜŞÜ / Özdemir İNCE 139
KARARMIŞ ÇÖMLEK 145
BOYUN EĞMEYEN ÜLKE 159

AYIŞIĞI SONATI 219

TANIK ŞİİRLER

TANIKLIKLAR'A ÖNSÖZ YERİNE / Yannis RİTSOS 235
BİR İHTİYAR BALIKÇI 241
ANTİK GECE 242
BEYAZ 243
SABAH 244
TARİH 245

UYURGEZER VE ÖTEKİ ... 246
ÖRÜMCEK ... 247
KİŞİSEL ALAN ... 248
BAĞLANTI ... 249
DELİ ... 250
SESSİZ ANLAŞMA ... 251
VURUŞLAR ... 252
DEVİNİMLERİN GÖLGESİ ... 253
YALINLIĞIN ANLAMI ... 254
YALNIZLIK ... 255
ŞAŞKINLIK ... 256
KADINLAR ... 257
NEREDEYSE ... 258
TEMEL NESNELER ... 259
GEREKSİNİMLER ... 260
ZORUNLU AÇIKLAMA ... 261
DİRENİŞLER ... 262
ÖTEKİ KENT ... 263
KARŞI KAYGI ... 264
ÖZÜNE SEVGİ ... 265
TARTILANMAYANLAR ... 266
BENZEŞİM ... 267
KASTANIA ... 268
HEPSİ BU ... 269

ÖNCEKİ BASKILARDA BULUNMAYAN ŞİİRLER

ÇEVRİM ... 273
ÖFKE ... 274

KATIKSIZ AY 275
GERİ VERME 276
SÖZÜN İŞÇİSİ 277
ÇIPLAK 278
GERÇEKTEN SAKINMA 279
ORTAKLIK 280
SON YARGI 281
HAFİFLİK 282
ŞİİR VE OZAN 283
GECE BARI 284
SANATIN ANLAMI 285
OLAĞAN TANSIKLAR 286
ORADA 287
ŞAŞKIN SANATÇI 288
DEĞİŞ TOKUŞLAR 289
MEKTUP 290
ÇOĞALAN ENGELLER 291
GERÇEKLİK 292
GEÇERKEN 293
YUNAN PROFİLİ 294
KUYU 295
KİMLİK BELGESİ 296

BARIŞ
BARIŞ 299

SÖZLÜK 303

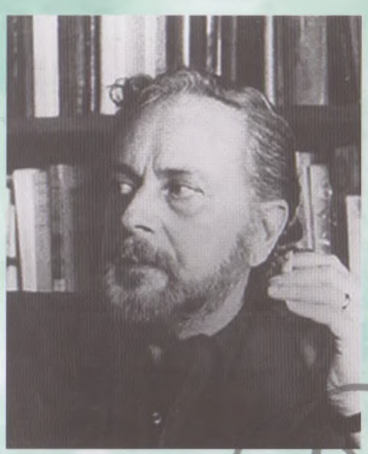
RİTSOS'UN YAŞAMINDAN ÖNEMLİ TARİHLER 309

Kocaman bir iğne ve kalın bir iplikle,
beceriksiz, dikiyor ceketinin düğmelerini.
Konuşuyor kendi kendine:

Yemeğini yedin mi? İyi uyudun mu?
Konuşabildin mi? Avuç açmak mı?
Pencereden bakmayı düşündün mü?
Kapı çalındığında gülümsedin mi?

Ölüm varsa da, her zaman, ikinci gelir.

Çünkü her zaman en başta, özgürlük.

Γιάννης Ρίτσος

ISBN 978-975-8855-50-6